

**MƏHKƏMƏ
EKSPERTİZASI**

**Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər
Nazirliyi**

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

“Kriminalistika” kafedrası

MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI

(dərs vəsaiti)

Bakı – 2007

Dərs vəsaiti Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının “Kriminalistika” kafedrasında hazırlanmışdır.

Müəlliflər kollektivi:

Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə
Ekspertizası Mərkəzinin direktoru,
h.e.d

F.M.Cavadov
(möv.: 5,6,8-13,14)

DİN-in Polis Akademiyasının
“Kriminalistika” kafedrasının rəisi,
polisi polkovnik –leytenantı

A.M. Mahmudov
(möv.: 1, 4, 7,11,15,16)

MTN-in Akademiyasının
“Cinayət hüququ,Cinayət prosesi
və Kriminalistika ”kafedrasının baş
müəllimi,h.e.n.,mayor

B.Ə.Əliyev
(möv.: 2,3,9,10,12)

DİN-in Polis Akademiyasının
“Kriminalistika” kafedrasının baş
müəllimi,polis polkovnik–leytenantı

Ş.Ş.Abdurahmanov
(möv.: 17,18,19)

Elmi redaktor:

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə
Ekspertizası Mərkəzinin direktoru, h.e.d. **F.M.Cavadov**

Rəy verənlər:

Hüquq elmləri doktoru
Hüquq elmləri namizədi

Cavanşir Süleymanov
Əli Məlikov

M Ü N D Ə R İ C A T

I HİSSƏ. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

MÖVZU 1. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI VƏ EKSPERT İDARƏLƏRİ.....	7
MÖVZU 2. EKSPERTİN HÜQUQ VƏ VƏZİFƏLƏRİ.....	10
MÖVZU 3. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ TƏSNİFATI.....	14
MÖVZU 4. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA EKSPERT İDARƏLƏRİ VƏ ONLARIN QURULUŞU.....	15
MÖVZU 5. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ APARILMASI.....	18
MÖVZU 6. EKSPERT RƏYİ VƏ ONUN QURULUŞU.....	25
MÖVZU 7. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASINDA KRİMİNALİSTİK EYNİLƏŞDİRMƏ NƏZƏRİYYƏSİ.....	27

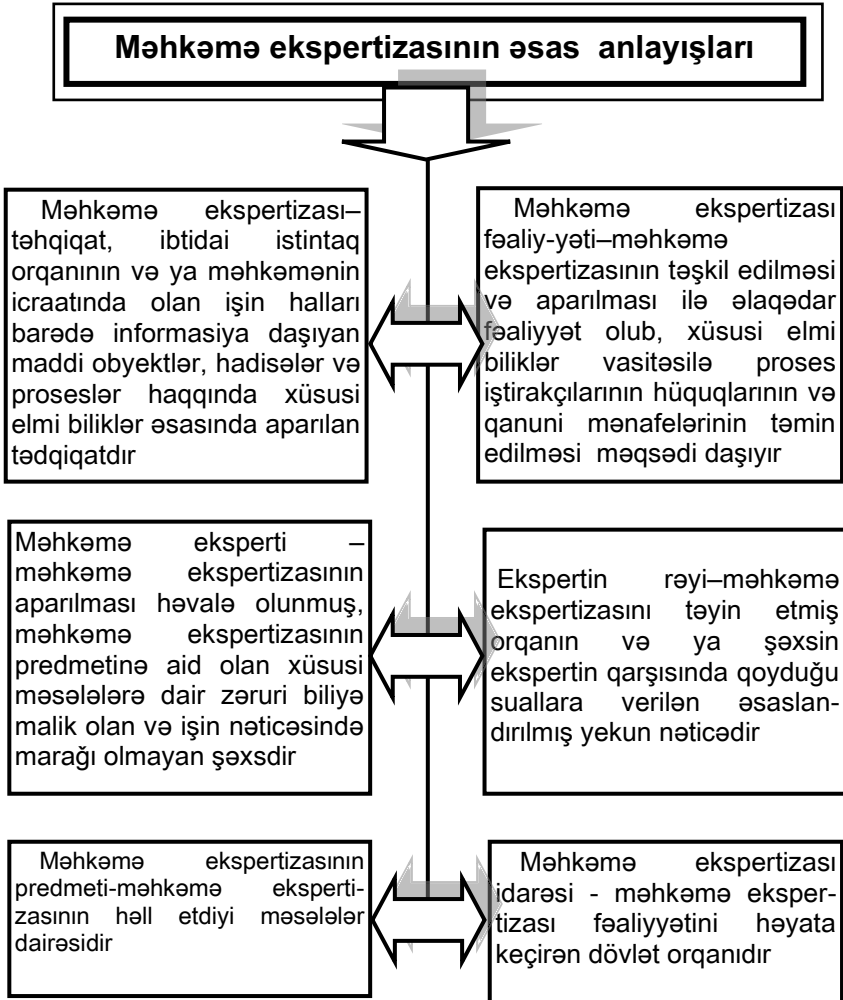
II HİSSƏ. AYRI- AYRI NÖV MƏHKƏMƏ EKSPERTİZALARI

MÖVZU 8. MƏHKƏMƏ-TROSOLOJİ EKSPERTİZASI.....	34
8.1. DAKTİLOSKOPİK EKSPERTİZA.....	37
8.2. AYAQ VƏ AYAQQABI İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI.....	43
8.3. DİŞ İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI.....	46
8.4. SINDIRMA ALƏT VƏ VASİTƏLƏRİ İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI.....	48
8.5. NƏQLİYYAT TRASOLOJİ EKSPERTİZA.....	52

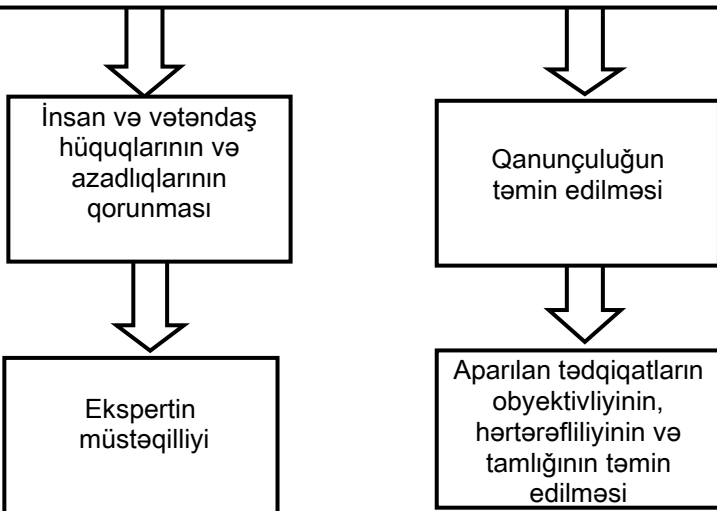
MÖVZU 9. MƏHKƏMƏ BALLİSTİK	
EKSPERTİZA.....	54
MÖVZU 10. PARTLAYIŞ-TEXNİKİ EKSPERTİZA.....68	
MÖVZU 11. SOYUQ SİLAHLAR VƏ ONLARIN	
TƏDQIQI.....	74
MÖVZU 12. MƏHKƏMƏ-XƏTŞÜNASLIQ	
EKSPERTİZASI.....	80
MÖVZU 13. SƏNƏDLƏRİN MƏHKƏMƏ-TEXNİKİ	
EKSPERTİZASI.....	91
13.1. SƏNƏDLƏRİN MƏZMUNUN BƏRPA	
EDİLMƏSİ.....	97
13.2. ÇAP APARATLARI VASİTƏSİ İLƏ	
HAZIRLANMIŞ SƏNƏDLƏRİN TƏDQIQI.....	99
13.3. SƏNƏDLƏRİN REKVİZİTLƏRİNİN	
SAXTALAŞDIRILMA ƏLAMƏTLƏRİNİN MÜƏYYƏN	
EDİLMƏSİ.....	104
MÖVZU 14 . MATERİALLARIN, MADDƏLƏRİN VƏ	
MƏMULATLARIN KRİMİNALİSTİK EKSPERTİZASI.. 106	
14.1 . LAK-BOYA MATERİALLARININ VƏ	
ÖRTÜKLƏRİNİN EKSPERTİZASI.....	107
14.2. LİF TƏBİƏTLİ OBYEKTLEƏRİN	
EKSPERTİZASI.....	110
14.3. NEFT MƏHSULLARI VƏ YANACAQ SÜRTGÜ	
MATERİALLARIN EKSPERTİZASI.....	113
14.4. ŞÜŞƏ VƏ ŞÜŞƏDƏN HAZIRLANMIŞ	
OBYEKTLEƏRİN EKSPERTİZASI.....	117
14.5.. METAL VƏ ƏRİNTİLƏRİN KRİMİNALİSTİK	
EKSPERTİZAS.....	119
14.6. POLİMER MATERİALLARIN VƏ ONLARDAN	
HAZIRLANMIŞ MƏMULATLARIN	
EKSPERTİZASI.....	125
14.7. NARKOTİK VASİTƏLƏRİN VƏ PSİXOTROP	
MADDƏLƏRİN EKSPERTİZASI.....	128

14.8. ƏTRİYYAT VƏ KOSMETİKA	
VASİTƏLƏRİNİN	
EKSPERTİZASI.....	131
MÖVZU 15. MƏHKƏMƏ MÜHƏNDİS-NƏQLİYYAT	
EKSPERTİZASI SİNFİ.....	133
MÖVZU 16. MƏHKƏMƏ MÜHƏNDİS-TEXNİKİ	
EKSPERTİZASI SİNFİ.....	145
16.1. YANGIN-TEXNİKİ EKSPERTİZA.....	146
16.2. ELEKTROTEXNİKİ EKSPERTİZA.....	151
16.3. MƏHKƏMƏ TİKİNTİ-TEXNİKİ	
EKSPERTİZASI.....	153
16.4. PARTLAYIŞ-TEXNOLOJİ EKSPERTİZASI.	
(İSTEHSALAT SAHƏSİNDƏ).....	159
MÖVZU 17. KOMPÜTER-TEXNİKİ EKSPERTİZA.....	162
MÖVZU 18.MƏHKƏMƏ-TORPAQŞÜNASLIQ	
EKSPERTİZASI.....	165
MÖVZU 19.MƏHKƏMƏ-İQTİSAD EKSPERTİZASI.....	168
MÖVZU 20. MƏHKƏMƏ-ƏMTƏƏŞUNASLIQ	
EKSPERTİZASI.....	175
ƏLAVƏ 1.	178
ƏLAVƏ 2.	204
ƏLAVƏ 3.....	225
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT.....	172

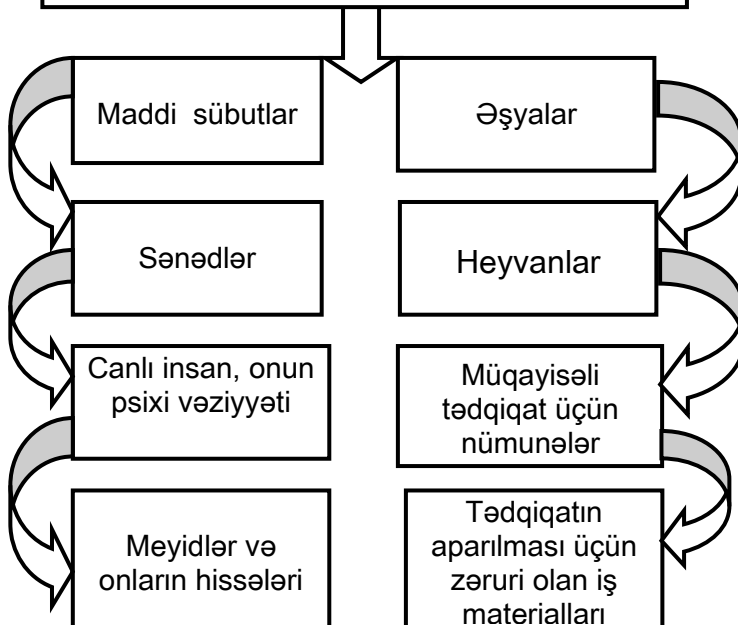
MÖVZU 1. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI VƏ EKSPERT İDARƏLƏRİ

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin prinsipləri :

Ekspert tədqiqatının obyektləri

Məhkəmə ekspertizasının vəzifələri:

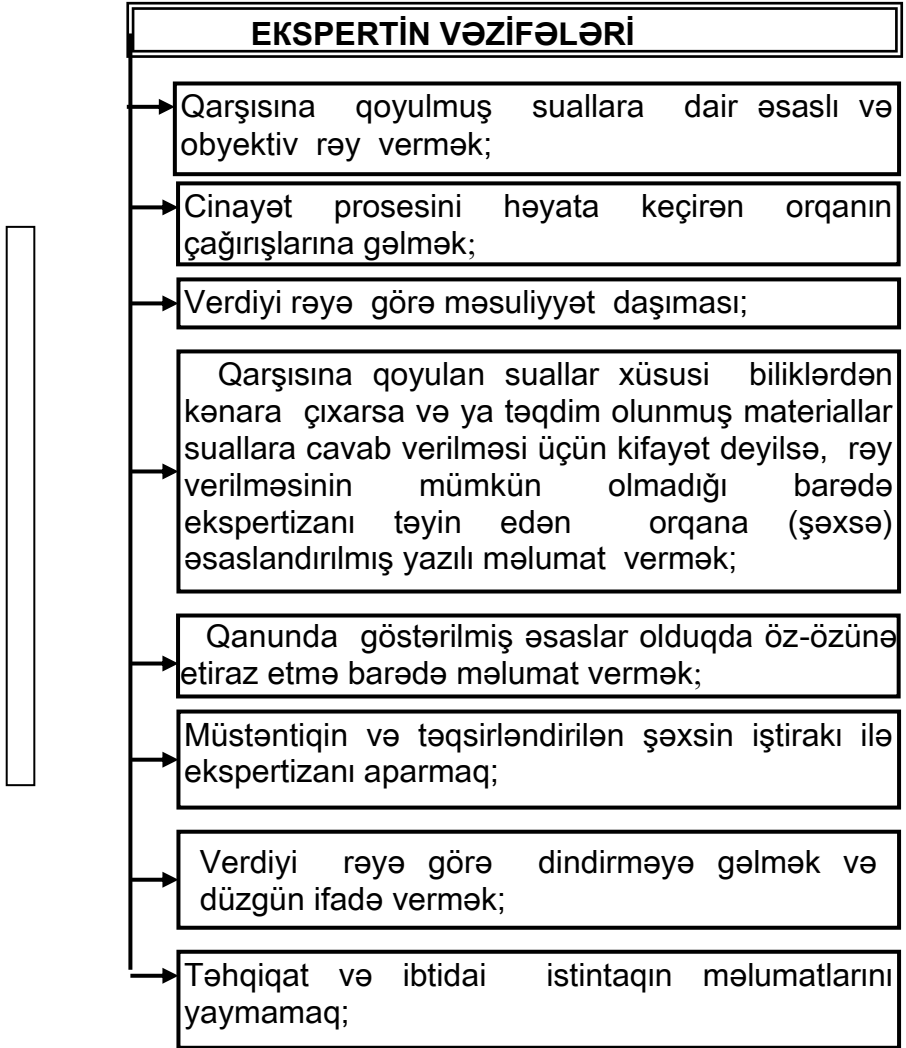
Eyniləşdirmə xarakterli vəzifələr

Diagnostik xarakterli vəzifələr

Təsnifləşdirmə xarakterli vəzifələr

Profilaktik xarakterli vəzifələr

MÖVZU 2. EKSPERTİN HÜQUQ VƏ VƏZİFƏLƏRİ.

EKSPERTİN HÜQUQLARI

Ekspertizanın predmetinə aid olan cinayət işinin zəruri materialları ilə tanış olmaq

Rəyin verilməsi üçün zəruri əlavə obyekt və digər materialların təqdim olunmasını tələb etmək

Məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan məlumatların aydınlaşdırılması üçün məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanının və ya şəxsin icazəsi ilə məhkəmə və istintaq hərəkətlərinin icraatında iştirak etmək, dindirilən şəxslərə suallar vermək

Məhkəmə ekspertizasının aparılmasına başqa ekspertlərin cəlb olunması haqqında vəsatət vermək

Qoyulmuş suallardan əlavə məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan və iş üçün əhəmiyyətli sayılan digər halları da öz rəyində göstərmək

Cinayət prosesi zamanı sərf etdiyi xərclərin ödənilməsinə və cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qanunsuz hərəkətləri nəticəsində vurulmuş ziyana görə kompensasiya almaq

Məhkəmə qərarları (hakimin qərarı) ilə məhkəmə istintaqı mərhələsində işin materiallarının təqdim edilməsində iştirak etmək

Verdiyi rəyin və ya ifadənin proses iştirakçıları tərəfindən düzgün izah edilməməsi və yaxud təhrif edilməsi barədə istintaq hərəkətləri və ya məhkəmə iclasının protokoluna daxil edilməsi üçün məlumat vermək

Cinayət işi və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə zərər çəkmiş şəxs, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh və ya onların qanuni nümayəndəsi, yaxud nümayəndəsi olduqda

Cinayət işi və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə şahid qismində dindirildikdə və ya dindirilə bilərsə

Cinayət işi və cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə hal şahidi, məhkəmə iclası katibi, tərcüməçi, mütəxəssis qismində əvvəllər iştirak etdikdə

Ekspertin cinayət prosesində iştirakını istisna edən hallar:

O, təftiş, yaxud yoxlama hərəkətləri aparmışdırsa və nəticədə bunlar cinayət işinin başlanmasında əsas olmuşdursa

Cinayət təqibi ilə bağlı birbaşa və ya dolay yolla maraqlı olmasına əsaslar olduqda, habelə onun qərəzsizliyinə şübhə olduğu digər hallarda

İttiham və ya müdafiə tərəfindən cinayət prosesinin istənilən iştirakçıları ilə, habelə belə iştirakçının nümayəndəsi ilə qohumluq və ya şəxsi asılılıq münasibətində olduqda

Qanuna və ya məhkəmənin hökmünə əsasən onun ekspert olmaq hüququ olmadığıda

Mütəxəssisin ekspertdən fərqi:

Mütəxəssis cinayət prosesində şəxsi marağı olmayan, öz razılığı əsasında istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərin aparılmasında elm, texnika, incəsənət və digər peşə sahəsindəki xüsusi bilik və bacarıqdan istifadə edərək kömək göstərmək üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən təyin edilmiş şəxsdir

Mütəxəssis-processual vəziyyətdir

Mütəxəssis-cinayət prosesini həyata keçirən şəxslər tərəfindən istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi zamanı zəruri kömək göstərmək üçün cəlb olunur, onların göstərişi və rəhbərliyi ilə müəyyən işlər həyata keçirir

Mütəxəssis tərəfindən görülən işlərin nəticələri müvafiq istintaq hərəkəti protokolunda əks olunur

Mütəxəssisin tədqiq etdiyi sübutların nəticələri cinayət işi üzrə sübut əhəmiyyətinə malik deyil

Mütəxəssis maddi sübutların tədqiqi zamanı, onların məhv olmasına səbəb olan metodları tətbiq edə bilməz

Ekspert elm, texnika, incəsənət və digər peşə sahəsində xüsusi biliklərdən istifadə etməklə rəy verməyə qadir olan cinayət prosesində şəxsi marağı olmayan, öz razılığı əsasında materialların tədqiqinin aparılması üçün cinayət prosesini həyata keçirən orqan və ya onun tələbi ilə ekspert müəssisəsinin rəhbərliyi tərəfindən təyin edilmiş şəxsdir

Ekspert-həm processual vəziyyət, həm də vəzifədir

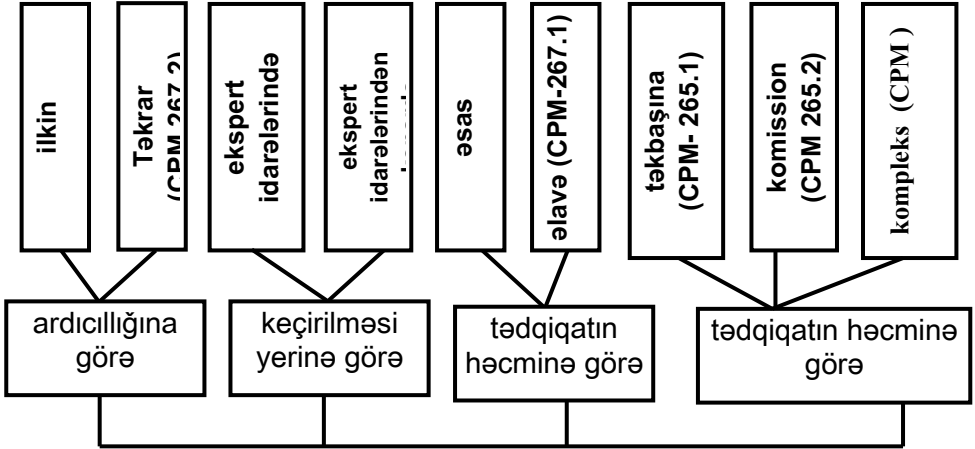
Ekspert-cinayət prosesində müstəqildir və öz işinin nəticəsinə tam cavab verir

Ekspert işinin nəticələri müstəqil sübut mənbəyi olan ekspert rəyində əks olunur

Ekspertin tədqiq etdiyi sübutların nəticələri cinayət işi üzrə sübut əhəmiyyətinə malikdir

Ekspert təhqiqat aparın şəxsin, müstətiqin, məhkəmənin icazəsi ilə tədqiqat zamanı sübut əhəmiyyəti kəsb edən obyektlərin tam və ya qismən məhv olmasına səbəb olan metodlar tətbiq edə bilər

MÖVZU 3. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ TƏSNİFATI

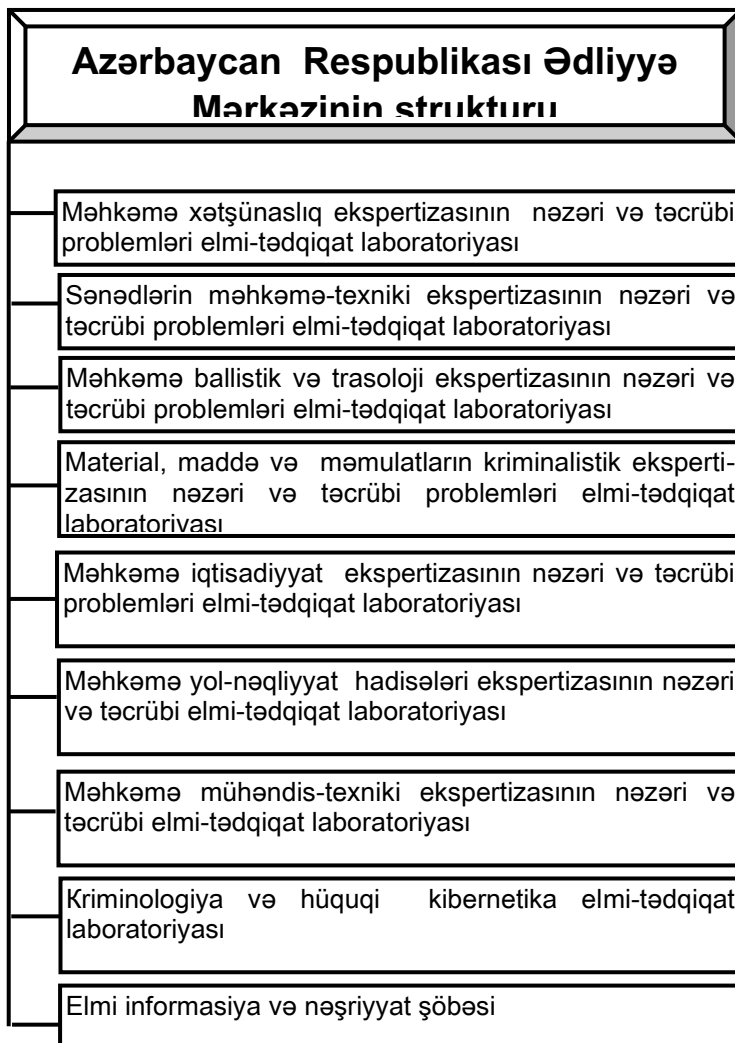
Məhkəmə ekspertizasının növləri:

Xarakterinə və xüsusi biliklər sahəsinə görə (Məhkəmə ekspertizasının sinfləri)

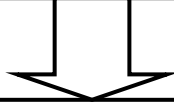
A.R.Sivaxov

- I. Kriminalistik ekspertizalar sinfi.
- II. Məhkəmə mühəndis-nəqliyyat ekspertizalar sinfi.
- III. Məhkəmə iqtisadiyyat ekspertizalar sinfi.
- IV. Məhkəmə bioloji ekspertizalar sinfi.
- V. Məhkəmə mühəndis-texniki ekspertizalar sinfi.
- VI. Məhkəmə-mühəndis-texnoloji ekspertizalar sinfi.
- VII. Məhkəmə kənd təsərrüfatı ekspertizaları sinfi.
- VIII. Məhkəmə ekoloji ekspertizalar sinfi.
- IX. Məhkəmə tibbi və psixofizioloji ekspertizalar sinfi.

MÖVZU 4. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA EKSPERT İDARƏLƏRİ VƏ ONLARIN QURULUŞU

**Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin
Məhkəmə-tibbi ekspertiza və patoloji anatomiya
Elmi-Təcrübi və Tədris Birliyinin strukturu**

1. Zərər çəkən, təqsirləndirilən, digər şəxslərin və meyidlərin məhkəmə-tibbi ekspertizaları üçün rayon və şəhər şöbələri.
2. Məhkəmə–hisfoloji şöbə.
3. Tibbi-kriminalistika şöbəsi.
4. Tibbi-fizioloji şöbə.
5. Məhkəmə-kimyəvi şöbə.
6. Təşkilati-metodik şöbə.
7. Mürəkkəb ekspertizalar şöbəsi.
8. Ekspertizalara nəzarət şöbəsi.
9. Bakı şəhər ekspertiza müəssisələrinə nəzarət və məsləhət şöbəsi.
10. Operativ məhkəmə-tibbi xidmətin təşkili şöbəsi.
11. İdentifikasiya bölməsi.
12. Məhkəmə – tibbi rentgenoloji bölmə.
13. Biokimyəvi bölmə.
14. İpentopqrafik müayinə bölməsi.
15. Yeni üsulların hazırlanması və proqramlaşdırılması bölməsi.
16. Rayonlararası zona mərkəzləri.
17. Təsərrüfat hissəsi.

MÖVZU 5. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ APARILMASI.

Ekspertiza – elm, texnika, incəsənət və ya sənət sahəsində, habelə müvafiq tədqiqatın metodikası üzrə xüsusi biliklər tələb edildikdə cinayət təqibi üçün əhəmiyyətli olan halların müəyyən edilməsi məqsədilə aparılır (CPM-in 264.1 mddəsi).

Ümumi dərketmə metodları
(dialektikanın, məntiqin
metodları)

Ümumi metodlar (müşahidə
etmə, təsvir etmə, müqayisə
etmə, eksperiment və s.)

Ekspert tədqiqatı metodlarının sistemi

Fərdi instrumental,
köməkçi-texniki metodlar

Xüsusi metodlar (fiziki, kimyəvi,
bioloji, antropoloji və s.)

Tədqiqatın hazırlıq
mərhələsi

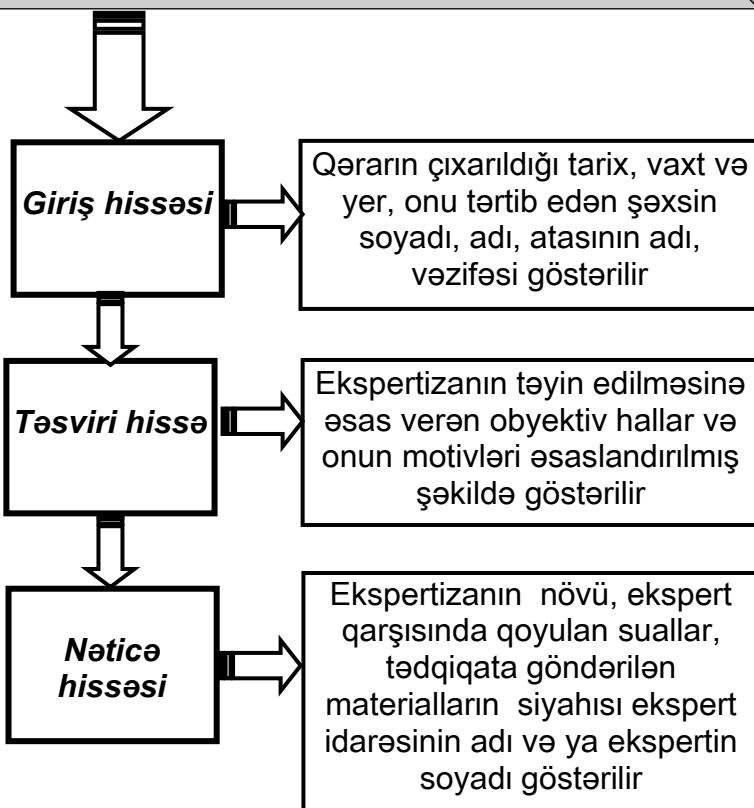
Obyektlərin analitik
tədqiqat mərhələsi

Ekspert tədqiqatının mərhələləri

Müqayisəli tədqiqat
mərhələsi

Tədqiqatın nəticələrinin
sintezi və ekspert rəyinin
formalaşması mərhələsi

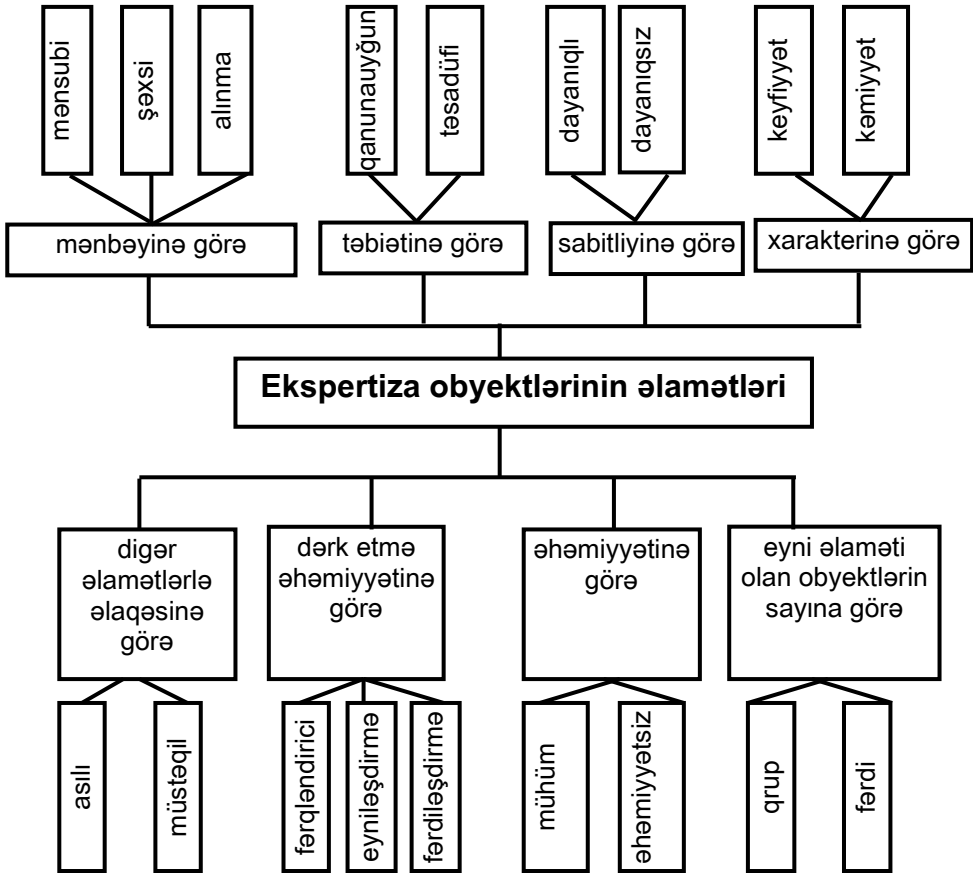
**Ekspertizanın təyin edilməsi haqqında qərar
(qərar üç hissədən ibarətdir)**

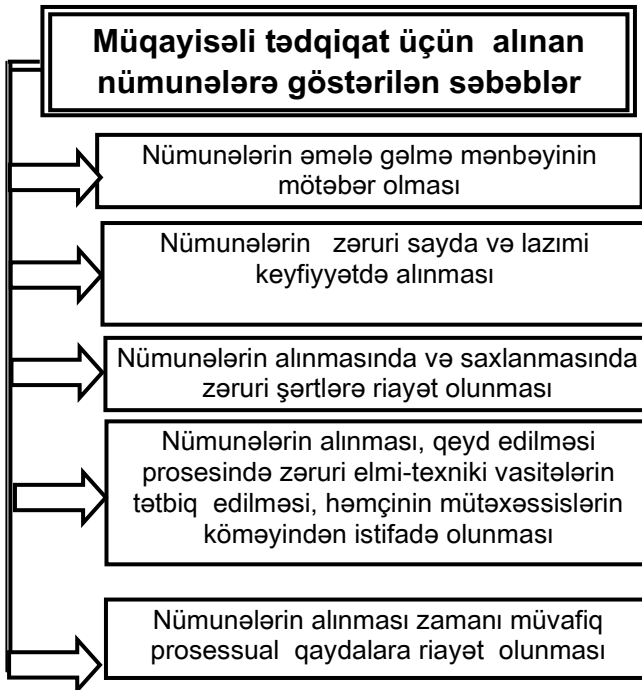
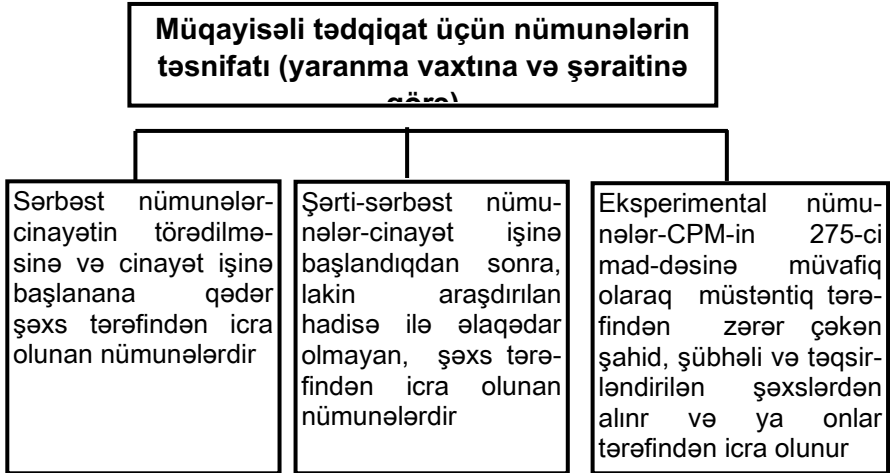
Ekspertizaya hazırlıq

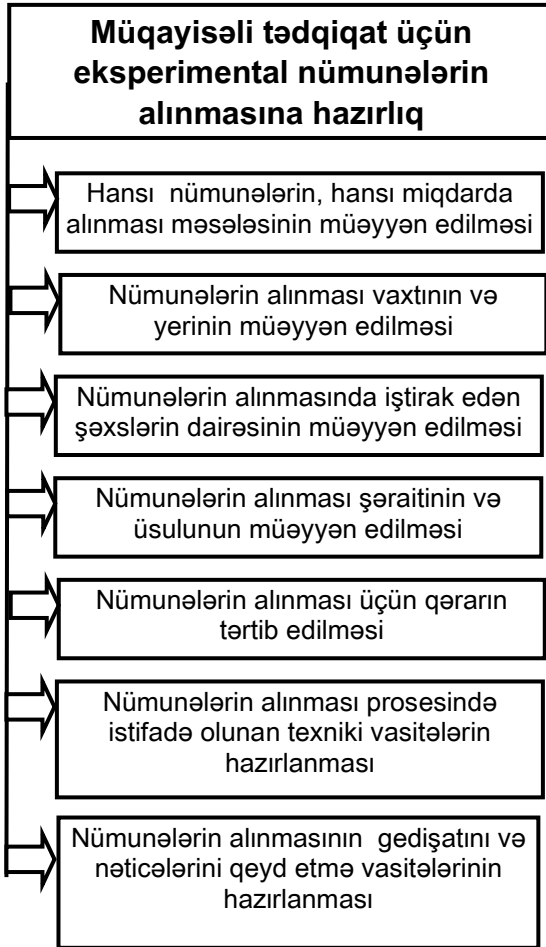

1. Ekspertizanın keçirilməsinin zəruriliyinin və onun predmetinin müəyyən edilməsi. Ekspertizanın növünün təyin edilməsi.
2. Ekspertizanın keçirilməsi üçün zəruri materialların hazırlanması (tədqiq olunan obyektlər, müqayisəli obyektlər, cinayət işinin ayrı-ayrı sənədlərin surətlərinin və i.a.)
3. Ekspertizaya sualların formalaşdırılması.
4. Ekspertin və ekspert idarəsinin seçilməsi
5. Ekspertizanın təyin edilməsi haqqında qərarın tərtib edilməsi.

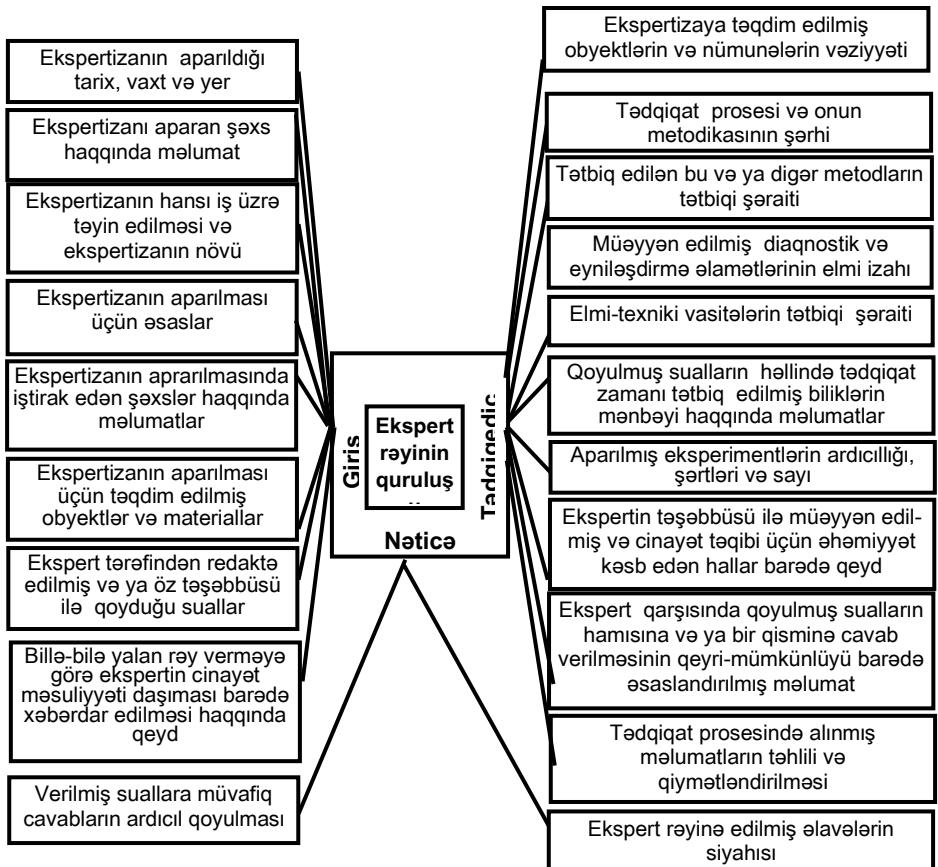
Müqayisəli tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi

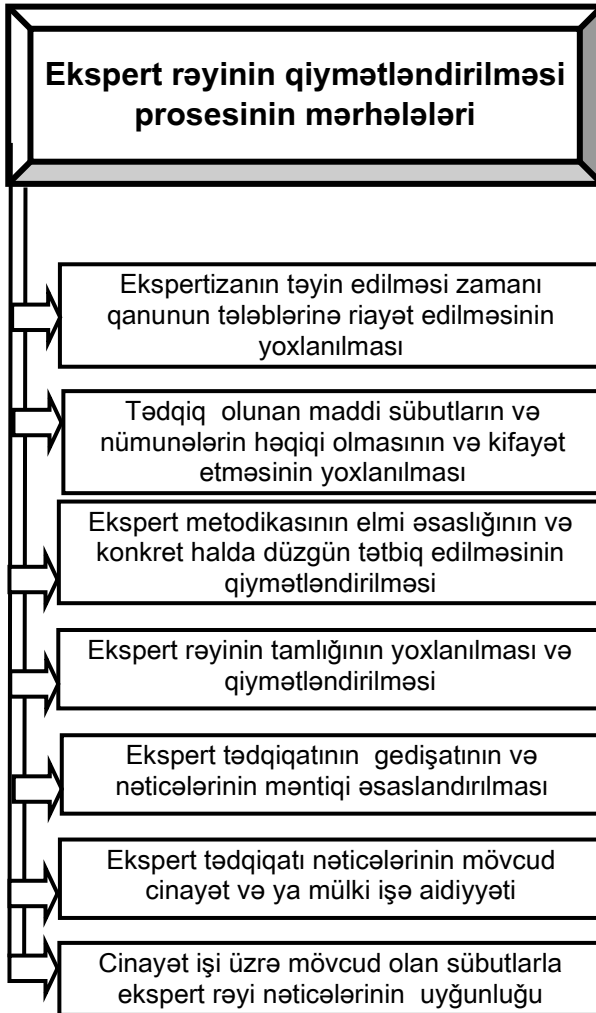

MÖVZU 6. EKSPERT RƏYİ VƏ ONUN QURULUŞU

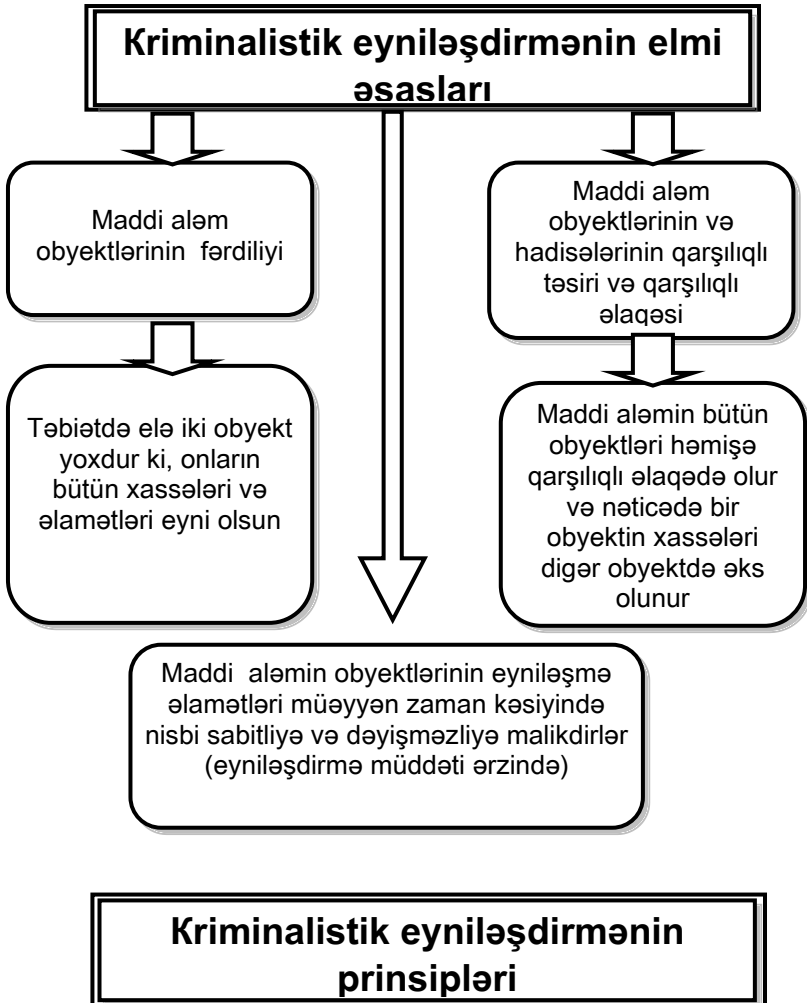
Ekspert rəyi – Məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin ekspertin qarşısında qoyduğu suallara verilən əsaslandırılmış yekun nəticədir.

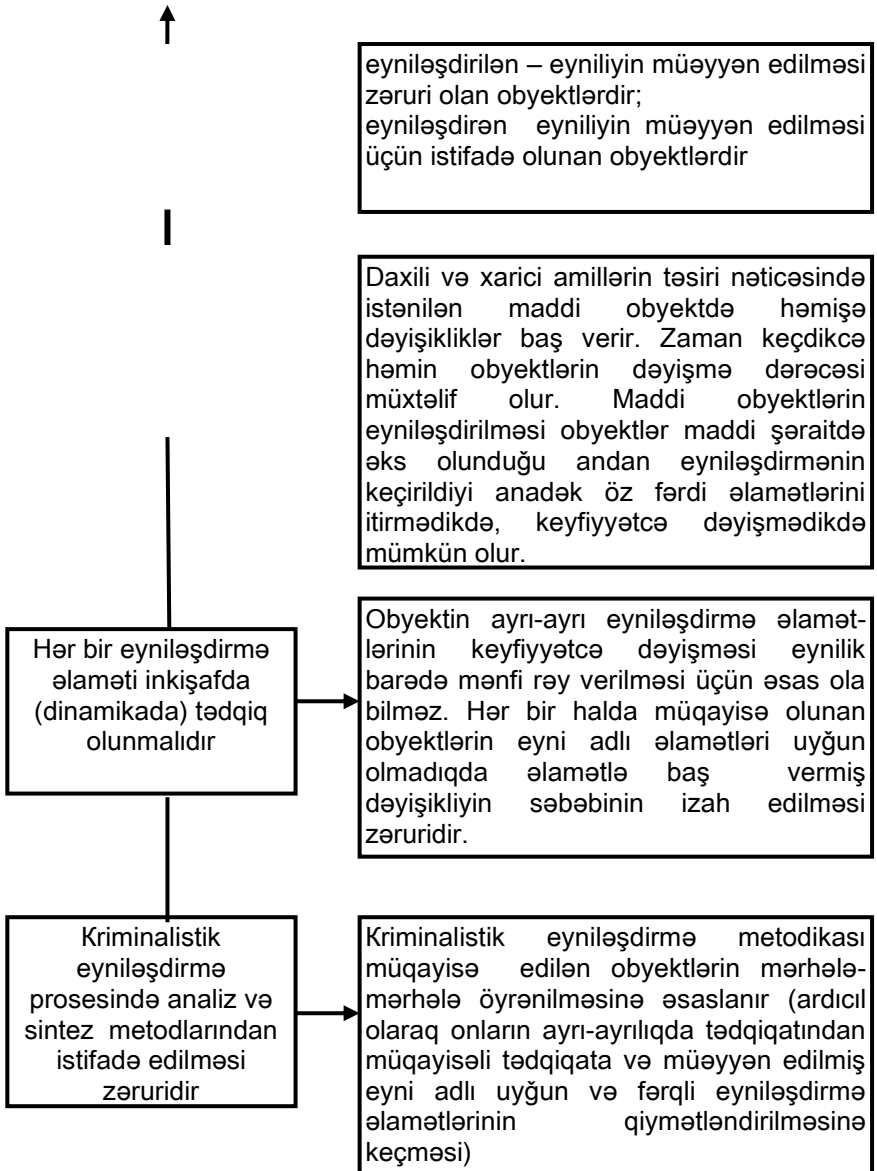

**MÖVZU 7. MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASINDA
KRİMİNALİSTİK EYNİLƏŞDİRMƏ NƏZƏRİYYƏSİ**

Kriminalistik eyniləşdirmə – araşdırılan hadisənin hazırlanması, törədilməsi, gizlədilməsi zamanı maddi aləmin obyektlərinin şəraitlə və digər obyektlərlə qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranmış əkslərin uyğunlaşdırılması məqsədi ilə istifadə olunan prinsiplər, elmi əsaslandırılmış metodlar və vasitələr sisteminə deyilir.

Eyniləşdirilən obyektlərin əks olunmuş əlamətlərinin xarakterindən asılı olaraq kriminalistik eyniləşdirmənin növlərinin

Maddi qeyd olunmuş əkslərin əlamətləri üzrə

Xarici quruluşun əks olunmuş əlamətləri üzrə eyniləşdirmə

Daxili quruluşun əlamətləri üzrə eyniləşdirmə

Material, maddə və məmulatların kriminalistik eyniləşdirilməsi

1. trasoloji eyniləşdirmə (iz qoyan obyektin eyniləşdirilməsi);
2. silahın məhkəmə – ballistik eyniləşdirilməsi;
3. fotoportret eyniləşdirmə;
4. təmin hissəyə görə eyniləşdirilməsi və s.

Funksional-dinamik xüsusiyyətlər üzrə

1. şəxsin yazı xəttinə görə eyniləşdirilməsi;
2. səsənin mənbələrinin eyniləşdirilməsi;
3. şəxsin yerinə görə eyniləşdirilməsi;
4. şəxsin səs və danışığına görə eyniləşdirilməsi.

Eyniləşdirmə əlamətləri – maddi obyektlərin maddi aləmdə qarşılıqlı əlaqələri nəticəsində əks olunmuş xassələri olub, əks olunmuş əlamətlərin eyniləşdirilməsi məqsədi ilə istifadə olunur.

Eyniləşdirmə əlamətlərinin əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsi və meyarları

Sabitlik

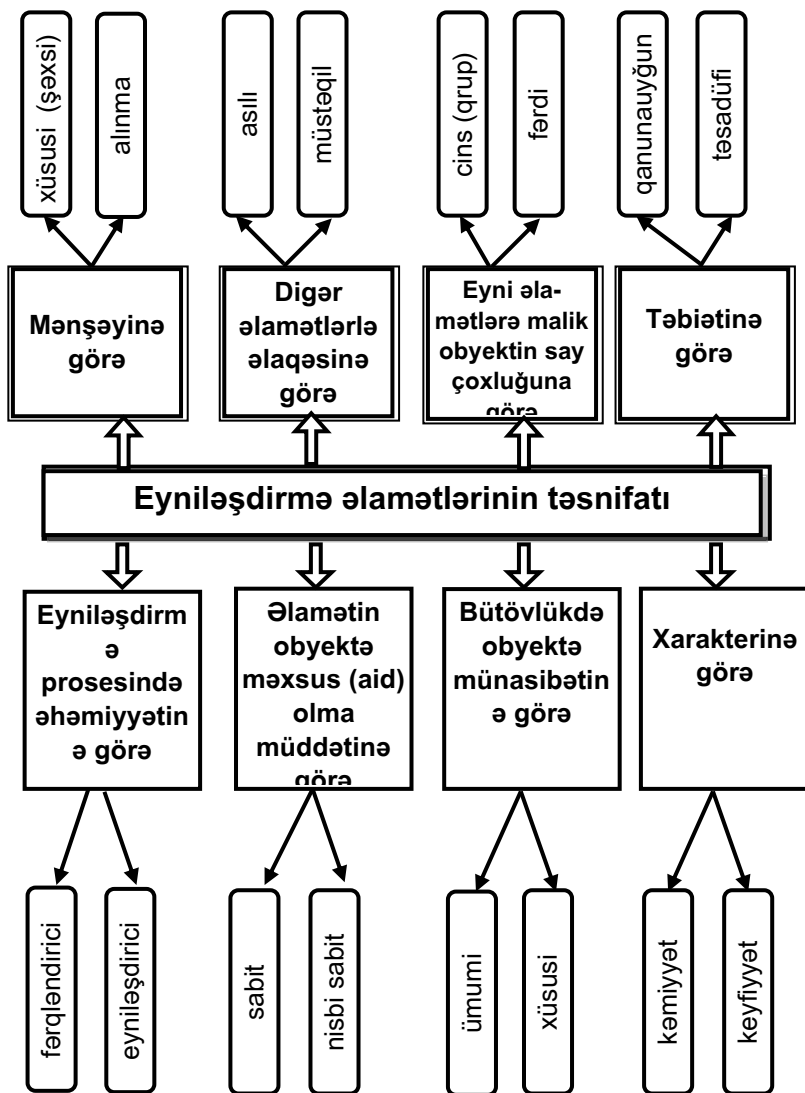
Eyniləşdirmə əlaməti nə qədər sabitdirsə, eyniləşdirmə üçün bir o qədər böyük əhəmiyyət kəsb edir

Rastgəlmə tezliyi

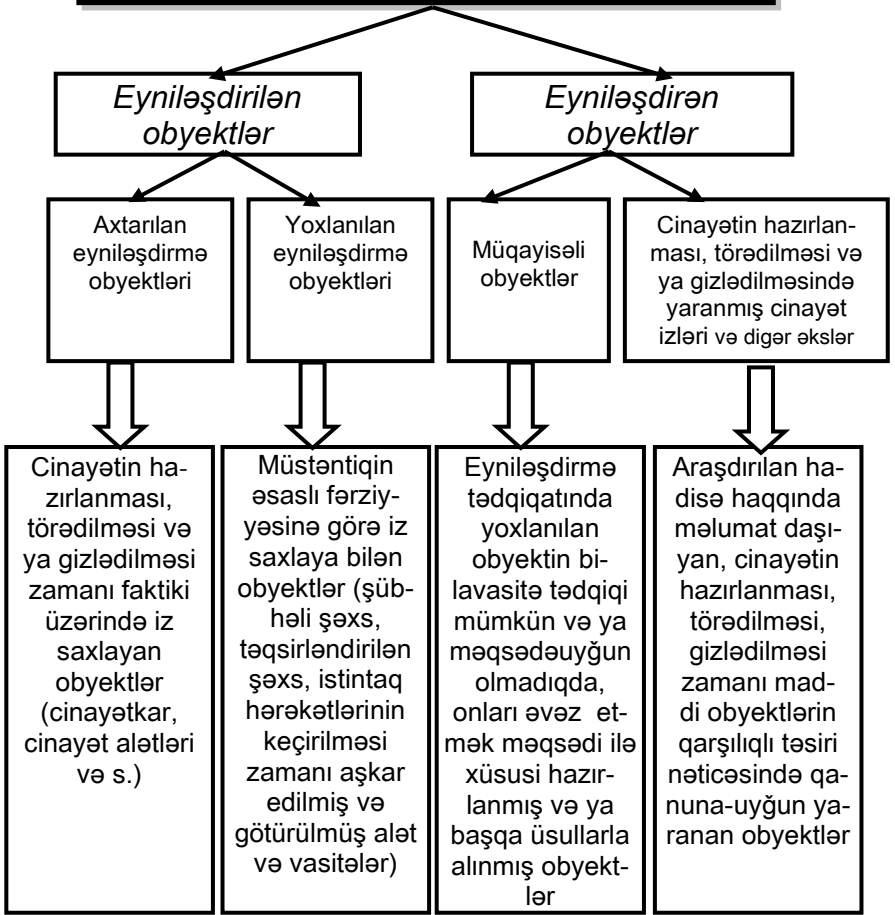
Bu əlamət digər obyektlərdə nə qədər az rast gəlinirsə, onun eyniləşdirmə əhəmiyyəti də bir o qədər yüksəkdir

Əlamətlərin həmin obyektin digər əlamətlərindən asılılıq dərəcəsi

Bu asılılıq nə qədər azdırsa, əlamət bir o qədər əhəmiyyətli olur

Kriminalistik eyniləşdirmənin obyektləri

Kriminalistik eyniləşdirmənin növləri

Kriminalistik eyniləşdirmənin sübut əhəmiyyətindən asılı olaraq

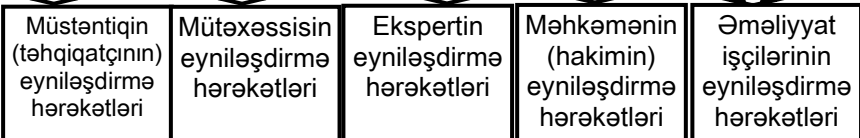
Prosesual formada keçirilən eyniləşdirmə (eyniləşdirmənin nəticələri sübut əhəmiyyəti kəsb edir)

Qeyri-prosesual formada keçirilən eyniləşdirmə (eyniləşdirmənin nəticələri ancaq əməliyyat-axtarış məqsədləri üçün, həmçinin fərziyyələrin qurulması, istintaqın planlaşdırılması və s. üçün istifadə olunur)

1. məhkəmə ekspertizasının keçirilməsi (ekspert rəyi);
2. tanınma üçün təqdim etmə (istintaq hərəkəti protokolu).

1. əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi formasında eyniləşdirmə (şəxsin eyniləşdirilməsi, əşyaların və sənədlərin tədqiqi və s.);
2. kriminalistik qeydiyyat materialları üzrə eyniləşdirmə (daktiloskopik, əlifba qeydiyyatları, cinayətin törədilməsi üsulu üzrə və s.);
3. müstəntiq tərəfindən maddi sübutların ilkin tədqiqi və s. (bəzi hallarda mütəxəssisin iştirakı ilə) formada keçirilən eyniləşdirmə.

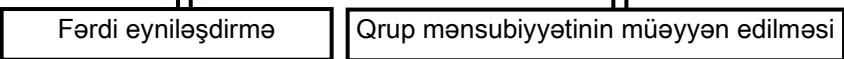
Kriminalistik eyniləşdirmə subyektinin prosesual vəziyyətindən asılı olaraq

Eyniləşdirilən obyektin eyniləşdirən obyektə əks olunma xassəsinin formasından asılı olaraq

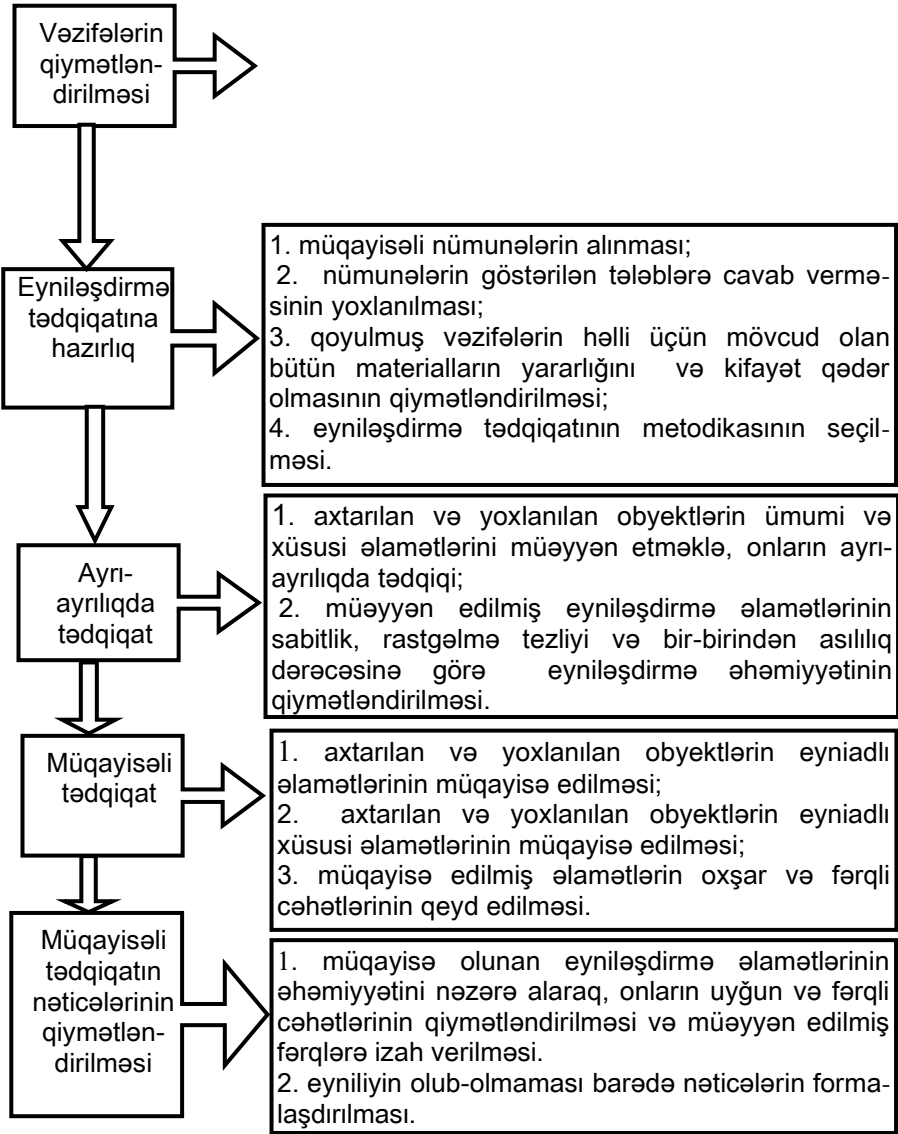
Eyniləşdirmə prosesinin başa çatma dərəcəsindən asılı olaraq

Kriminalistik eyniləşdirmə metodikası

1. eyniləşdirmə vasitəsilə hansı obyektin müəyyən edilməsi təyin olunur. Bu sual həmin obyektin saxlandığı izlər və digər əksləri öyrənmək yolu ilə həll olunur;
2. axtarılan obyektin izləri və digər əkslər əsasında onun haqqında toplanılan məlumatlardan irəli gələrək vəzifələr formalaşdırılır. Bu məlumatların qiymətləndirilməsindən asılı olaraq axtarılan obyektin fərdi eyniliyi, yaxud qrup

II HİSSƏ. Ayrı-ayrı növ məhkəmə ekspertizaları.

MÖVZU 8. MƏHKƏMƏ-TRASOLOCİ EKSPERTİZASI.

Trasologiya – kriminalistik texnikanın bir sahəsi olub, məhkəmə sübutlarını əlavə etmək məqsədi ilə təbii və texniki elmlərin nailiyyətlərindən istifadə edərək izlərin aşkar edilməsi, götürülməsi və tədqiq edilməsinin elmi-texniki üsul və vasitələrini müəyyən edir.

Trasologiyanın vəzifələri

İz əmələ gəlmə mexanizminin və şəraitin müəyyən edilməsi

İzlərin baş vermiş hadisəyə aidiyyətinin müəyyən edilməsi

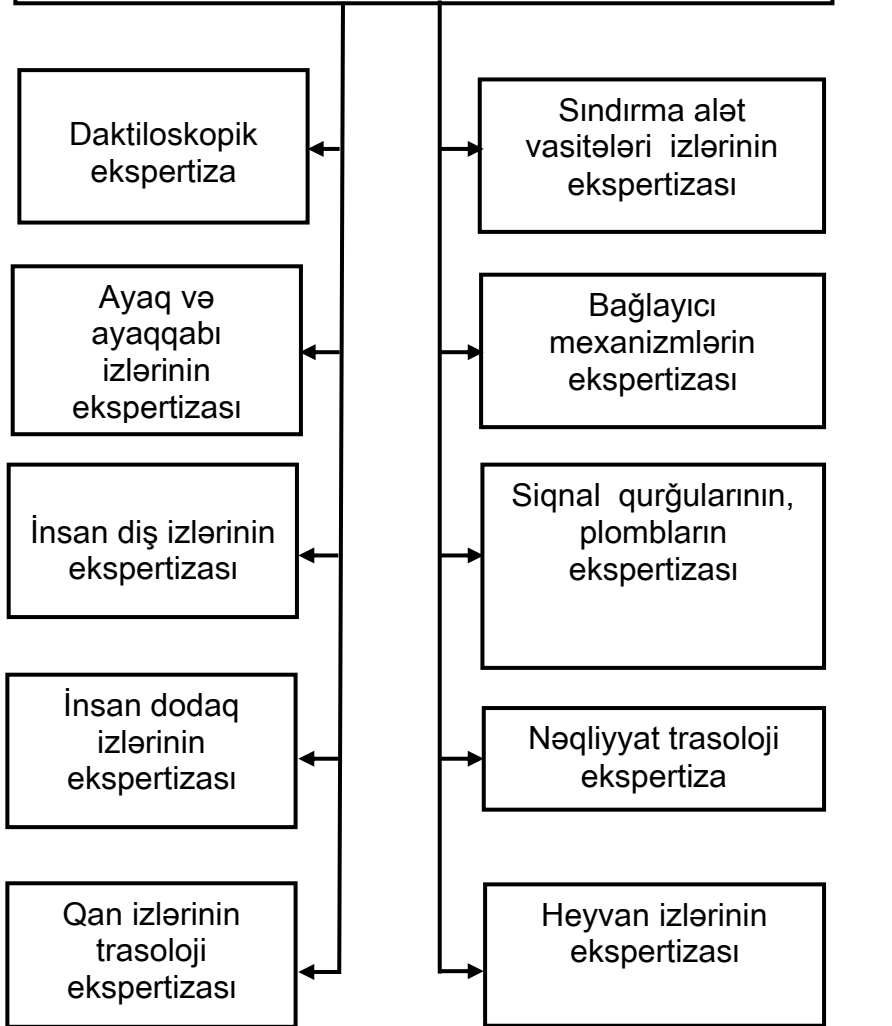
İz qoyan obyektin müxtəlif xassə və əlamətlərinin müəyyən edilməsi

İzlərin saxlanması ilə bağlı halların müəyyən edilməsi

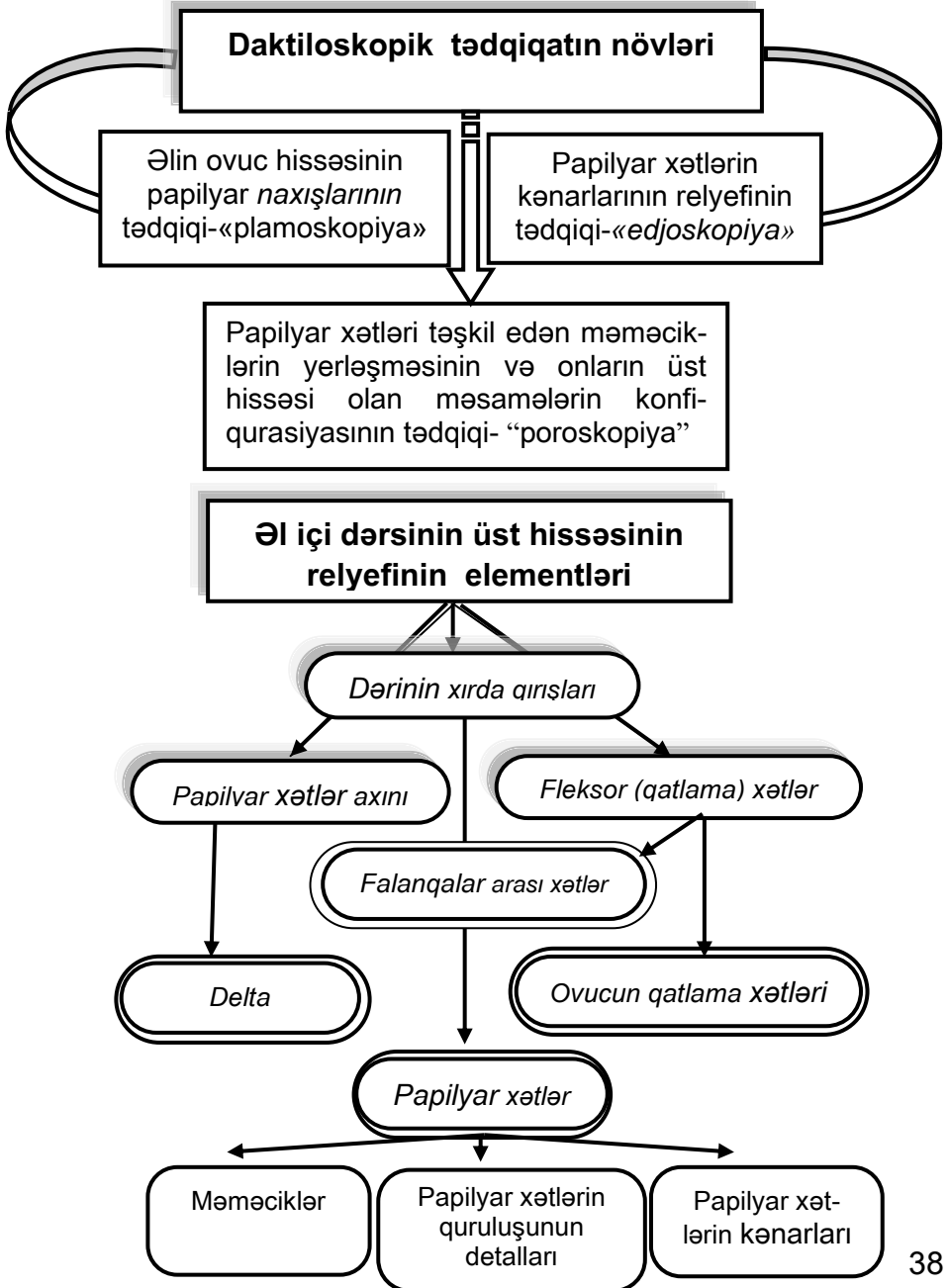
İz qoyan obyektin qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi

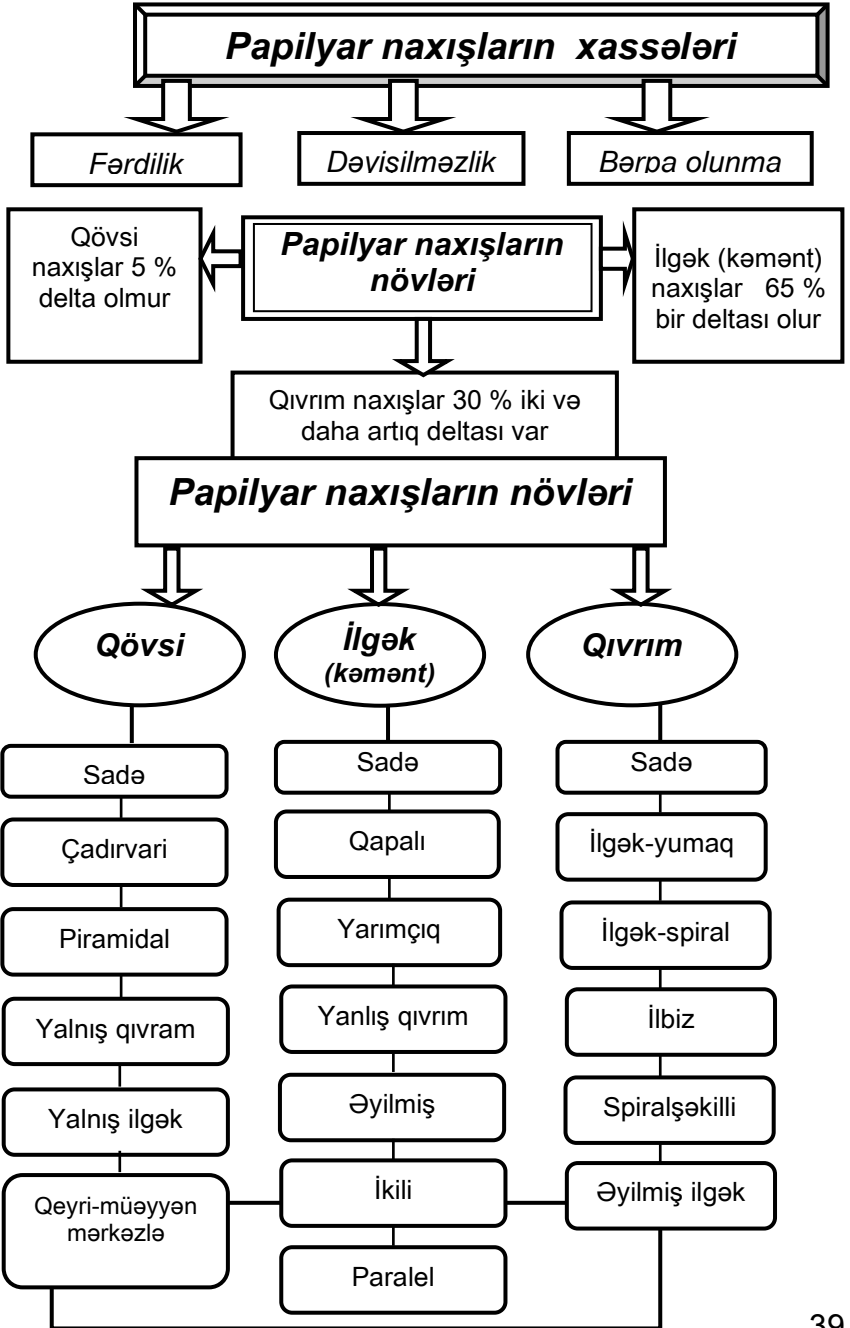
İz qoyan obyektin eyniləşdirilməsi

Məhkəmə trasoloji ekspertiza qrupunun növləri

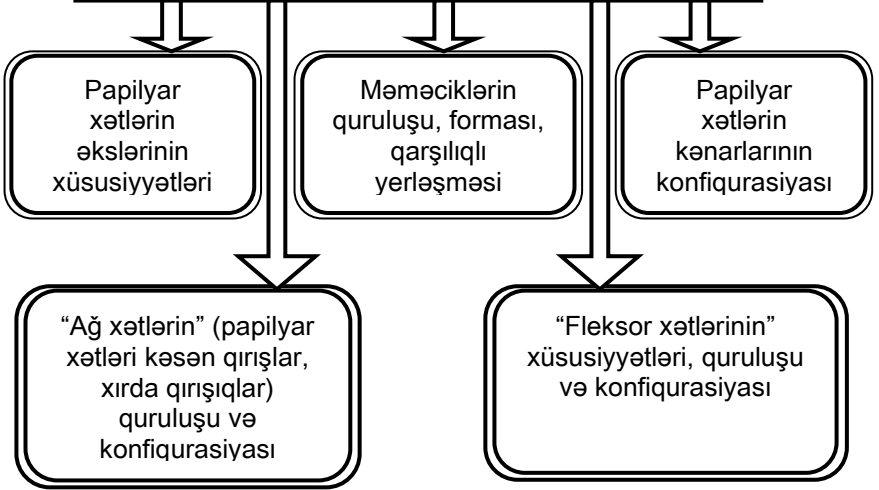
8.1. DAKTİLOSKOPİK EKSPERTİZA.

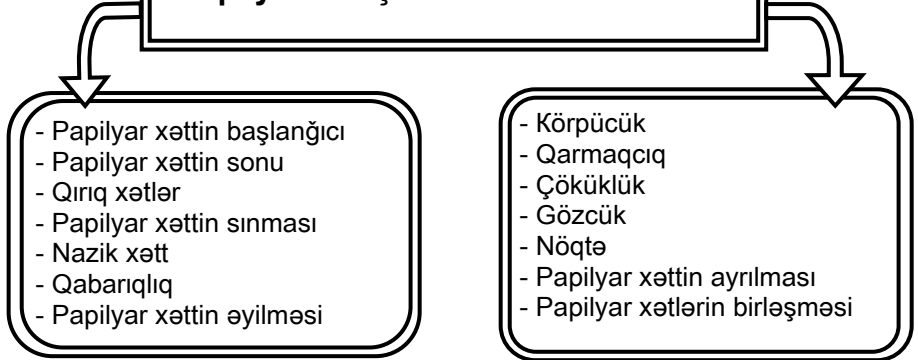

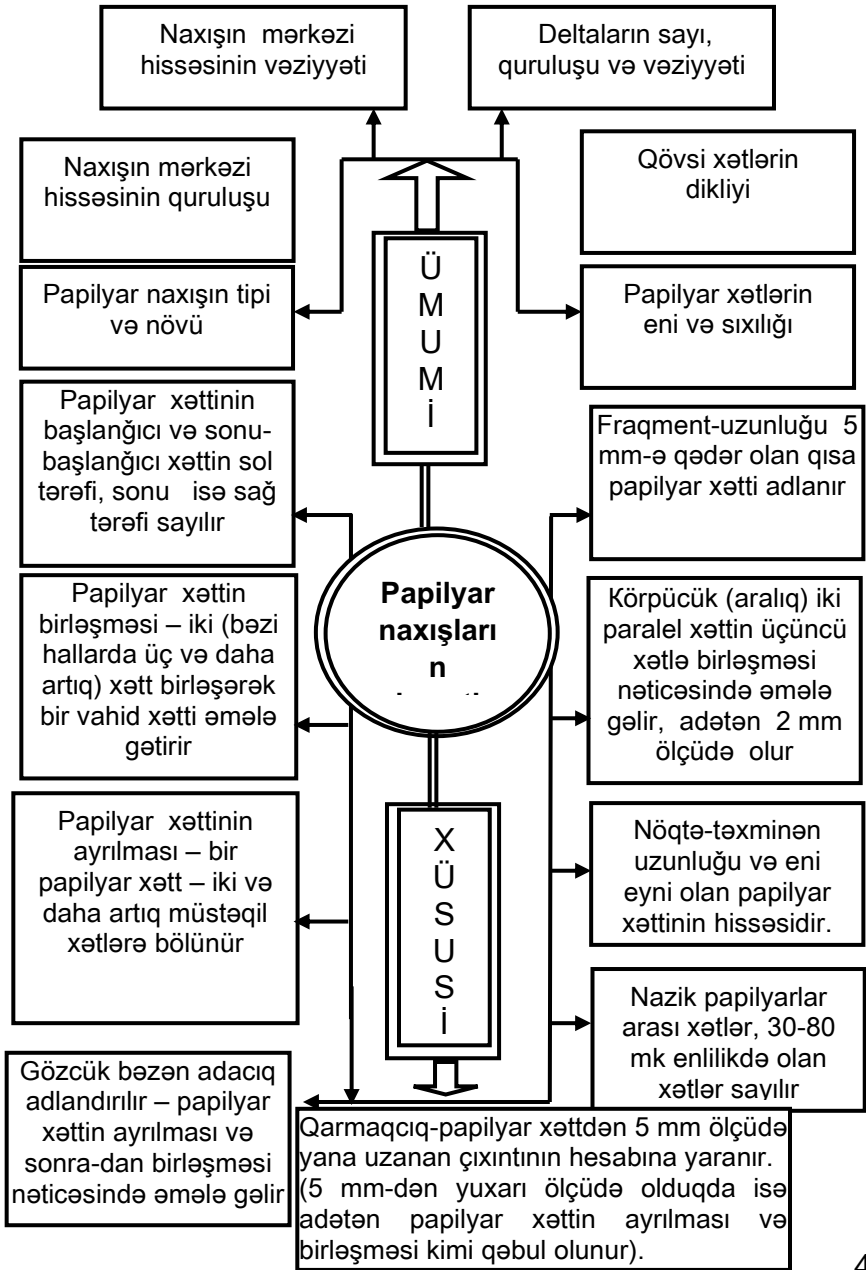

Əlin dəri örtüyünün izdə əks olunan evniləsdirmə əlamətləri

Papilyar naxışların xüsusi əlamətləri

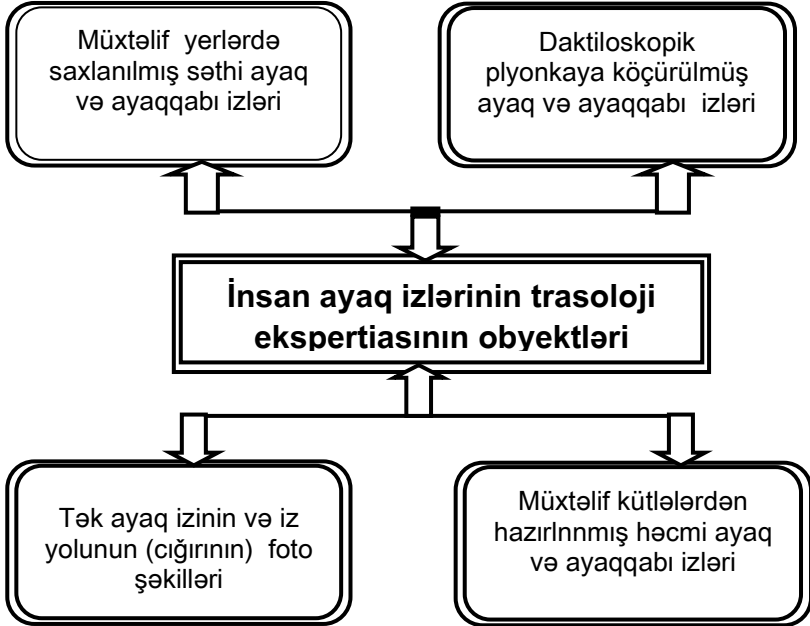

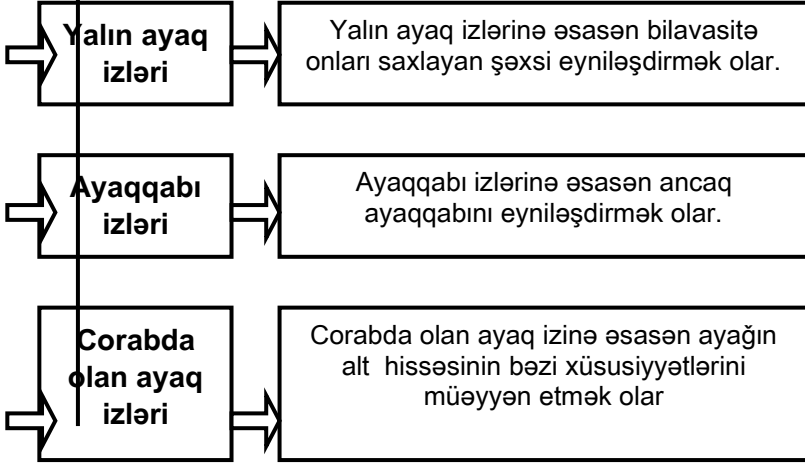
Daktiloskopik ekspertizası qarşısında qoyulan suallar

1. Təqdim edilmiş əl-barmaq izləri eyniləşdirmə üçün yararlıdır mı?
2. Hadisə yerindən götürülmüş izlər əlin hansı hissəsinə və hansı barmaqlarına məxsusdur?
3. Hadisə yerindən götürülmüş əl-barmaq izləri şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin əl-barmaq izləri ilə eynidir mi?
4. Əl-barmaq izlərinin saxlanması hansı müddətə təsadüf edilir?
5. Bir neçə yerdən götürülmüş əl-barmaq izləri eyni şəxsə məxsusdur mu?
6. Əl-barmaq izləri, məxsus olduğu şəxsin cinsi, yaşı və təqribi boyu haqqında nə demək olar?
7. Təqdim edilmiş əl-barmaq izlərində, məxsus olduğu şəxsin əlinin fərdi əlamətləri (kəsik, çapıq, barmaqların olmaması və i.a.) əks olunmuşdur mu? İz saxlanmış şəxsin əlində kənar predmetlər (üzlük, əlcək və s.) olmuşdur mu?
8. Təqdim edilmiş əl-barmaq izləri bir və ya bir neçə şəxsə məxsusdur mu?

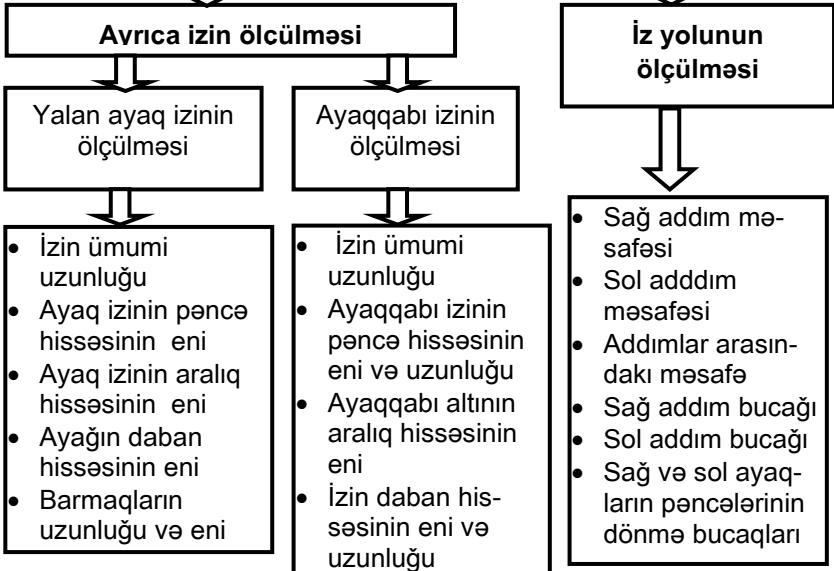
8. 2. AYAQ VƏ AYAQQABI İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI

Ayaq izlərinin növləri

Ayaq izlərinin qeyd edilməsində aparılan ölçmələr

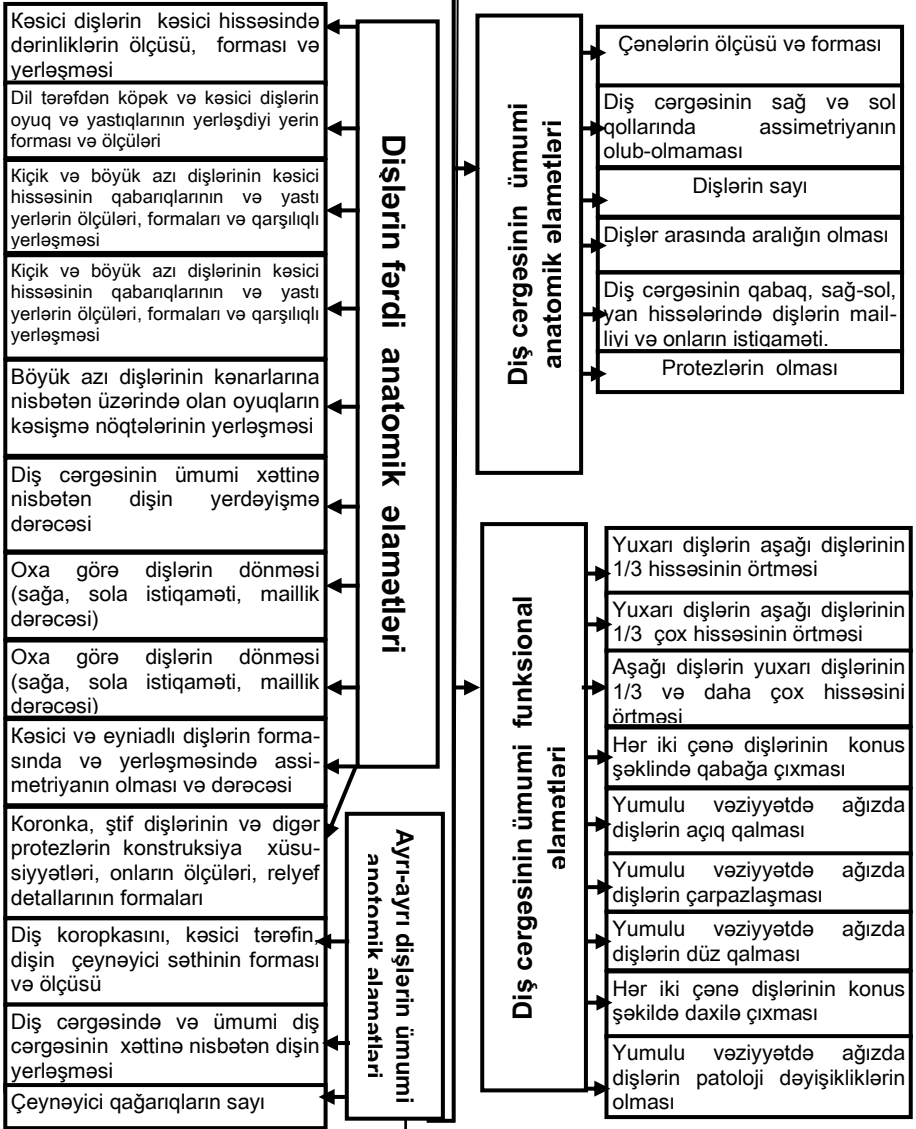

İnsan ayaq izlərinin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Hadisə yerindən götürülmüş insan ayaq izləri eniləşdirmə üçün yararlıdır mı?
2. Hadisə yerindən götürülmüş iz hansı ayağa (sağ və ya sol) məxsusdur? İz saxlamış yalın ayağın ölçüsü və xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?
3. Hansı ayaqqabı ilə (növu, ölçüsü, istismar dərəcəsi) iz saxlanılmışdır?
4. İz qoymuş şəxsin fiziki xüsusiyyətləri (cinsi, yaşı, ümumi bədən quruluşu, yerışı və i.a.) nədən ibarətdir?
5. İzın məxsus olduğu şəxsin hərəkət istiqaməti və xarakteri necədir?
6. Təqdim edilmiş yalın ayaq, (ayaqqabı) izləri bir və ya bir neçə şəxs tərəfindən saxlanılıbmı?
7. Təqdim edilmiş yalın ayaq izləri konkret şəxs tərəfindən saxlanılıbsı?
8. Təqdim edilmiş izlər konkret şəxsdən götürülmüş corab, ayaqqabı ilə saxlanılıbmı?
9. Hadisə yerində saxlanmış izlərə əsasən orada neçə nəfər olmuşdur?

8. 3. DİŞ İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI.

Dişlərin eyniləşdirmə əlamətlərinin təsnifatı

Yuxarı və aşağı çənələrin birləşməsi zaman dişlərin-antagonistlərin qarşılıqlı yerləşməsi.

Diş izlərinin trasoloji ekspertizasında ekspert

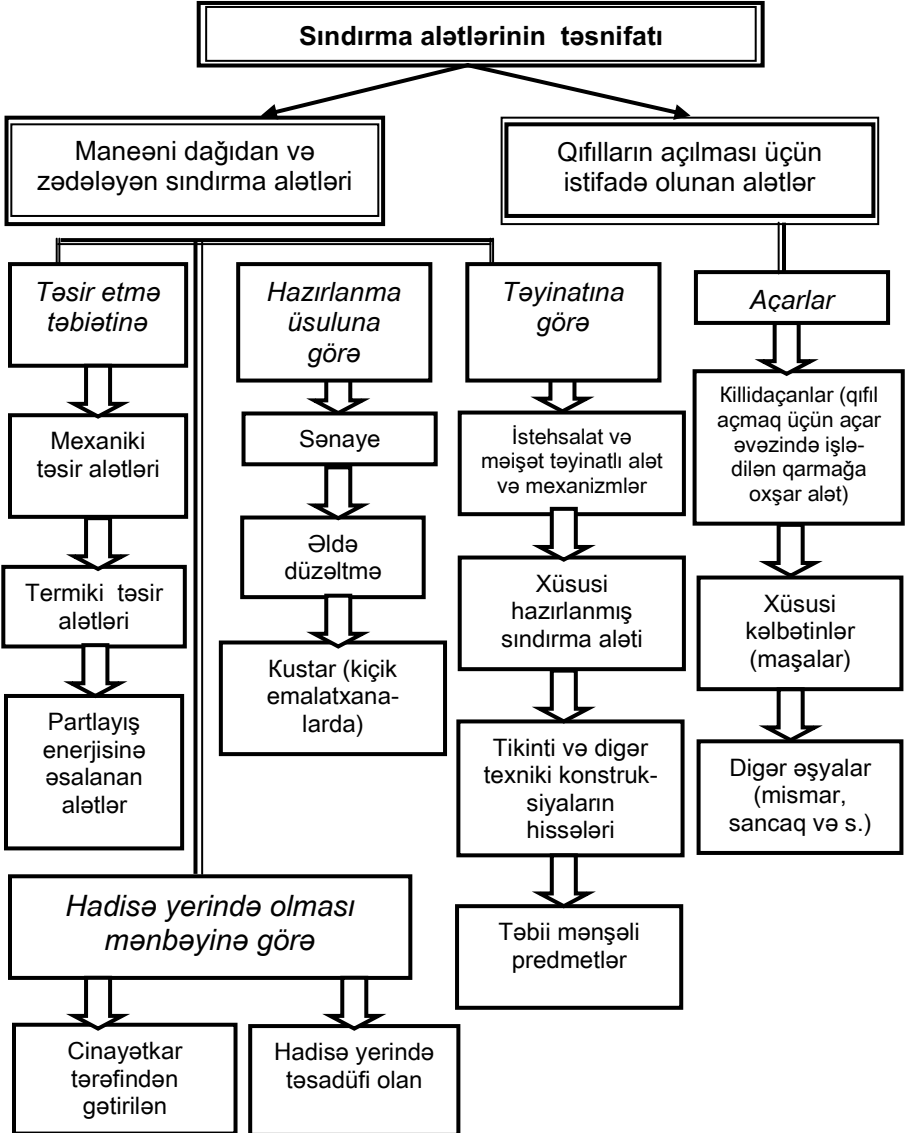
1. Təqdim edilmiş izlər insan diş izləridirmi?
2. Təqdim edilmiş diş izləri yuxarı və ya aşağı çənənin hansı dişləri ilə saxlanılıb? Diş izlərinin məxsus olduğu şəxsin diş aparatının xüsusiyyətləri nədən ibarətdir (dişlərin olmaması, dişlərdə çatışmazlığın olması və i.a).
3. İzlərin əmələ gəlmə mexanizmi necədir?
4. Təqdim edilmiş izlər protez dişlərə məxsusdurmu?
5. Təqdim edilmiş diş izləri eyniləşdirmə üçün yararlıdırımı?
6. Təqdim edilmiş diş izləri bir və ya bir neçə şəxsə məxsusdurmu?
7. Diş izləri ekspertizaya təqdim edilmiş protezlə qoyulmuşdurmu?

Qeyd:

Ekspertizanın obyektlərinə həcmi diş izləri, gipsdən, voskdan, polimer kütlələrdən dişin hazırlanmış surətləri, qapaqlar, protezlər, üzərində diş izləri olan ərzaq məhsulları, meyvələr və digər predmetlər aid ola bilər.

Ekspeimental nümunələrə isə yoxlanılan şəxsin gipsdən və ya digər kütlələrdən hazırlanmış yuxarı və aşağı çənələrin tərəfindən götürülür.

8. 4. SINDIRMA ALƏT VƏ VASİTƏLƏRİ İZLƏRİNİN TRASOLOJİ EKSPERTİZASI

**Sındırma alət və vasitələri izlərinin
tədqiqi üçün ekspertə təqdim olunan
materiallar**

- Sındırma alət və vasitələri izlərinin sürətləri, əgər onları daşıyıcı predmetlərlə bir yerdə götürmək mümkün deyilsə;
- Sındırma izlərinin predmet daşıyıcıları;
- Sındırma izlərinin miqyas üsulu ilə çəkilmiş fotosəkilləri;
- Hadisə yerinə baxış zamanı aşkar olunmuş və götürülmüş alət və vəsaitlər;
- Hadisə yerinə və maddi sübutlara baxış protokolları;
- Ekspertizanın keçirilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edən cinayət işinin digər materialları.

**Sındırma alət və vasitələri izlərinin
tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan**

1. Təqdim edilmiş izlər sındırma alətinin eyniləşdirilməsi üçün yararlıdır mı?
2. İzdə olan hansı əlamətlər onu saxlayan alətin axtarışı üçün istifadə oluna bilər?
3. Hadisə yerində aşkar edilmiş izlər hansı alətin təsirindən yarana bilər?
4. Hadisə yerindən götürülmüş izlər, təqdim olunmuş alət tərəfindən saxlanılıbmı?
5. Təqdim edilmiş predmetin səthində olan zədələr bir və ya bir neçə alət tərəfindən yaranmışdır mı?
6. Müxtəlif yerlərdə və maneələrdə aşkar edilmiş sındırma izləri eyni bir alətin təsirindən yaranmışdır mı?
7. Maneənin sındırılması hansı tərəfdən (daxildən və ya xaricdən) həyata keçirilmişdir?
8. Maneənin sındırılması hansı üsulla həyata keçirilmişdir?
9. Hadisə yerində aşkar edilmiş zədələr hansı ardıcılıqla həyata keçirilmişdir?
10. Hadisə yerində aşkar edilmiş izlərin emələ gəlmə mexanizmi necədir?

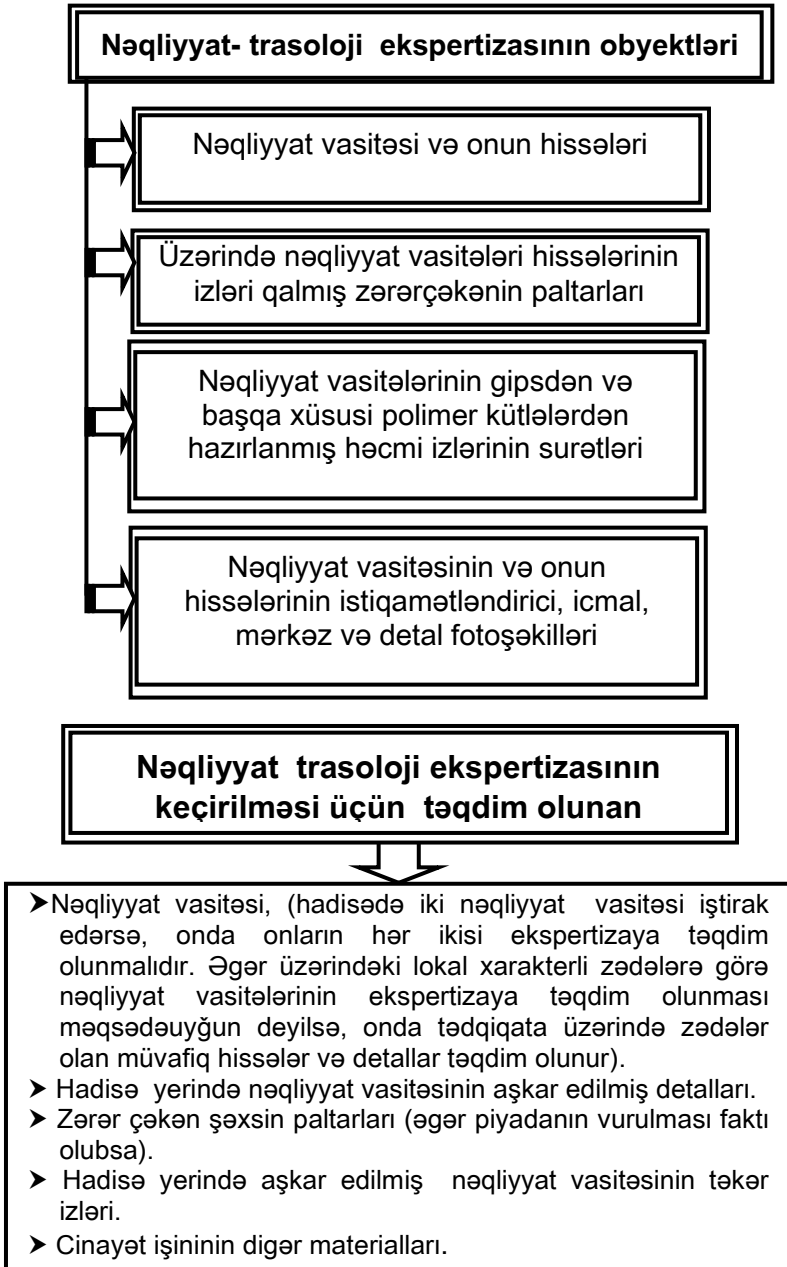
**Bağlayıcı və qoruyucu mexanizmlərin
tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan**

1. Təqdim edilmiş qıfıl texniki cəhətdən sazdırmı və istifadə üçün yararlıdırmı?
2. Təqdim edilmiş qıfıl istismarda olubmu və onun texniki xüsusiyyətləri necədir?
3. Qıfıl zədələndikən hansı vəziyyətdə olmuşdur (bağlı və ya açıq)?
4. Qıfıl hansı üsulla açılıb (sındırılıb)? Qıfılın açılması, onun üzərindəki zədələr yetirilərkən açılıbmı? Sındırma zamanı, qıfılın hansı hissəsinə daha çox təsir olmuşdur?
5. Təqdim edilmiş qıfıl üzərində olan izlər saxta açar və ya kilidaçanın təsirindən əmələ gəlmişdirmi? Qıfıl hansı növ alətlə sındırılıb? Təqdim edilmiş qıfıllar eyni üsulla sındırılıb?
6. Qıfıl təqdim olunmuş saxta açar və ya kilidaçanla açılıbmı?
7. Qıfılın üzərində olan izlər konkret alət və ya vasitələrin təsirindən əmələ gəlmişdirmi?
8. Təqdim edilmiş plombların səthində hansı izlər və zədələr vardır? Plombların üzərində olan zədələrin əmələ gəlmə mexanizmi necədir? Həmin zədələr təqdim edilmiş konkret predmetlə saxlanılıbmı?
9. Plombların üzərində olan yazıların məzmunu nədən ibarətdir?
10. Təqdim edilmiş plombun bütövlüyü pozulmuşdurmu, əgər pozulubsa onda hansı üsulla bu edilmişdir?

Qeyd: baxış zamanı qıfılın açar yuvasına açar salmaq onu açıb bağlamaq və ya digər hərəkətlər etmək qəti qadağandır.

8. 5. NƏQLİYYAT-TRASOLOCİ EKSPERTİZA

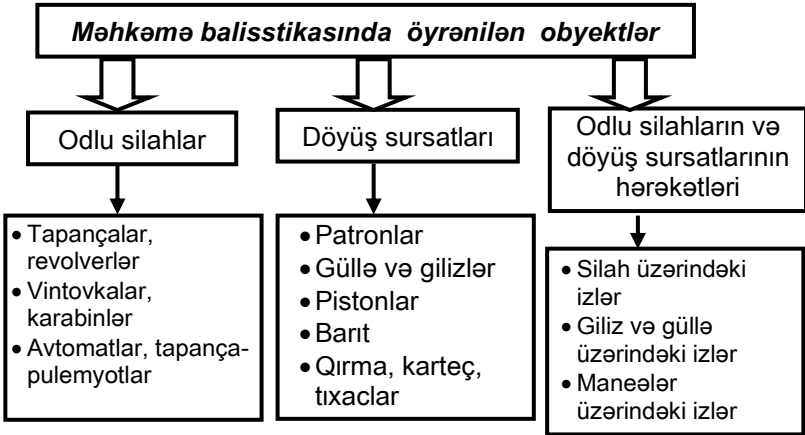

Nəqliyyat trasoloji ekspertizada həll olunan suallar

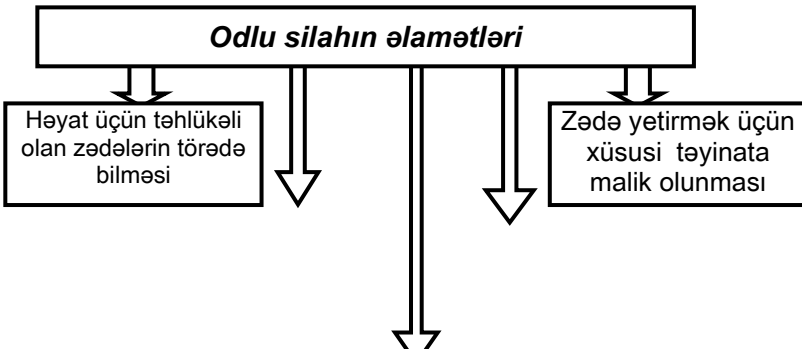
1. Təqdim edilmiş iz hansı növ, model nəqliyyat vasitəsi və onun hissələri ilə saxlanılmışdır?
2. İz hansı təkər modelinə məxsusdur. Nəqliyyat vasitəsinin hansı hərəkətləri ilə (sağ, sol, qabaq, arxa) iz saxlanılıb?
3. Hadisə yerində aşkar edilmiş izlərə əsasən nəqliyyat vasitəsi hansı istiqamətdə hərəkət etmişdir?
4. Nəqliyyat vasitələrinin toqquşduğu yer harada yerləşir? Toqquşmadan əvvəl nəqliyyat vasitələrinin yerləşmə vəziyyəti necə olub və onlar hansı dərəcə bucaq altında toqquşublar?
5. Təqdim edilmiş obyektin səthində nəqliyyat vasitəsi izləri varmı? (Bu suala həm trasoloji həm də məhkəmə materialşünaslıq ekspertizasına aid etmək olar)
6. Yol-nəqliyyat hadisəsinin baş verdiyi zaman nəqliyyat vasitəsi ilə piyadanın qarşılıqlı vəziyyəti necə olmuşdur?
7. Hadisənin baş verdiyi zaman zədələrin əmələ gəlmə ardıcılığı və mexanizmi necə olmuşdur?
8. Hadisə yerində aşkar edilmiş izlər təqdim edilmiş nəqliyyat vasitəsi ilə saxlanılıbmı?
9. Nəqliyyat vasitəsi üzərindəki zədələr təqdim edilmiş nəqliyyat vasitəsinin hissələri ilə saxlanılıbmı?

MÖVZU 9. MƏHKƏMƏ BALLİSTİK EKSPERTİZA.

“Məhkəmə ballistikası”- kriminalistik texnikanın bir sahəsi olub, cinayət işlərinin istintaqı zamanı qarşıya çıxan məsələlərin həlli məqsədilə odlu silahların, döyüş sursatlarının və onların tətbiqi izlərinin aşkar edilməsinin, qeyd edilməsinin, götürülməsinin və tədqiqinin texniki vasitələrini, kriminalistik üsul və metodlarını işləyib hazırlayır.

Odlu silah-barıtın və ya digər partlayıcı maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərmisi istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi mexaniki zədələmək və ya sıradan çıxarmaq təyinatına malik olan möhkəm konstruksiyalı predmetdir

Bart və ya digər alışan maddələrin yanmasından yaranan enerji hesabına mərminin istiqamətlənmiş hərəkətə gətirə bilməsi

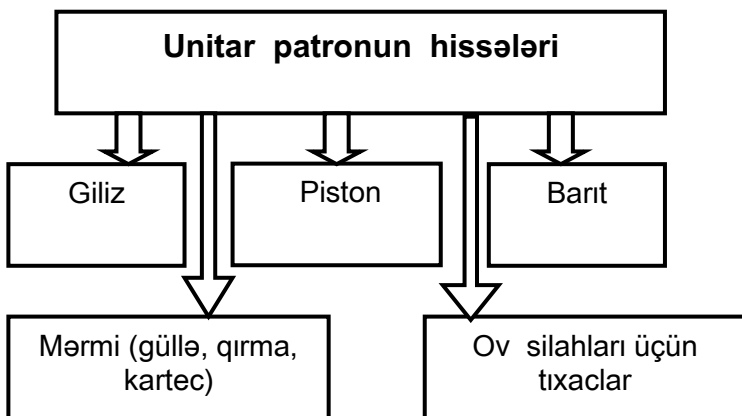
Mərmini atmaq üçün konstruksiya quruluşuna malik olması

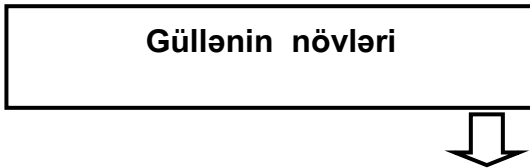
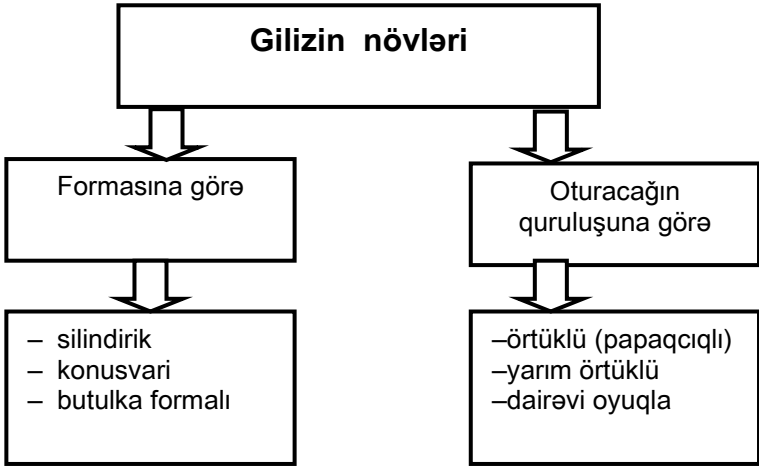
Bir və daha çox atəşəmə qabilivvətinə malik

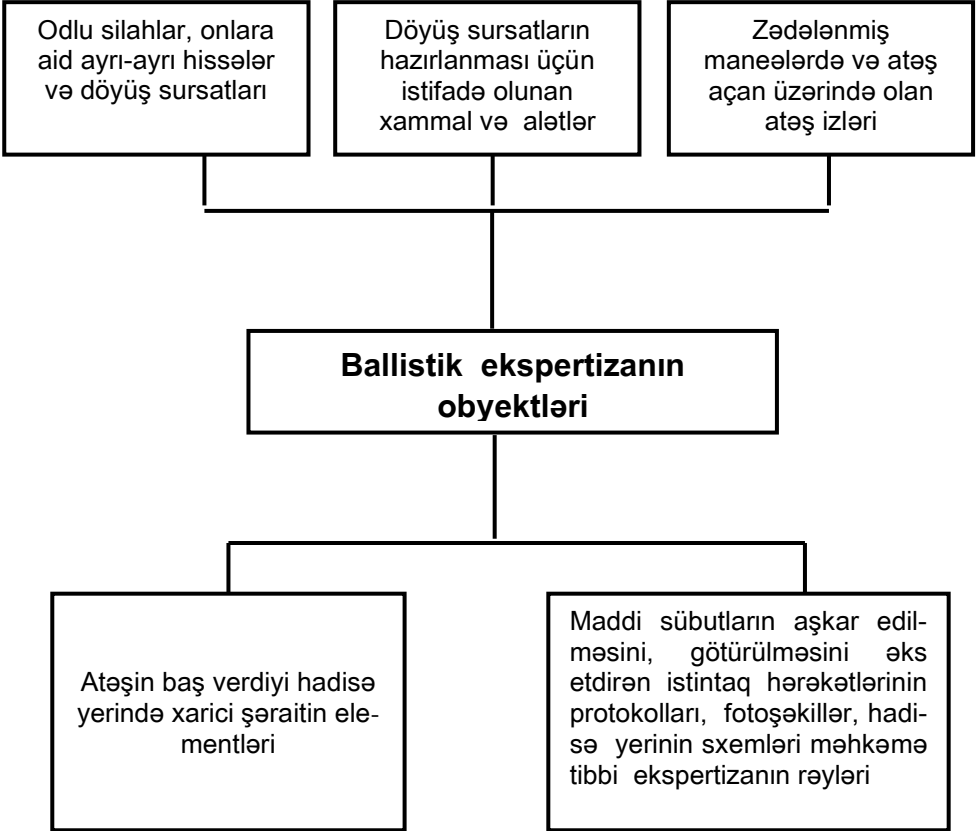
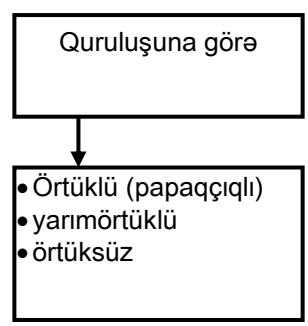
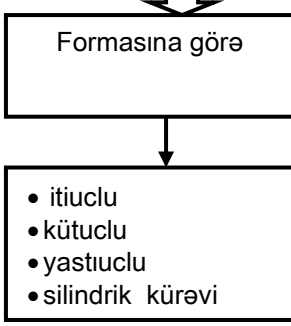
Odlu silahların təsnifatı

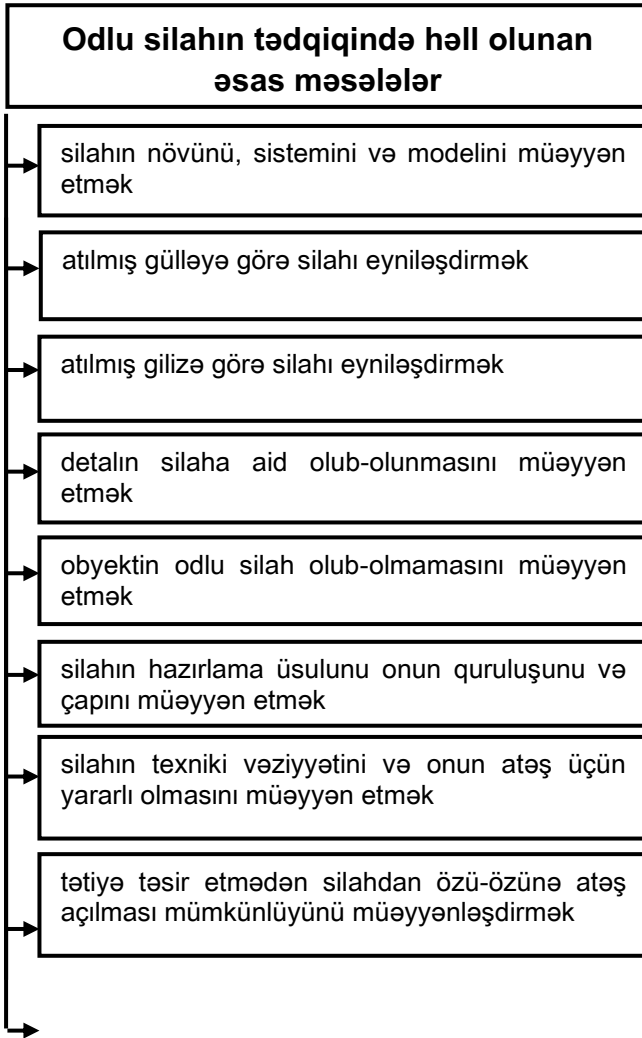
Döyüş sursatı – müvafiq silah növündən atəş açmaq üçün nəzərdə tutulmuş konstruktiv qurğu və ya əşyalardır

Odlu silahların, döyüş sursatlarının və atəş zədələrinin tədqiqi

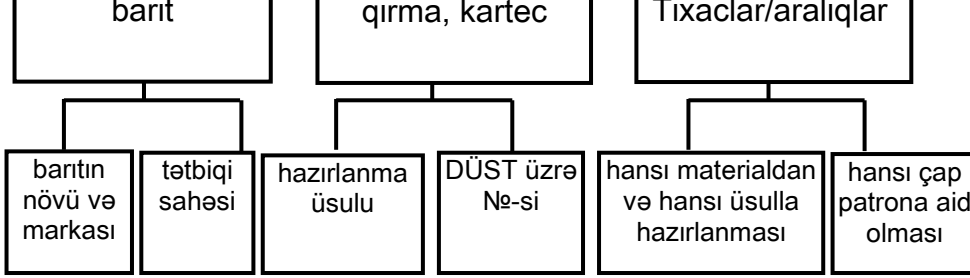
Odlu silahın tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan diaqnostik xarakterli suallar

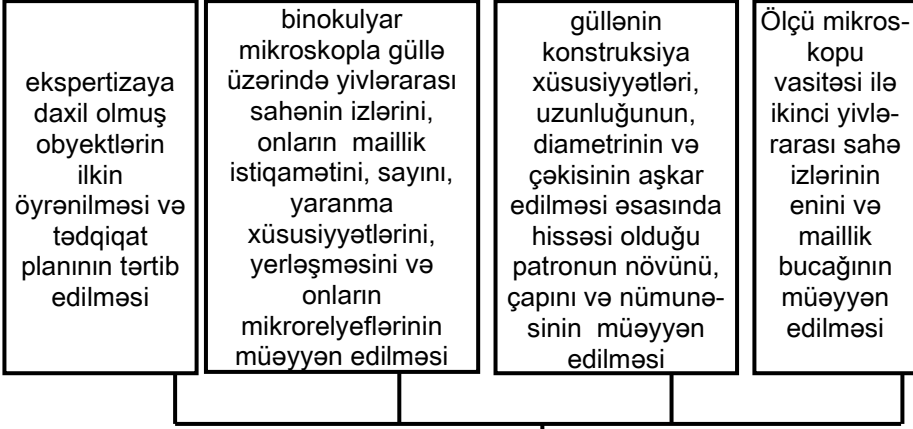
1. Təqdim edilmiş predmet odlu silaha aiddirmi?
2. Təqdim edilmiş odlu silah hansı növə, modelə aiddir? Onun çapı neçədir?
3. Təqdim edilmiş odlu silah sazdırmı və atəş üçün yararlıdırmı? Əgər yararsızdırsa, onda onun səbəbi, əmələ gəlmə təbiəti nədən ibarətdir və həmin nasazlıqlar silahdan istifadə edilməsinə təsir edə bilərdimi?
4. Odlu silahın hissəsi və ya detallı odlu silahların hansı növünə, nümunəsinə (modelinə) aiddir?
5. Təqdim edilmiş silah və onun hissələri hansı üsulla hazırlanıb (sənaye, əldə düzəltmə)? Silaha hansısa dəyişiklik edilibmi, bilavasitə hansı, hansı məqsədlə, hansı üsulla?
6. Təqdim edilmiş silahdan tətiyi çəkmədən atəşin açılması mümkündürmü?
7. Təqdim edilmiş silahdan müəyyən çaplı döyüş sursatı ilə atəş açmaq mümkündürmü? Hamarlüləli silahdan axırıncı atəş hansı sursatdan istifadə etməklə atılıb (güllə, kartec, mermi)?
8. Təqdim edilmiş silahdan son tənzimləmədən sonra atəş açılıbmı? Axırıncı atəşdən sonra lülə kanalı yağlanıbmi, əgər yağlanıbsa, onda hansı sürtgü yağı ilə yağlanmışdır?
9. Silah lüləsinin partlamasının səbəbi nədir (silahdan başqa, ekspertə atəş üçün istifadə olunan patronların nümunələri və atəşə qədər silahın lüləsində yerləşməsi güman edilən predmetlər də təqdim olunmalıdır)?
10. Axırıncı atəşdən nə qədər vaxt keçmişdir (bu suala əksər hallarda ekspert tərəfindən təqribi cavab verilir)?
11. Bu üzlük, tədqiqata təqdim edilmiş silahın saxlanması üçün istifadə olunubmu?
12. Sənayedə hazırlanmış silahın quruluşunun dəyişdirilməsində və əldə düzəltmə silahın hazırlanmasında hansı materiallardan, alətlərdən və texniki vasitələrdən istifadə olunmuşdur?

Silahın tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan eyniləşdirmə xarakterli suallar:

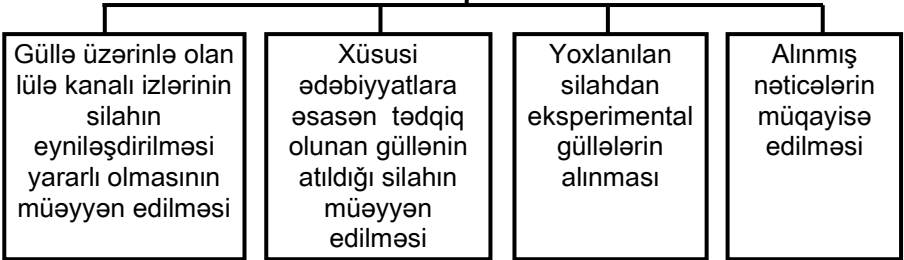
1. Təqdim edilmiş silah lüləsinin hissələri bir lüləni təşkil edirmi?
2. Təqdim edilmiş hissələr bir silahın hissələrindədirmi?

**Döyüş sursatlarının tədqiqində həll
edilən**

Atılmış gülləyə görə yivli odlu silahların müəyyən edilməsində ekspertin hərəkətlərinin ardıcılığı

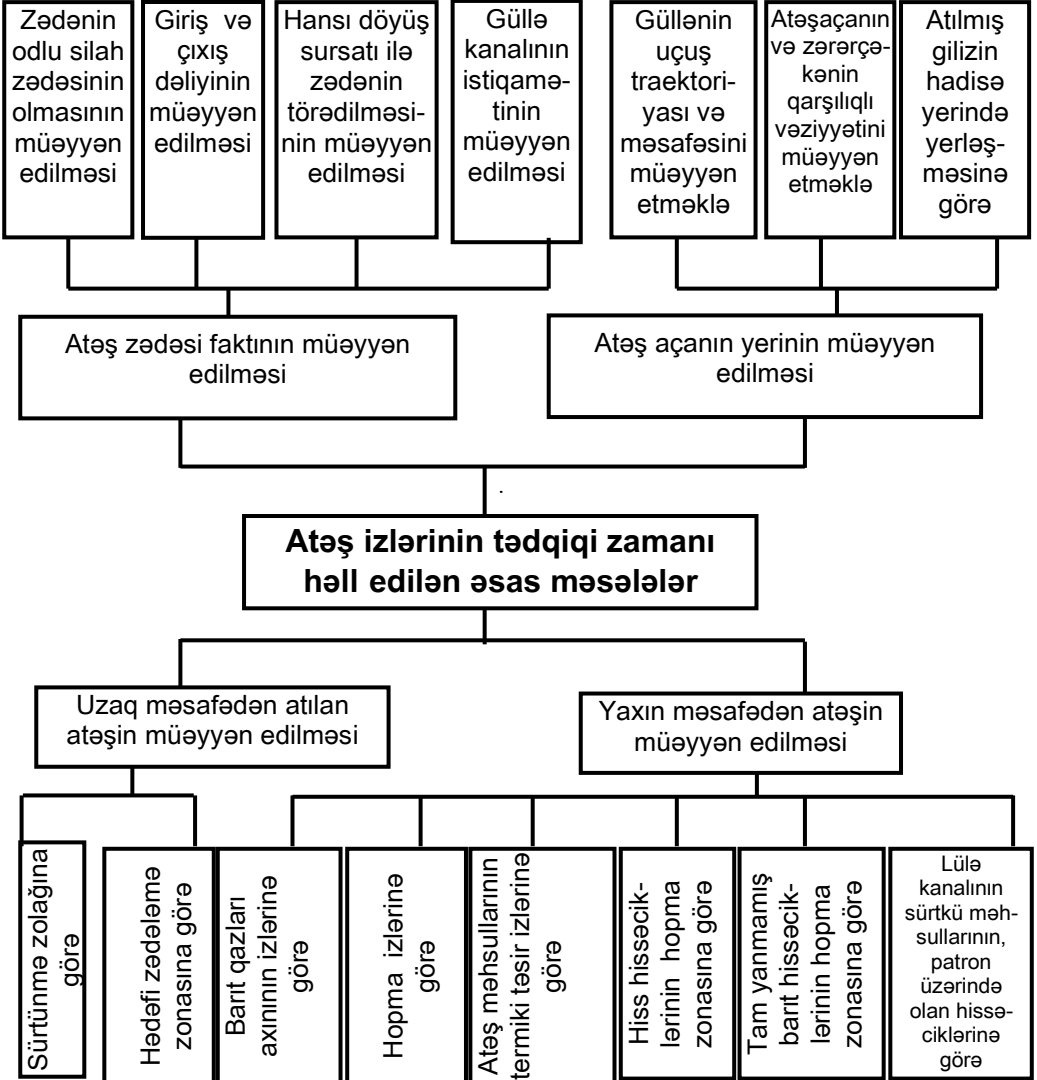

Döyüş sürsartların, güllələrin, mərmilərin, karteçlərin, tıxacların, gilizlərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan diaqnostik xarakterli suallar.

1. Təqdim edilmiş patron hansı növə, nümunəyə aiddir və hansı silahda atəş üçün istifadə oluna bilər? Təqdim edilmiş güllə, giliz, piston, tıxac təyinatına görə hansı növ patronlar üçün nəzərdə tutulmuşdur?
2. Təqdim edilmiş döyüş sürsatları hansı üsulla hazırlanıb (sənaye və ya əldə düzəltmə)?
3. Təqdim edilmiş patronun quruluşuna təyin olunmamış silahdan atılması məqsədi ilə hər hansı bir dəyişiklik edilibmi? Bu dəyişiklik nədən ibarətdir (formas, ölçüləri və s.)? Dəyişikliyə uğradıqdan sonra bu patronlardan hansı silahdan atəş üçün istifadə oluna bilər?
4. Təqdim edilmiş patron atəş üçün yararlıdırımı? Onların texniki və ballistik xüsusiyyətləri necədir, onlar bu növ patron üçün müəyyən edilmiş normalara uyğundurmu?
5. Təqdim edilmiş güllə (giliz) hansı növ, sistem, nümunə silahdan açılmışdır? Güllə və gilizin üzərində olan izlərə görə, atəş hansı xüsusiyyətlərə malik olan silahdan atılıb? (məsələn: əldə düzəltmə, lülə kanalı yeyilmiş silahdan və s.)?
6. Təqdim edilmiş tıxac hansı üsulla hazırlanıb?
7. Təqdim edilmiş metal qırıntısı gülləyə aiddirmi? Əgər aiddirsə onda hansı növ nümunə gülləyə aiddir?
8. Zədələnmiş obyektə toxunmazdan əvvəl güllənin səthində sivişməyə (rikoşet) və ya başqa maneədən keçməyə xas olan əlamətlər vardırımı?
9. Təqdim edilmiş güllələrdən hansı birinci atılıb?
10. Bir hissəsini bu güllə təşkil edən giliz hansı barılla doldurulub? Güllədə olan deformasiyanın və gilizdə olan zədənin səbəbi nədir?

Döyüş sürsartlarının, güllələrin, mərmilərin, karteçlərin, tıxacların, gilizlərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan eyniləşdirmə xarakterli suallar.

1. Təqdim edilmiş giliz və güllə atəş açmaya qədər bir vahid patronu təşkil edibmi?
2. Təqdim edilmiş güllə (güllələr), mərmilər təqdim edilmiş silahdan açılmışdırmı?
3. Təqdim edilmiş giliz, atəş açılmış silahın patronuna aiddirmi?
4. Təqdim edilmiş patronlar və onların elementləri müəyyən şəxsdən götürülmüş materiallardan, texniki vasitələrdən, alətlərdən istifadə edilməklə hazırlanıbmı?
5. Tədqiqata göndərilmiş patronlar və onların elementləri eyni növ materialdan, texniki vasitələrdən, alətlərdən, eyni texnoloji əməliyyat tətbiq etməklə hazırlanıbmı?
6. Təqdim edilmiş patronlar (onların hissələri olan güllələr, gilizlər, mərmilər, karteçlər) eyni bir müəssisənin hazırladığı məhsullardırmı?
7. Təqdim edilmiş tıxaclar (onların hissələri) eyni predmetlərdən (kağız vərəqi, karton və i.a.) hazırlanıbmı? Hadisə yerindən götürülmüş tıxacın hissəsi, patronda olan tıxacın hissəsi ilə bir tamı təşkil edirmi?

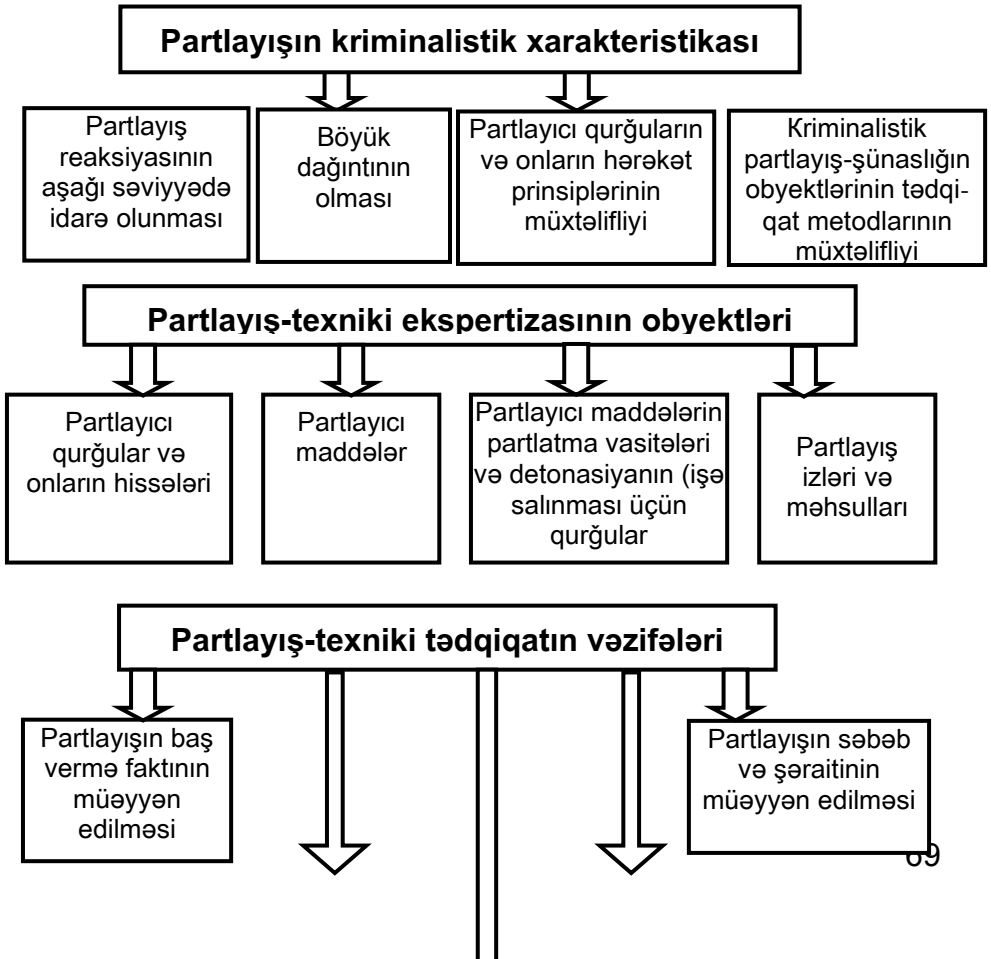

**Odlu silah zədələrinin tədqiqində ekspert qarşısında
qoyulan diaqnostik xarakterli suallar**

1. Təqdim edilmiş obyekt üzərində olan zədələr odlu silahın zədələridirmi?
2. Zədələrə görə maneəyə atəş hansı tərəfdən və hansı bucaq altında açılmışdır?
3. Zədələrə görə atəş hansı istiqamətdən və məsafədən açılmışdır?
4. Zədə neçə güllənin təsirindən yaranmışdır?
5. Odlu silahın zədələrinə əsasən, atəş açanla zərərçəkənin qarşılıqlı vəziyyəti necə olmuşdur?
6. Zədələrin yaranma ardıcılığı necə olmuşdur?
7. Paltardakı zədələrə əsasən, zərərçəkən özü-özünə atəş açmışdır?
8. Təqdim edilmiş obyektin üzərindəki zədə güllənin sivişməsi nəticəsində əmələ gəlmişdir?
9. Zərərçəkənin paltarları üzərində yaxın atəş izləri vardır?
10. Zərərçəkənin bədənindən çıxarılmış qırma və tıxaclar konkret şəxsdən götürülmüş patronlardakı qırma və tıxaclarla eynidirmi?
11. Təqdim edilmiş obyekt üzərində olan zədələr hansı növ odlu silahın təsirindən yaranmışdır?
12. Təqdim edilmiş paltarlarda atəş izləri vardır?
13. Təqdim edilmiş obyekt üzərindəki zədələrdən hansı mərmnin giriş və çıxış zədəsinə aiddir?

MÖVZU 10. PARTLAYIŞ-TEXNİKİ EKSPERTİZA

Partlayış-yüksək istilik, iti titrəyiş və gur səslə, gözlənilməz və intensiv halda, məhdud məkandan ayrılan və qaz axını ilə müşayət olunan kimyəvi çevrilmədir.

Partlayıcı qurğunun hazırlanma üsulunun, növünün və konstrksiyasının müəyyən edilməsi

İstifadə olunan partlayıcı maddənin miqdarının trafil ekvivalentinin və növünün müəyyən edilməsi

Partlayıcı qurğuların təsnifatı

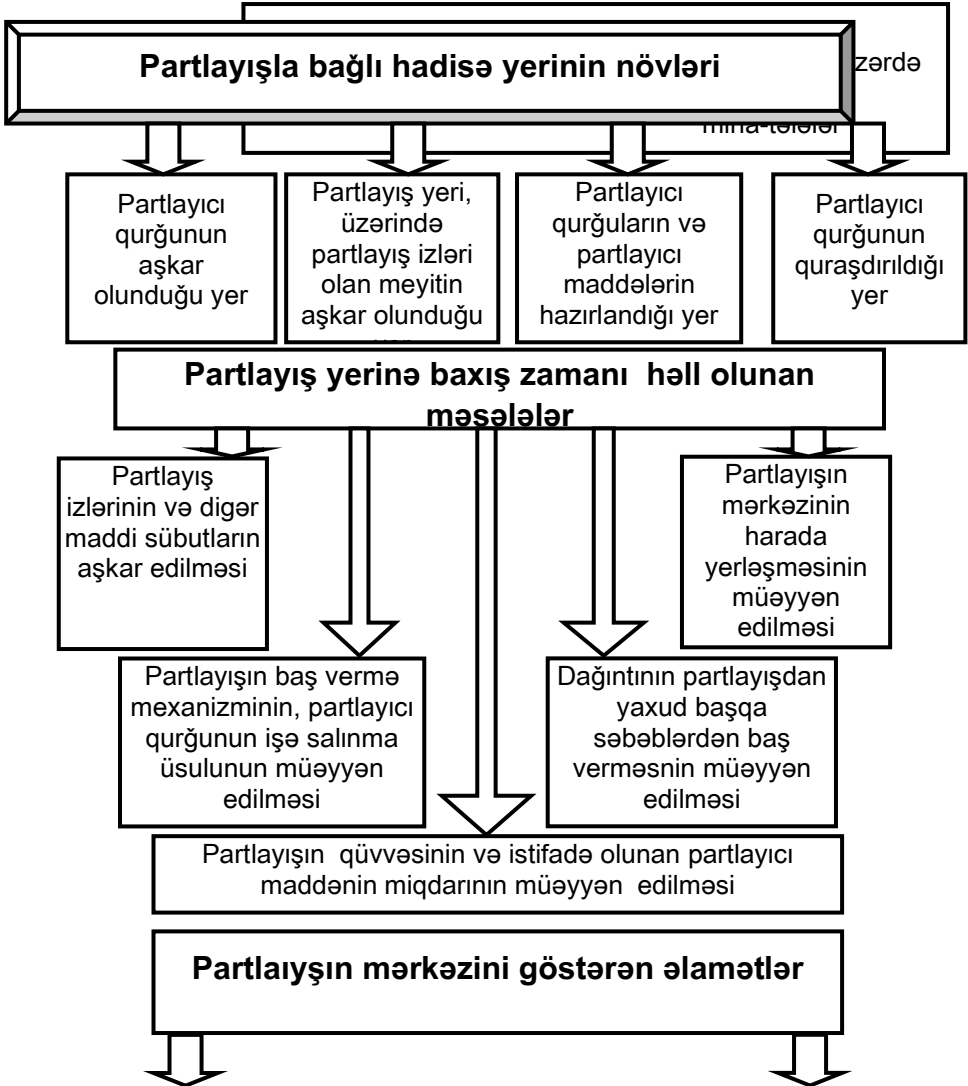
Hazırlanma üsuluna görə	sənaye (zavod) kustar əldə düzəltmə
Hazırlanma yerinə görə	ölkədə xaricdə
Standarta uyğunluğuna görə	standart qeyri-standart
İstifadə məqsədinə görə	hərbi təsərrüfat
Qüvvəsinə görə	az əhəmiyyətli kiçik orta böyük
Konstruksiya xüsusiyyətlərinə görə	örtüklü örtüksüz digər əlavə elementlərlə
Doldurma formasına görə	mərkəzləşdirilmiş uzadılmış
Ətrafdakı obyektlərin zədə yetirmə qabiliyyətinə görə	fuqas qəlpə qəlpə-fuqas kumulyativ

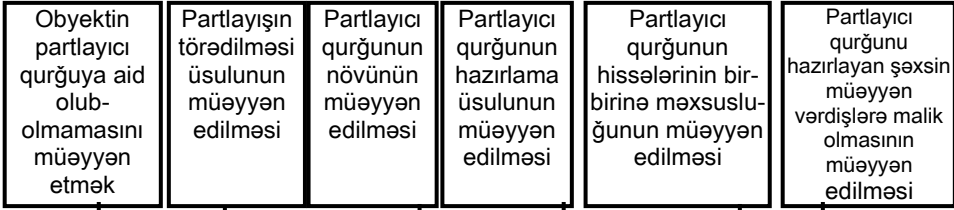
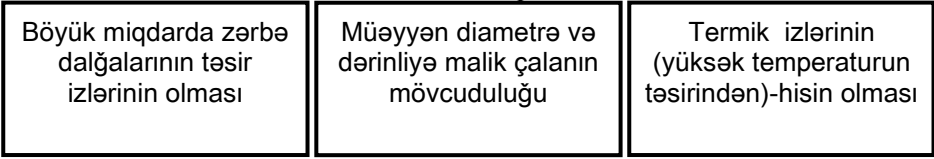
İdarə etmə üsuluna görə

idarə olunan
idarə

Hərəkətə gətirmə üsuluna görə

kontak (toxonma,
birləşdirmə)
kontaksız
kombinasiya

Partlayıcı qurğular

Partlayış texniki ekspertiza zamanı həll edilən məsələlər

Partlayıcı maddələr

Partlayış məhsulları (izləri)

Partlayış mexanizminin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

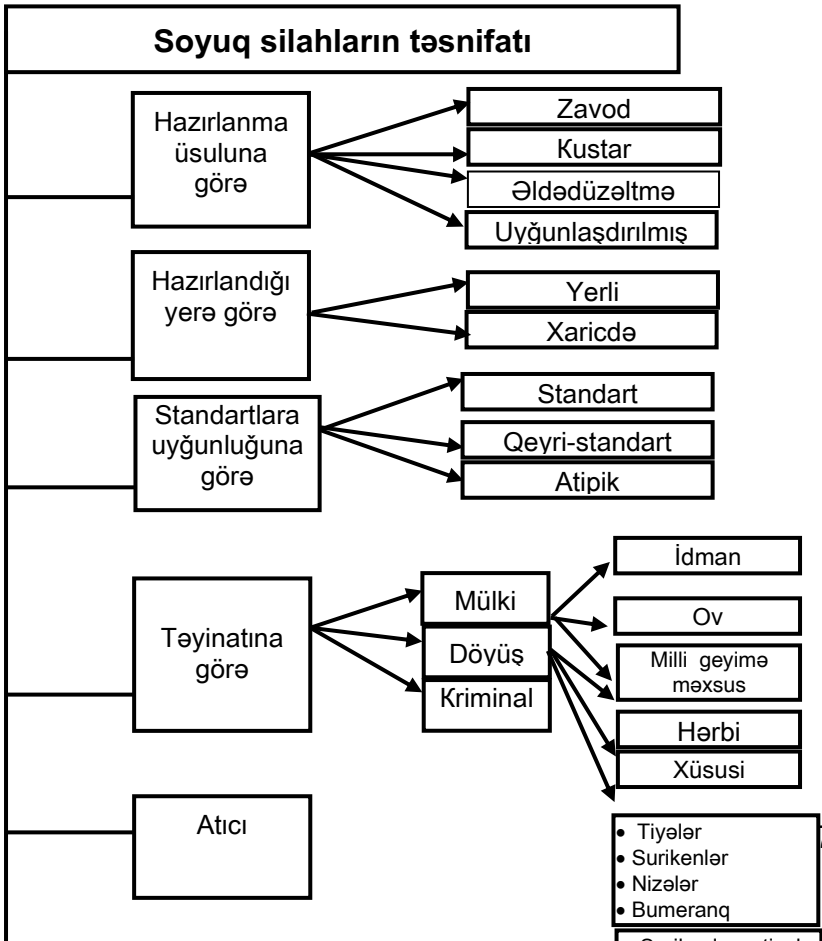
1. Partlayışın təbiəti və yaranma mexanizmi necədir. Partlayışın mərkəzi harada yerləşir və buna hansı əlamətlər dəlalət edir?
2. Təqdim edilmiş predmetlər üzərində PM-in qalıqları (mikrokəmiyyətləri) varmı? Əgər varsa, onların növü, qüvvəsi, təyinatı, tətbiq edildiyi sahə barədə nə demək olar?
3. PM-də kənar əlavələr (qırma, iynə, mismar, duz və i.a.) varmıdır?
4. Təqdim edilmiş PQ-nin və onun elementlərinin hazırlama üsulu və konstruksiyası necədir? Partladılmış qurğu döyüş sürsətində, hansı növə aiddir?
5. İstifadə olunmuş PQ-ni işə salma mexanizmi və partlatma üsulu necədir?
6. PQ hansı təsir qüvvəsinə malikdir? Partladılmış tutumun kütləsi və trotil ekvivalenti nə qədər olmuşdur?
7. Təqdim edilmiş qəlpələr (hadisə yerindən götürülmüş, zərərçəkənin bədənindən çıxarılmış) PQ-nin korpusunun hissələidirmi?
8. PQ-nin detalları, fragmentləri üzərində onların hazırlanmasında istifadə edilmiş mexanizm və alət izləri varmı? Hansı texnoloji əməliyyatlar nəticəsində bu izlər yarana bilər?
9. PQ-nin detalları üzərində qalmış izlər, onun hazırlanması üçün istifadə olunan qurğu və alətlərin eyniləşdirilməsi üçün yararlıdır mı?
10. PQ-nin təqdim olunduğu detallı hazırlamaq üçün şəxs hansı peşə vərdişlərinə malik olmalıdır?
11. Təqdim edilmiş predmetlərin üzərindəki zədələr partlayıcı qurğunun qəlpələrinin təsirindən yaranmışdır mı?

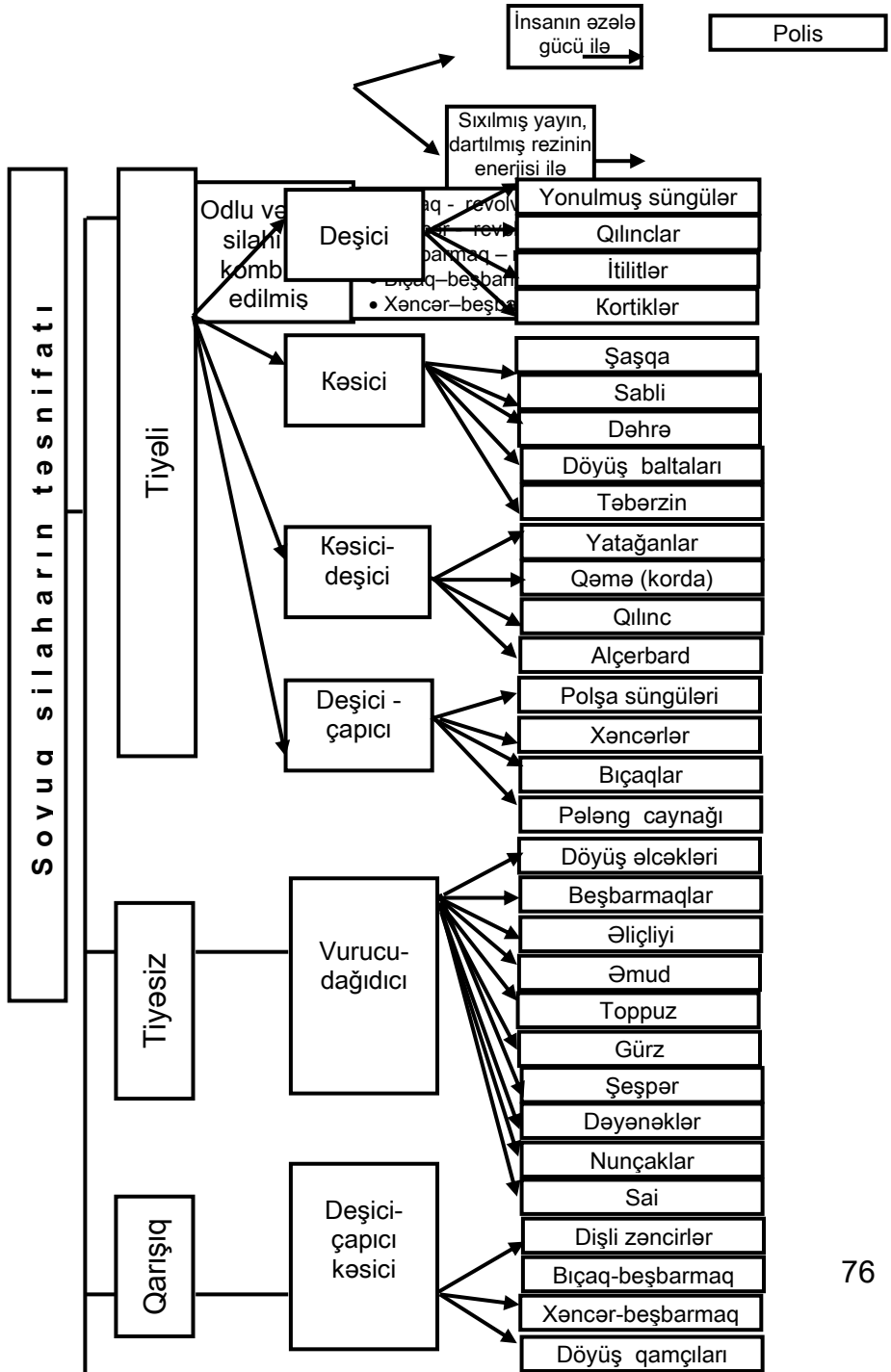
**PQ və PM-in tədqiqində ekspert qarşısında
qoyulan suallar**

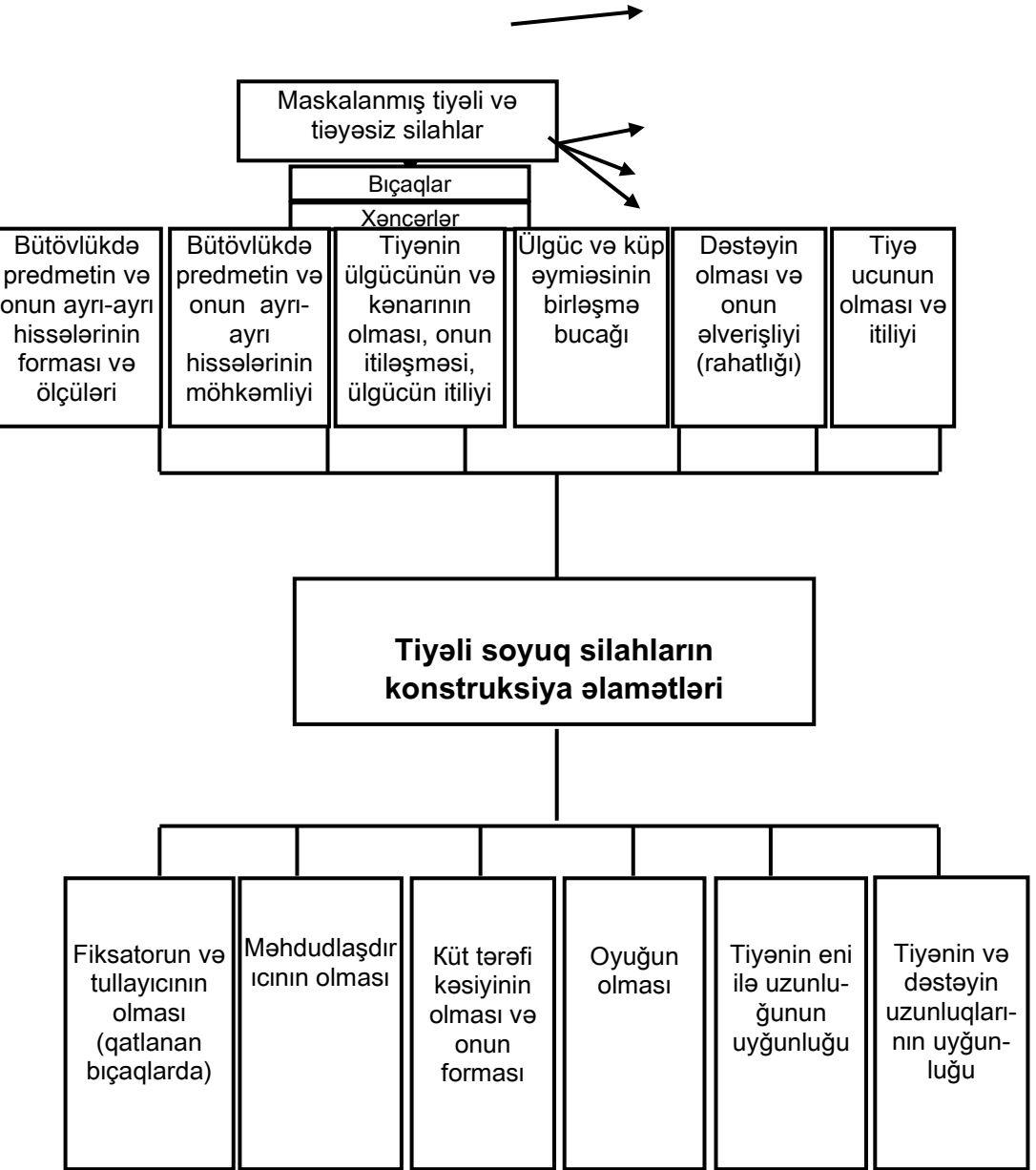
1. Təqdim edilmiş maddə partlayıcı maddədirmi? Əgər PM-dirsə, onda hansı növə aiddir? Bu maddənin tətbiq edildiyi sahə və təyinatı barədə nə demək olar, hansı üsulla hazırlanıb: sənaye və ya əldə düzəltmə?
2. Təqdim edilmiş predmetlər partlayıcı qurğuya addirmi? Əgər partlayıcı qurğudursa, onda hansı növə aiddir? PQ hansı üsulla hazırlanmışdır? Əgər bu qurğu əldə düzəltmədirsə onda sənaye üsulu ilə hazırlanmış hansı PQ-nın analoqudur (oxşarıdır)?
3. PQ-nın partlamasının (işə düşməsinin) səbəbi nədir?
4. Təqdim edilmiş PQ partladılırsa, onun qəlpələrinin yayılma radiusu nə qədər ola bilər və hansı partlayış qüvvəsinə malikdir?
5. Əgər PQ-nın konstruksiya elementləri üzərində markirovka işarələri mövcuddursa, onda bu qurğu harada (hansı müəssisədə və hansı müddətdə hazırlanmışdır?
6. Əgər PQ-da elektrik sxemindən istifadə olunubsa, onda onun iş prinsipi, təyinatı, tətbiqi sahəsi və bu qurğunun yararlığı barədə nə demək olar?
7. PQ-də saat mexanizmindən istifadə edilibmi və onun xüsusiyyətləri necədir?
8. PQ-nın partlayış qüvvəsi, qəlpələrin yayılma məsafəsi, işə salınma mexanizmi necədir?

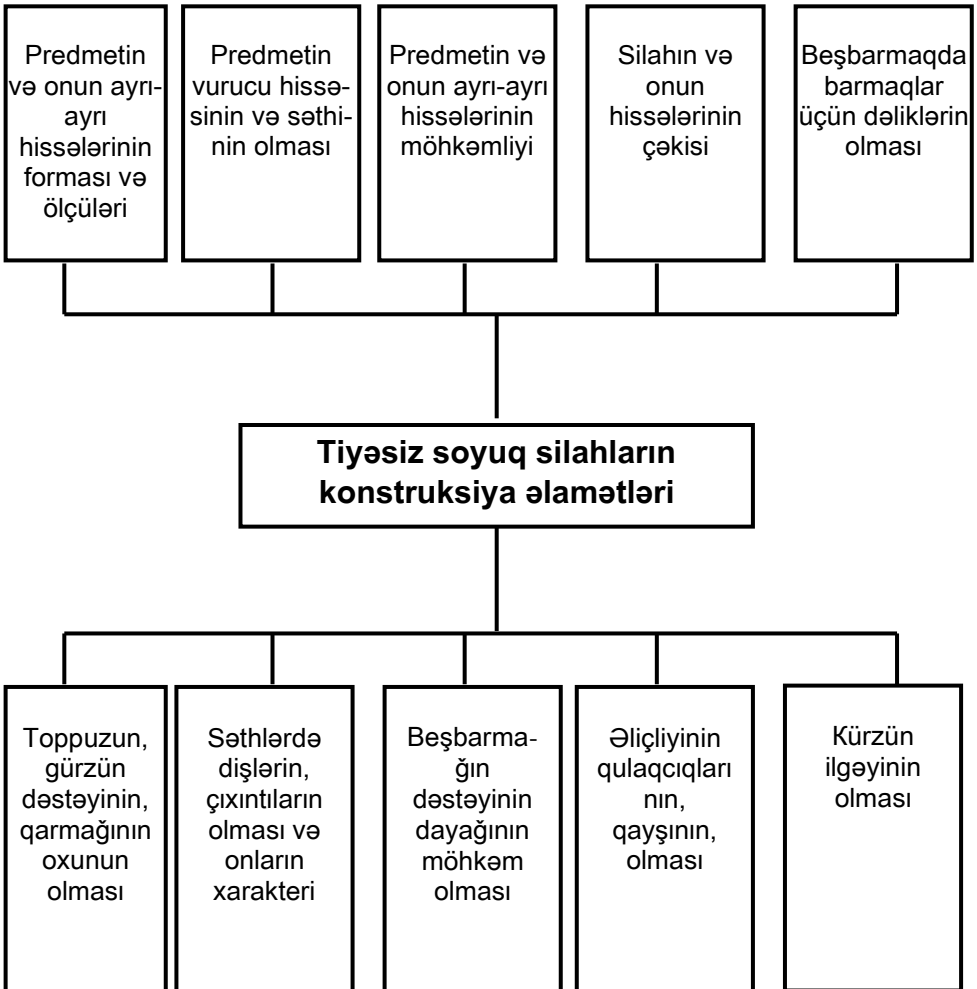
MÖVZU 11. SOYUQ SİLAHLAR VƏ ONLARIN TƏDQIQI.

Soyuq silah – konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etmək və zərərurma obyektinə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan silahdır.

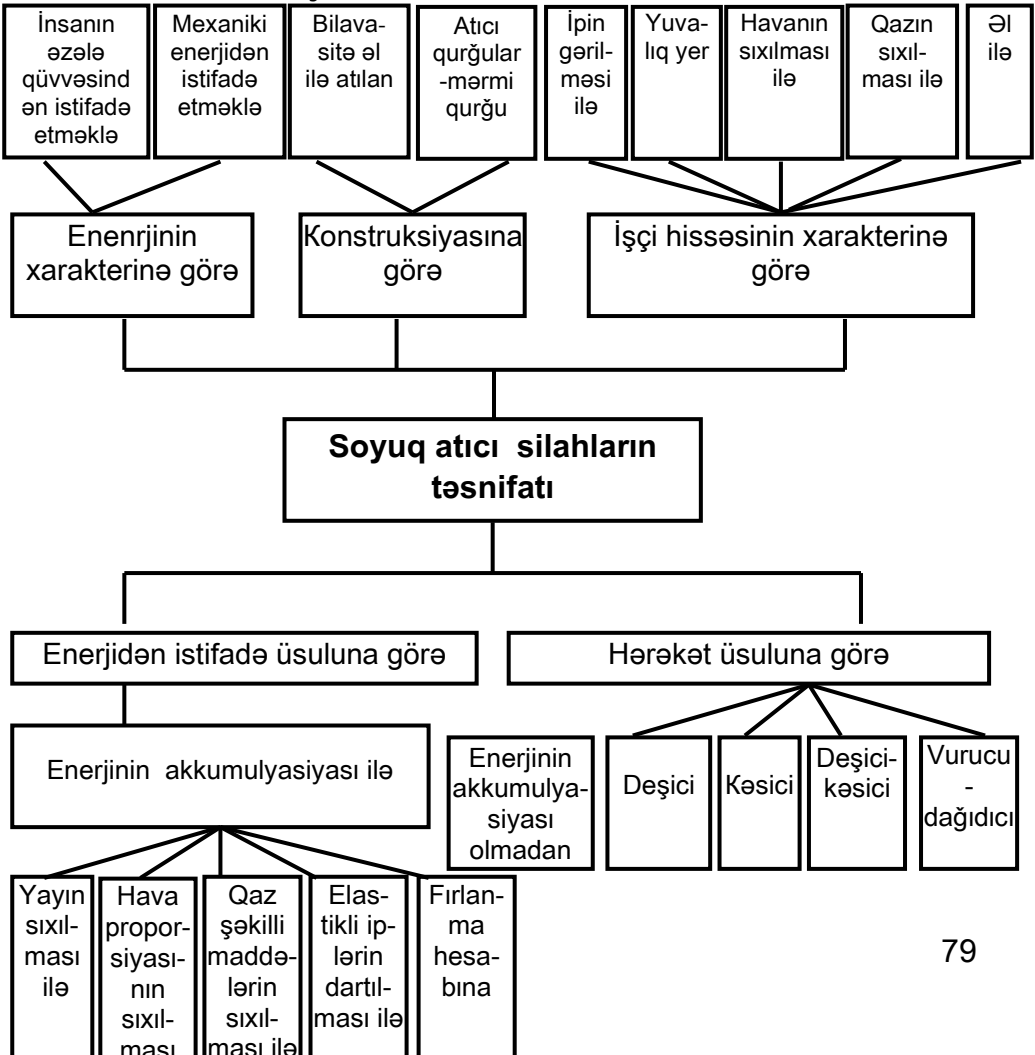

Soyuq atıcı silah – insan əzələsinin və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət əldə edən əşyalarla məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan silahdır

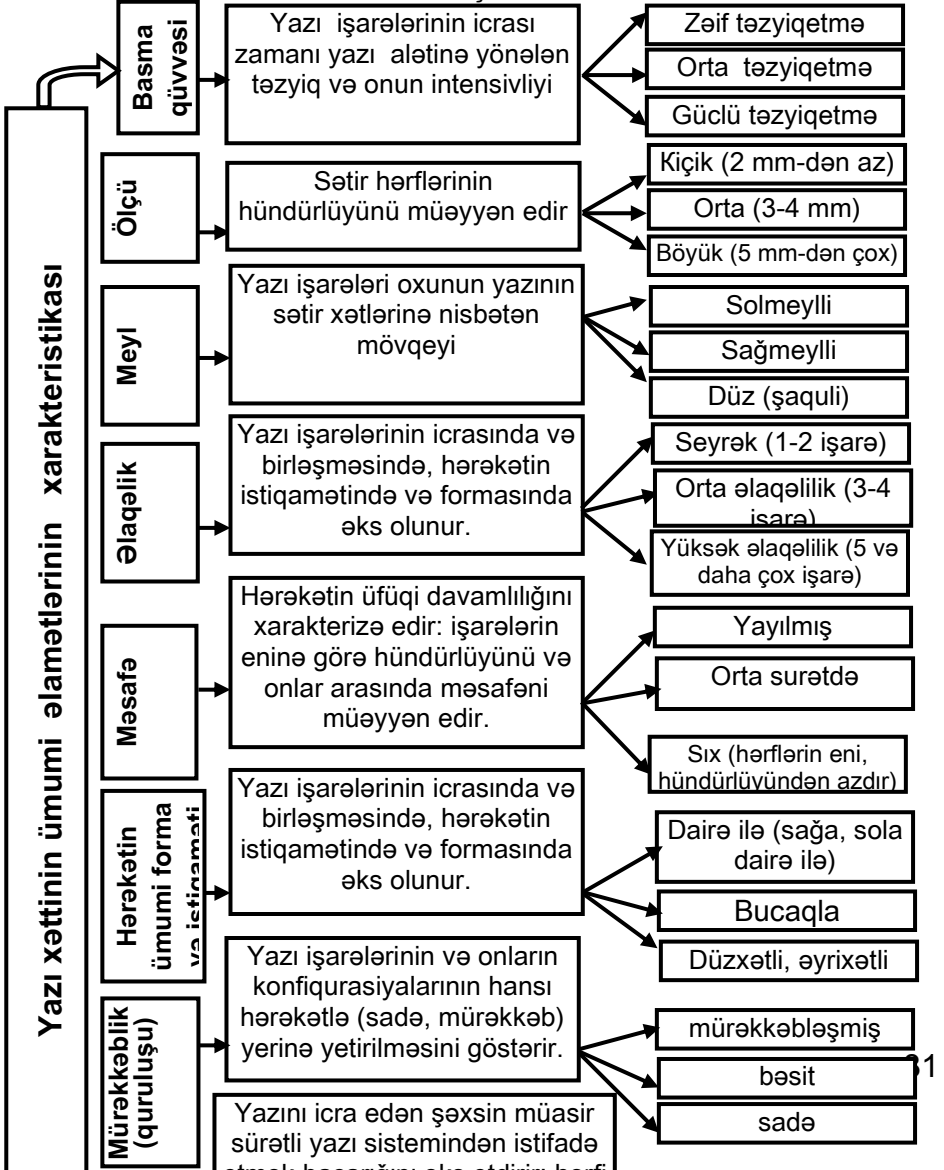

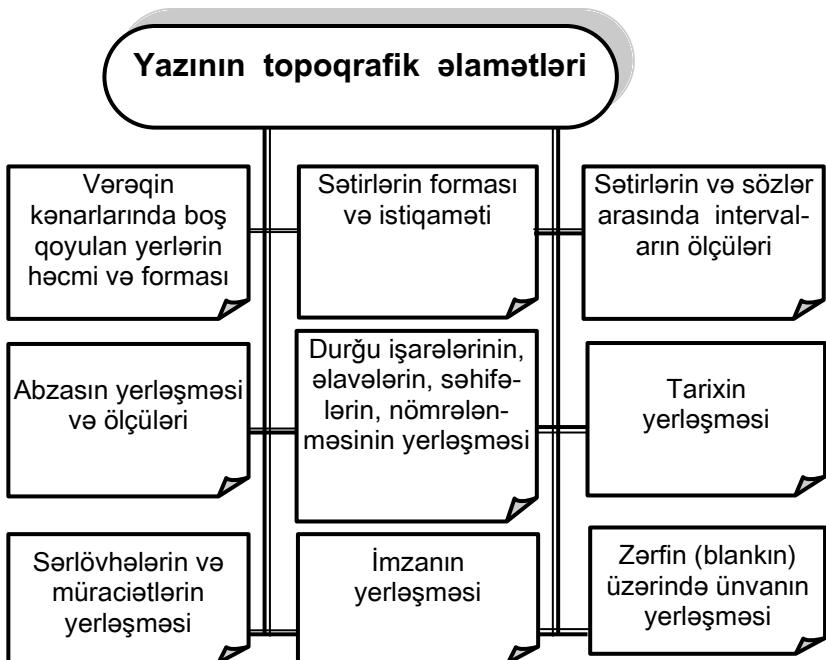
Soyuq silahların tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Təqdim edilmiş predmet hansı növ və nümunə soyuq silahlara aiddir?
2. Təqdim edilmiş soyuq silah hansı üsulla hazırlanıb: zavod, kустar, əldə düzəltmə?
3. Bu hissə və ya detal təqdim edilmiş soyuq silaha aiddirmi?
4. Təqdim olunmuş soyuq silahın hazırlanmasında hansı material, qurğu, alət və texniki vasitələrdən istifadə olunub?
5. Təqdim edilmiş soyuq silah başqa soyuq silahdan və ya predmetdən düzəldilibmi?
6. Təqdim edilmiş soyuq silah istifadə üçün yararlıdırımı, eğer yararsızdırsa, onda onu yararlı vəziyyətə gətirmək olarmı?
7. Təqdim edilmiş soyuq silah təqdim olunmuş üzlükdə və ya qabda saxlanılıbmı?
8. Bu alətlər və mexanizmlər təqdim edilmiş soyuq silahın hazırlanmasında istifadə olunubmu?
9. Təqdim edilmiş predmet əldə düzəltmə soyuq silaha hazırlıqdırımı?

Qeyd: 3,7,9 suallar soyuq silahların ekspertizasında deyil, həm də trasoloji (mexonoskopik) ekspert tədqiqatı çərçivəsində həll oluna bilər.

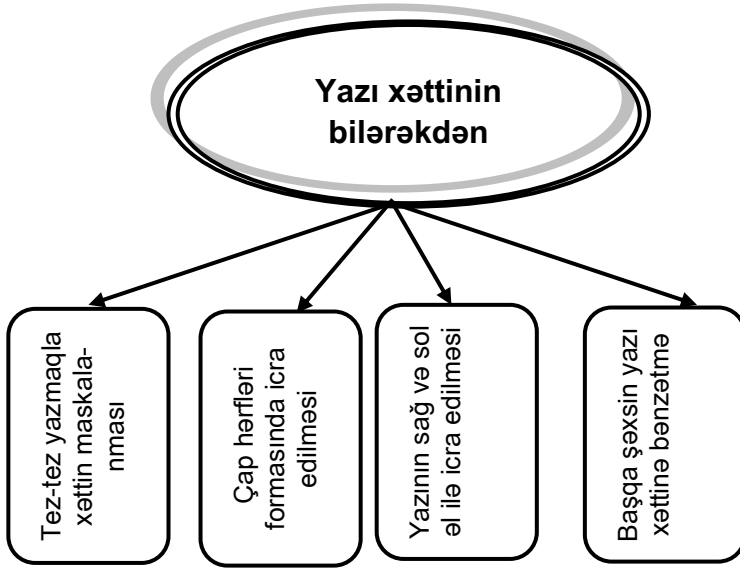
MÖVZU 12. MƏHKƏMƏ-XƏTŞÜNASLIQ EKSPERTİZASI

Yazı xəttinin xüsusi əlamətləri

Hərəkətin forması Yazı işarələrinin elementlərinin cizgilərini xarakterizə edir (düz xəttli, əyri xəttli, bucaqlı)	Hərəkətlərin sayı Yazı işarəsinin icrası zamanı edilən hərəkətlərin sayının azaldılması və ya çoxaldılması hallarında bürüzə verilir
Hərəkətin Aşağıdan yuxarı, yuxarıdan aşağı, soldan sağa və ya sağdan sola və sairə	Hərəkətin ardıcılığı Yazı işarələrinin elementlərinin icra ardıcılığı yazı nümunəsinə uyğun gəlmədikdə seçilir.
Hərəkətin sıxlığı Ayrı-ayrı yazı işarələrinin və onların elementlərinin böyüdülməsi və ya kiçildilməsi ilə xarakterizə olunur.	Hərəkətin ardıcılığı Yazı işarələrinin elementlərinin yazı sətir həmçinin elementlərin qarşılıqlı vəziyyətini xarakterizə edir.
Hərəkətlərin birləşməsi növü Bitişik və ya intervalla (verdiş edilmiş fasilə ilə)	Hərəkətin mürəkkəbliyi Konkret yazı işarəsinin quruluşunu xarakterizə edir: icra zamanı hərəkətin sadələşməsində və yazı işarələrinin elementlərinin əlaqələndirilməsində

Əlyazma sənədlərin kriminalistik tədqiqatı imkan verir

- Sənədin müəllifi haqqında məlumatlar toplamaq;
- Sənədin eyni və ya müxtəlif şəxslər tərəfindən icra edilməsini müəyyənləşdirmək;
- Sənədin konkret şəxs tərəfindən icra olunması məsələsini həll etmək.

**Məhkəmə-xətsünaslıq ekspertizası
qrupunun növləri və növdaxili
ekspertizaları**

Növ

Növdaxili

**Mətnlərin
(yazıların)
tədqiqi**

- adi şəraitdə və vəziyyətində icra edilmiş mətnlərin tədqiqi
- bilərəkdən təhrif edilmiş mətnlərin tədqiqi
- başqa şəxsin xəttinə oxşatmaqla icra edilmiş mətnlərin tədqiqi
- çap hərflərinə oxşatmaqla icra edilmiş mətnlərin tədqiqi
- sol əllə icra edilmiş mətnlərin tədqiqi
- qeyri-adi şəraitdə və vəziyyətdə icra edilmiş imzaların tədqiqi
- yaşın, cinsin, xəstəliyin, ixtisas qrupunun müəyyən edilməsi üçün mətnlərin tədqiqi

**İmzaların
tədqiqi**

- adi şəraitdə və vəziyyətində icra edilmiş imzaların tədqiqi
- bilərəkdən təhrif edilmiş imzaların tədqiqi
- qeyri-adi şəraitdə və vəziyyətdə icra edilmiş imzaların tədqiqi
- başqa şəxsin imzasına oxşatmaqla icra edilmiş imzaların tədqiqi
- uydurulmuş şəxslərin adına olan imzaların tədqiqi

**Rəqəmli
yazıların
tədqiqi**

- bilərəkdən təhrif edilmiş rəqəmli mətnlərin tədqiqi
- çap rəqəmlərinə bənzətməklə icra edilmiş rəqəmli mətnlərin tədqiqi
- sol əllə icra edilmiş rəqəmli mətnlərin tədqiqi
- qeyri-adi şəraitdə və vəziyyətdə icra edilmiş rəqəmli mətnlərin tədqiqi

**Məhkəmə-xətsünaslıq ekspertizasının
keçirilməsinə hazırlıq**

*Tədqiqat
materialların
hazırlanması*

*Müqayisəli
tədqiqat
üçün
materialların
hazırlanması*

*Ekspertin
təqdim
olunmuş
materiallarla
tanış olması*

mümkünlüyünün aydınlaşdırılması;
- müqayisəli tədqiqat üçün nümunələrin mötəbərlik, uyğunluq və kifayət olması nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilməsi;
- zəruri hallarda ekspertizanın keçirilməsi üçün əlavə materialların tələb edilməsi;

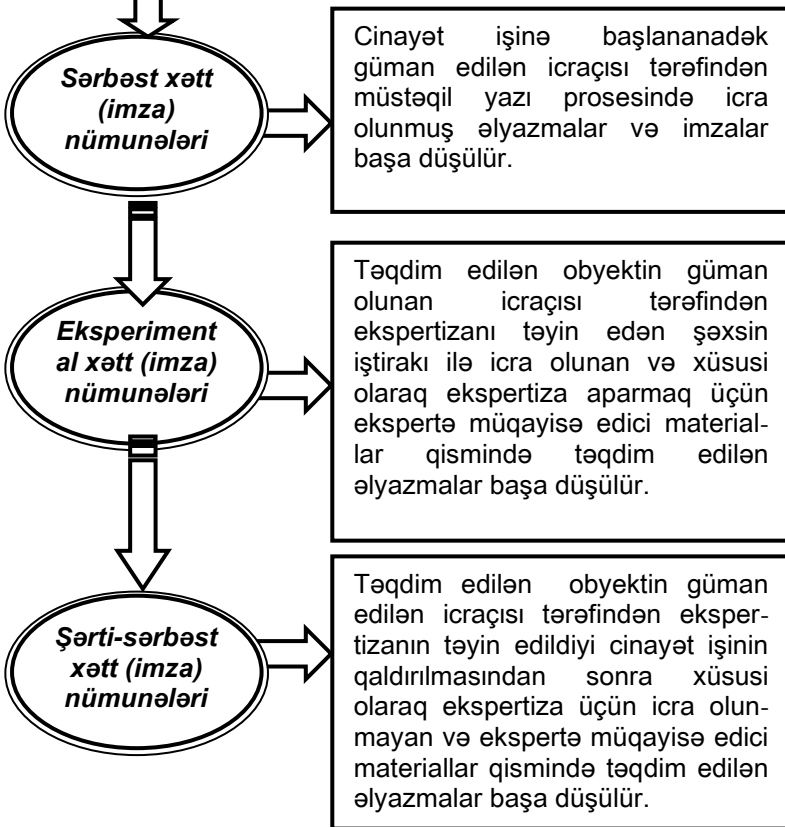
- mətni güman edilən icraçının fiziki çətinlikləri barədə məlumatların toplanması;

- oxlanılan şəxsin hansı əllə (sağ və ya sol) yazı yazmasının aydınlaşdırılması;

anın imkan şəraitdə icra

Təqdim olunan mətnin icra olunma şəraiti və vaxtı barədə məlumatların

Müqayisəli tədqiqat üçün təqdim olunan xətt və ya imza nümunələrinin

Qeyd: Məhkəmə xətsünaslıq ekspertizasının keçirilməsi üçün sərbəst xətt nümunələri eyni və ya müxtəlif sənədlərdə olmaqla 5-6 səhifədən az

olmamaqla, sərbəst imza nümunələri 10-dan az olmayaraq, eksperimental xətt nümunələri 12 səhifədən az olmayaraq, eksperimental imza nümunələri 30-40-dan (hər bir vərəqdə 5-6 imza olmaqla) az olmayaraq təqdim olunması tövsiyə olunur.

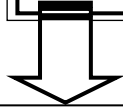

Eksperimental nümunələrin götürülməsi zamanı yazı xəttinin qəsdən təhrif olunması hallarının aradan qaldırılması üsulları

Nümunələrin fasilələrlə götürülməsi

Mətnin bir neçə dəfə təkrarən yazdırılması

Məhkəmə-xətsünaslıq eyniləşdirmə tədqiqatının metodikası

Ayrılıqda tədqiqat

- Müqayisə olunan əlyazmalarda yazı xəttinin ümumi və xüsusi əlamətlərinin müəyyən edilməsi
- Müəyyən edilmiş eyniləşdirmə əla-mətlərinin sabitlik nöqtəyi nəzər-dən, rast gəlmə tezliyi və korrelyasiya dərəcəsinə görə qiymətləndirilməsi

Müqayisəli tədqiqat

- Yazı xəttinin sabit ümumi və xüsusi əlamətlərinin tutuşdurulması
- Müqayisə olunan əlamətlərdə uyğunluqların və fərqlərin müəyyən edilməsi

Müqayisəli tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi və formalaşdırılması

- Uyğun gələn əlamətlərin eyniləşdirmə əlamətlərinin qiymətləndirilməsi
- Eyniləşdirmə əlamətlərində müəyyən edilmiş fərqlərin izahının verilməsi
- Eyniliyin olub-olmaması barədə nəticələrin formalaşması

Başqa şəxsin xəttinə oxşatmaqla icra edilmiş mətnin (imzanın) tədqiqatı üçün təqdim olunan materiallar

Yazı xəttini icra edən şəxsin eyniləşdirilmə

- Yoxlanılan şəxsin yazı xəttinin sərbəst və eksperimental nümunələri
- Yazı xətti oxşadılmış şəxsin sərbəst və eksperimental yazı nümunələri

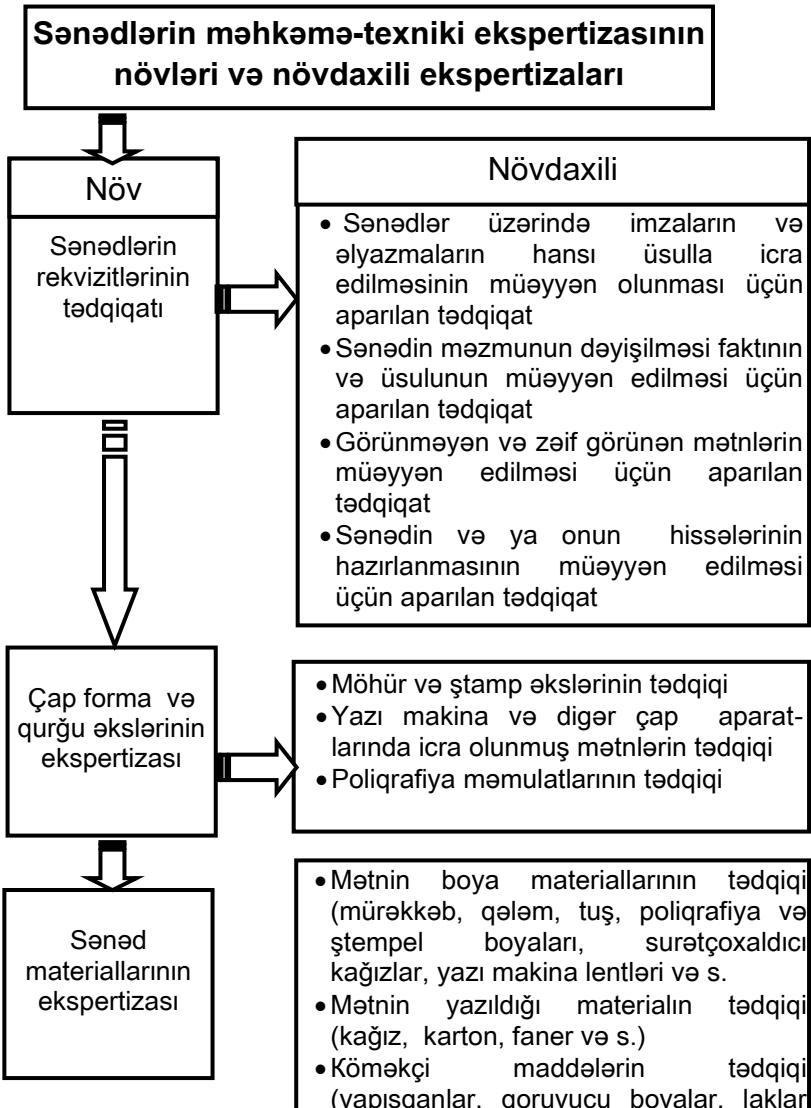
İmzanı icra edən şəxsin eyniləşdirilməsi

- İmzası oxşadılmış şəxsin sərbəst və eksperimental imza nümunələri
- Yoxlanılan şəxsin sərbəst və eksperimental yazı nümunələri
- Yoxlanılan şəxsin sərbəst və eksperimental imza nümunələri

**Məhkəmə-xətsünaslıq ekspertizasının
qarşısında qoyulan suallar**

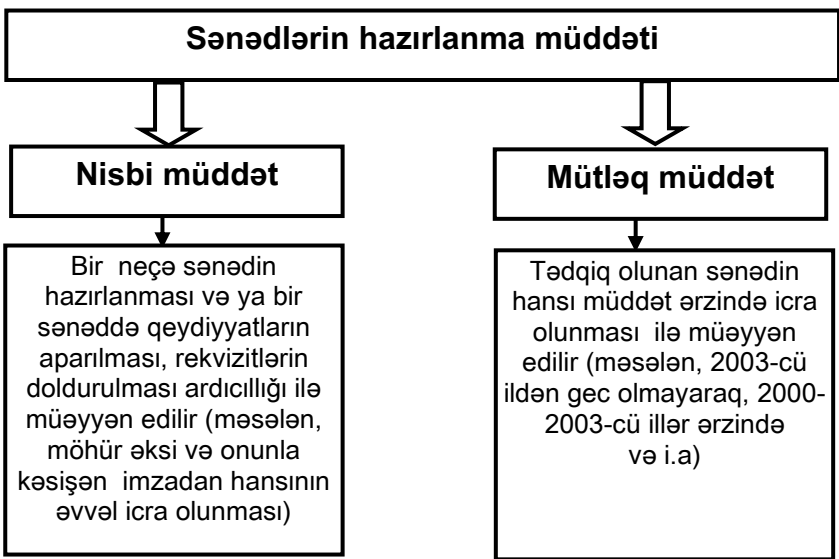
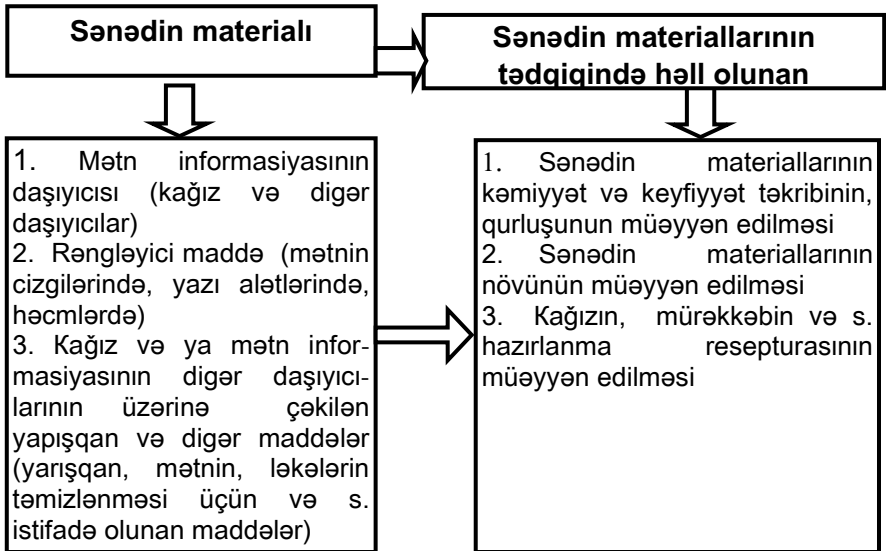
1. Təqdim olunmuş əlyazma mətni rəqəmlər və ya imzalar göstərilən şəxslərdən kim tərəfindən icra olunmuşdur?
2. Təqdim olunmuş sənədlərdəki əlyazma mətnləri, rəqəmlər və ya imzalar eyni bir şəxs tərəfindən icra olunmuşdurmu?
3. Təqdim edilmiş əlyazma mətni qadın və ya kişi tərəfindən icra olunmuşdur?
4. Əlyazma mətninin müəllifi hansı yaş qrupuna aiddir?
5. Təqdim olunmuş əlyazma mətni və ya imza bilərəkdən dəyişdirilmiş xətlə və ya müəyyən şəxsin xəttinə oxşadılmaqla icra olunmuşdurmu?
6. Təqdim olunmuş əlyazmanı icra edən şəxsin psixofizioloji vəziyyəti və onun icra olunduğu şərait barədə nə demək olar?
7. Təqdim olunmuş əlyazma mətninə əlavə olunmuş sözlər və rəqəmlər başqa şəxs tərəfindən icra olunmuşdurmu?
8. Təqdim olunmuş əlyazma sol əllə icra olunmuşdurmu (əgər icraçı adətən sağ əllə yazırsa)?

MÖVZU 13. SƏNƏDLƏRİN MƏHKƏMƏ-TEXNİKİ EKSPERTİZASI

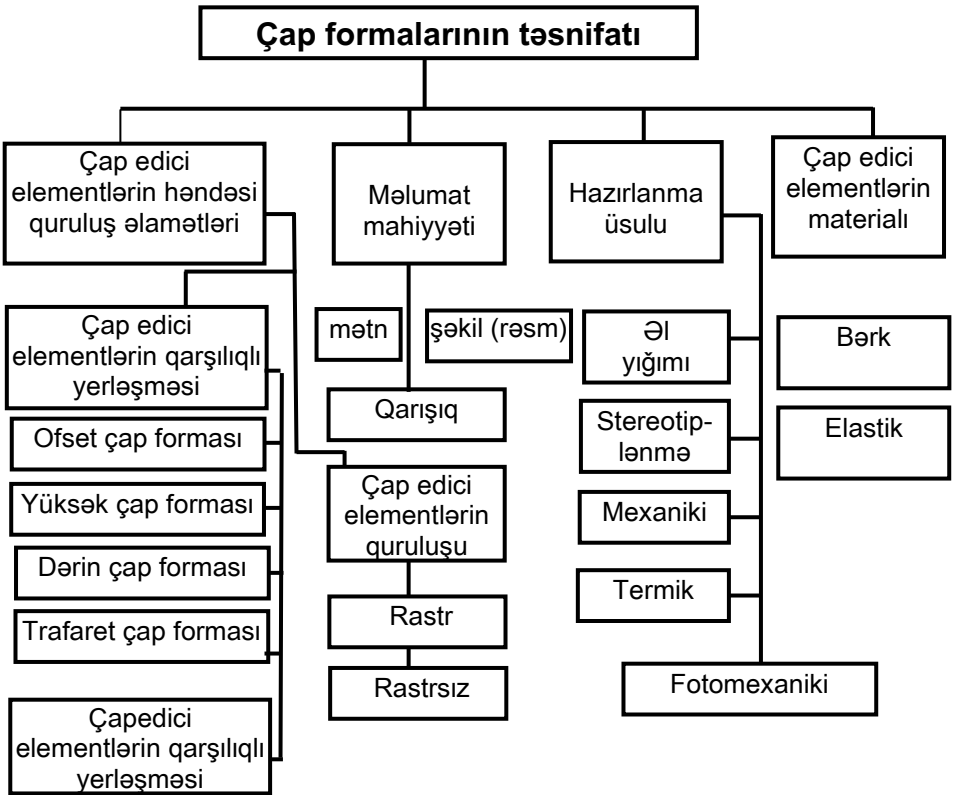

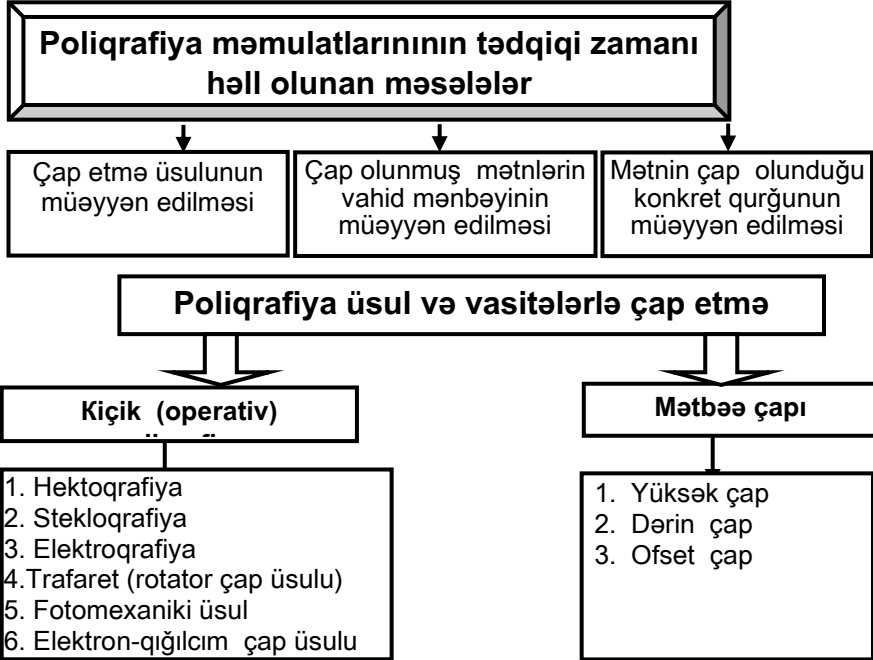
Sənədin materiallarının tədqiqi

**Sənədlərin materiallarının tədqiqində
ekspert qarşısında qoyulan suallar**

1. Sənədin materialı standart və yaxud qeyri-standart məhsullara aiddirmi?
 1. Təqdim edilmiş sənəd təqdim olunan yazı vasitələri ilə icra olunmuşdurmu?
 2. Təqdim edilmiş kağız hansı növə aiddir, onun əmələ gəlmə mənbəyi üçün istifadə olunan material hansı növə aiddir?
 3. Müqayisə olunan sənədlərdə mətnin icra edilməsi üçün eyni növ materiallardan istifadə olunmuşdurmu? Sənədlərin hazırlanması üçün eyni üz köçürmə kağızından, eyni makina lentindən, eyni sürət kartriclərdən istifadə olunmuşdurmu? Sənədlərin materialları eyni müəssisədə hazırlanmışdırmı?
 4. Təqdim edilən sənədlərin mətnləri eyni və ya müxtəlif mürəkkəblə icra olunmuşdur?
 5. Təqdim olunmuş sənədlərin materialları nə vaxt hazırlanmışdır, onların saxlama şəraiti necə olmuşdur?
 6. Sənədin hissələrinin yapışdırılması üçün hansı növ yapışqandan istifadə olunmuşdur? Təqdim olunan zərflər eyni növ yapışqanla yapışdırılıbmı?

- Maddənin (tozun) ayrı-ayrı hissəciklərinin ölçü qəmində olması
- Mətnin nüsxəsində ştrixlərdə olan yanmış maddənin (tozun) ayrı-ayrı hissəciklərinin olması hansı ki, ştrixlərə daha çox rəng verir və onları qabardır

Mətbəə üsulu ilə hazırlanmış sənədlərin əlamətləri

Yüksək çap

Düz xətlərin və durğu

Dərin çap

Yüksək çapdan fərqli olaraq hər f

Ofset çap

Əksin yüksək keyfiyyətli olması, mətnin ştrixlərində

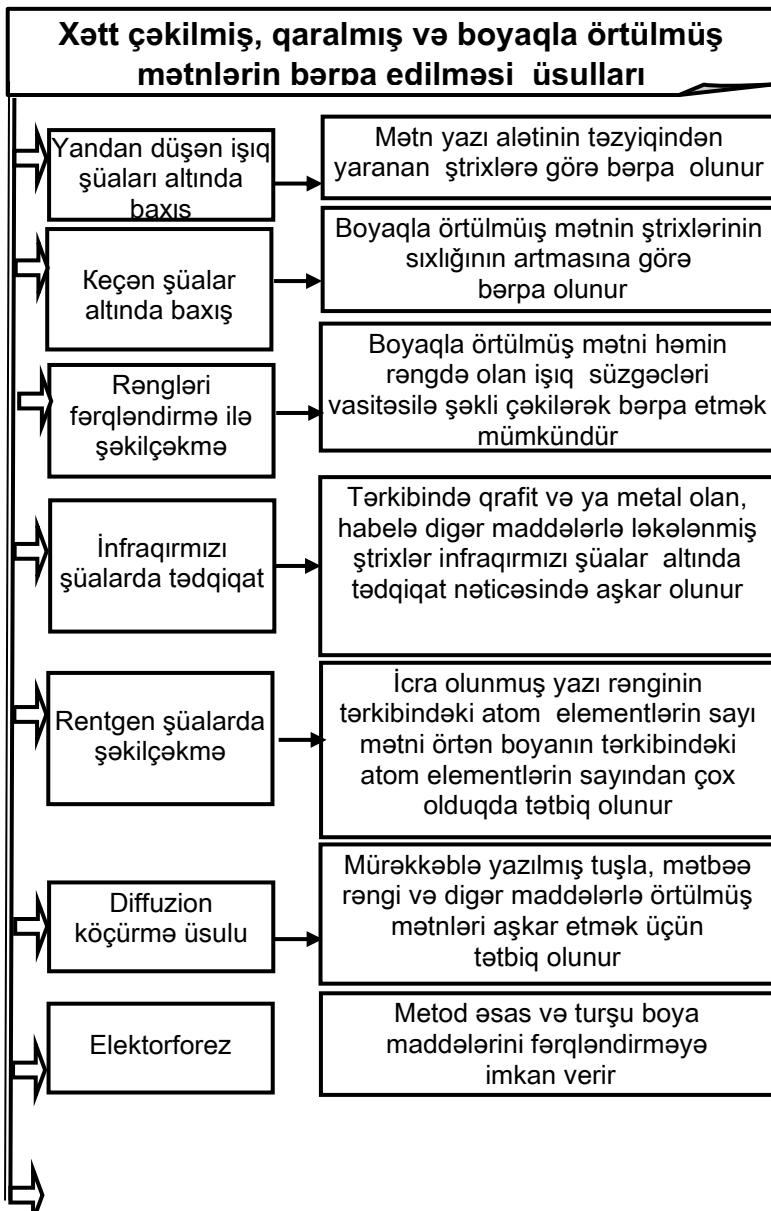
Yazı makinasının eyniləşdirilməsi üçün götürülən eksperimental nümunələrə göstərilən tələblər

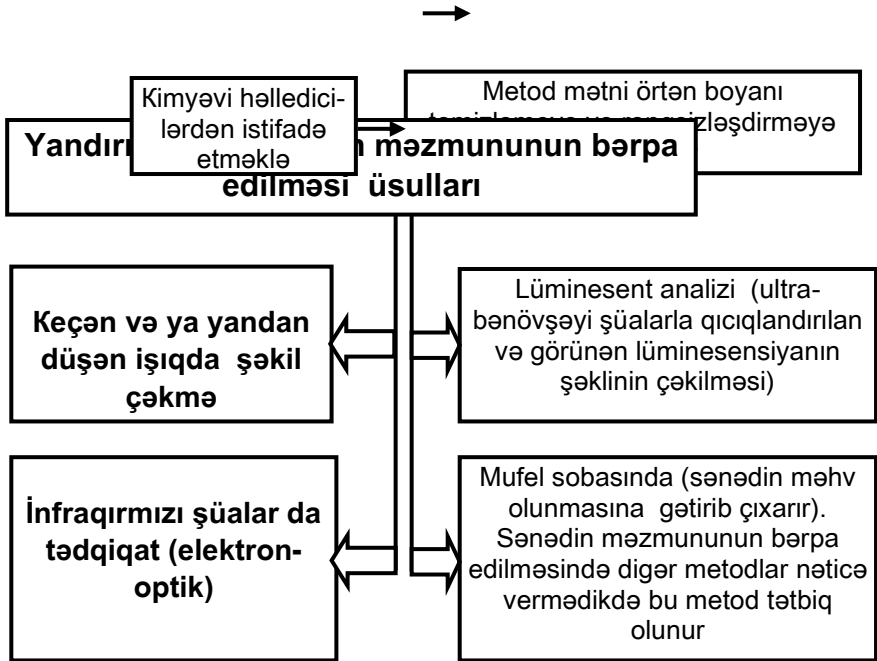
- eksperimental yazı nümunələri sərbəst yazının icra edildiyi şəraitdə yazılmalıdır (məsələn, eyni mətndən, eyni kağızdan və köçürmə vərəqəsindən istifadə etməklə)
- eksperimental nümunələrdə makinanı xarakterizə edən əlamətlər maksimum dərəcədə əks olunmalıdır (əsas mexanizmin addımı, sətrlər arasındakı intervalın bütün variantları, işarələrin tam yığılımı mətndə əks olunmalıdır)
- eksperimental nümunələr vaxt etibarlı ilə də tədqiq olunan sənədə uyğun gəlməlidir (burada əsasən icra olunma şəraiti nəzərdə tutulur)
- tədqiq olunan sənəd icra edildikdən sonra makina təmir edilmişsə, bu barədə ekspertə xəbər vermək lazımdır
- eksperimental nümunəsinin həcmi 800-1400 çap işarələri əks olunmaqla 5-8 səhifə olmalıdır
- eksperimental nümunələrdə, makinanın sistemi, modeli, kim tərəfindən, hansı şəraitdə alınması barədə məlumatlar qeyd olunmalıdır

Makina yazılarının icra olunmuş mətnlərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Mətnin icra olduğu yazı makinası hansı markaya, modelə aiddir və hansı şriftlə təhciz olunmuşdur.
2. Mətn təqdim olunmuş yazı makinasında icra olunubmu?
3. Yazı makinasında icra olunmuş mətn konkret şəxs tərəfindən icra olunubmu?
4. Yazının mətni bir və ya bir neçə yazı makinasında icra olunubmu?
5. Sənədin mətni yazı makinasının təmirinə qədər və ya

13.1. SƏNƏDLƏRİN MƏZMUNUN BƏRPA EDİLMƏSİ

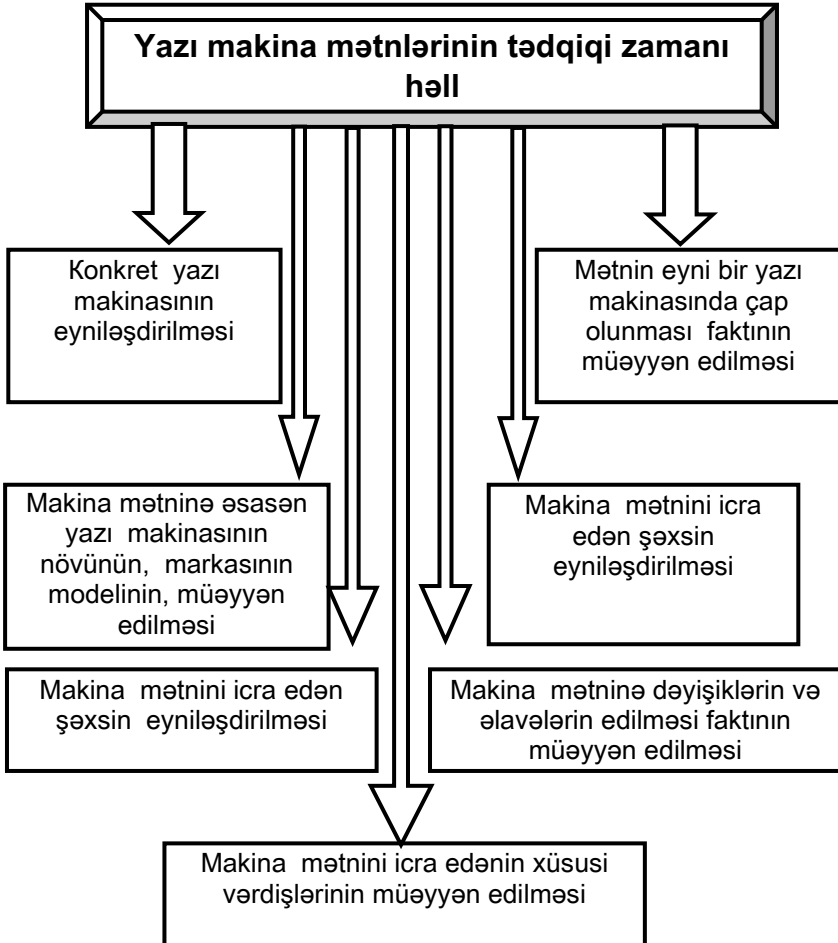

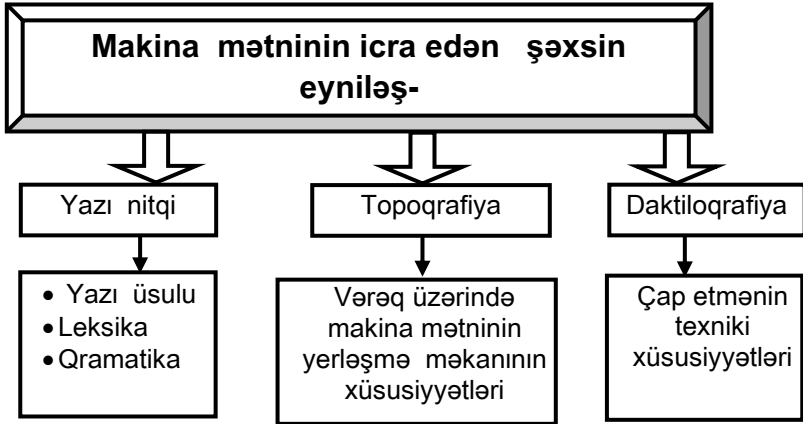

Yanmış və cırılmış sənədlərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

- 1) Təqdim edilmiş kağız parçaları bir vərəqin (sənədin) hissələrindədirmi?
- 2) Cırılmış sənədin məzmunu nədən ibarətdir?
- 3) Təqdim edilmiş kağız hissələri neçə sənədin hissələrindədir?
- 4) Yanğın nəticəsində külə dönmüş kağız vərəqlərinə görə hansı sənədlərin yandığını müəyyən etmək mümkündürmü?
- 5) Yanmış pullar hansı dəyərdə əskinazlar olmuşdur?

13.2. ÇAP APARATLARI VASİTƏSİ İLƏ HAZIRLANMIŞ SƏNƏDLƏRİN TƏDQIQI

Yazı makinasının eyniləşdirmə əlamətləri

Ümumi əlamətləri

1. Əsas mexanizmin addımı-makinanın düyməciklərinə təsir edərkən onun karetasının hərəkət etdiyi məsafəyə deyildir.
2. Sətirlərarası interval (sətirlər arasındakı məsafə)
3. Şriftin tipi, yazı işarələrinin hündürlüyü və konfigurasiyası ilə müəyyən edilir
4. Yazı işarələrinin komplekti (hərflər işarələrinin sayı)

Xüsusi əlamətləri

1. Şriftlərin qüsurları
2. Liter qolunda yazı işarələrinin yerləşmə vəziyyəti
3. Liter qolunun əyri olması
4. Lent sarıyıcı mexanizmin nasaz olması
5. Yazı makinasında istismar nəticəsində yaranmış və istehsalat zamanı əmələ gəlmiş defektlər.

Qeyd: Mətnin eyni yazı makinasında icra olunmasını müəyyən etmək üçün ekspertə həmin makinada yazılmış sərbəst və eksperimental yazı nümunələri təqdim olunmalıdır.

Sənədlərin rekvizitlərinin tədqiqində həll olunan diaqnostik xarakterli suallar

1. Təqdim olunmuş sənəd hansı üsulla hazırlanmışdır (mətbəə, əllə, yazı makinasında, kompüterdə, başqa sənədin hissələrindən istifadə etməklə)
2. Sənəddəki əlyazma mətnin icrası üçün hansı yazı vasitəsindən istifadə olunmuşdur (diyircəkli qələm, flamaster, karandaş, sürətçıxaran kağız və s.)
3. Təqdim olunmuş sənədin hazırlanmasında möhür əksi və imzası olan başqa sənədin hissələrindən istifadə olunmuşdurmu?
4. Sənədin ilkin məzmunu hər hansı bir dəyişikliyə məruz qalmışdır mı?
5. Sənədin hazırlanması göstərilən müddətə uyğundur mu?
6. Təqdim olunmuş sənədin blankı, pul əskinazı, qiymətli kağız hansı üsulla (poliqrafiya-yüksək, dərin, səthi, yastı, traforet çap üsulu ilə və ya reproqrafiya-fotoqrafiya, termoqrafiya üsulu ilə) hazırlanmışdır?
7. Çap formaları hansı üsulla (əllə, həkk etməklə, fotomexaniki, düzüm üsulları) hazırlanmışdır?
8. Mətnin icra olunduğu mətbəə şriftinin adı və markası nədir və çap olunması üçün tətbiq olunan çap qurğusunun konstruksiya xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?
9. Sənədin sürətinin çıxarılması üçün istifadə olunan reproqrafiya aparatı hansı modelə, markaya, növə aiddir?
10. Sənədin hazırlanmasında tətbiq edilən çap qurğusunun konstruksiya xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?
11. Sənədin kağızı hansı növə aiddir?
12. Sənədin hazırlanmasında hansı növ yapışqandan istifadə olunmuşdur?
13. Sənədin rekvizitlərində kiməyi təmizlənmə izləri varmı? Sənədin rekvizitlərinin təmizlənməsində hansı maddələrdən istifadə olunmuşdur?
14. Təqdim olunmuş sənəddə fotosəkil dəyişdirilibmi?
15. Xətt çəkilmiş, qaralmış və boyaqla örtülmüş sənədin məzmunu nədən ibarətdir?
16. Solmuş mətnlərin məzmunu nədir?

17. Təqdim edilmiş sənədin ilkin məzmunu icra olunduqdan sonra, oraya müəyyən işarə, cizgi, hərflər və ya söz əlavə olunmuşdurmu?
18. Sənədin mətni və onunla kəşişən möhür əksindən hansı əvvəl icra olunmuşdur?
19. Sənədin mətni və onunla kəşişən imzadan hansı əvvəl icra olunmuşdur?
20. Möhür əksi və onunla kəşişən imzadan hansı əvvəl icra olunmuşdur?
21. Mətn, imza sənədin hər hansı hissəsi qatlandıqdan əvvəl və ya ondan sonra icra olunmuşdur?

Möhür, ştamplə əksinin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Təqdim edilən möhür (ştamplə, ştempel) hansı üsulla hazırlanmışdır?
2. Sənədin üzərindəki möhür (ştamplə, ştempel) əksləri hansı üsulla vurulmuşdur (başqa sənəddə olan möhür əksindən köçürülməklə, köçürmə kağızı vasitəsilə, şəkli çəkilməklə, çoxaldıcı vasitələrdən istifadə olunmaqla)?
3. Təqdim olunmuş sənədin üzərindəki möhür (ştamplə) əksində olan mətnin məzmunu nədən ibarətdir?
4. Təqdim olunmuş klişələr hansı üsulla hazırlanmışdır?
5. Tədqiq olunan sənədin üzərindəki möhür və ştamplə əksləri müqayisəli tədqiqat üçün təqdim edilmiş möhür və ştamplə vurulmuşdurmu?
6. Sənədlərin üzərindəki möhür (ştamplə, ştempel) eyni klişə ilə vurulmuşdurmu?
7. Təqdim edilmiş etiket üzərində olan rəqəmlər konveyr rəqəmlərinə uyğundurmu və müqayisəli tədqiqat üçün təqdim olunan konkret konveyrə aid ştempellə vurula bilərmi?
8. Təqdim olunan etiket üzərindəki rəqəmlər konkret nömrələyici ilə vurulmuşdurmu?

Möhür və ştamp əkslərinin tədqiqi

Möhür və ştamp əkslərinin saxtalaşdırılması üsulları

Bilavasitə sənədin üzərində əksin rəsmini çəkməklə

Köçürmə xassəsinə malik olan materiallardan istifadə etməklə nəmli köçürmə

Kustar üsulu ilə hazırlanmış möhür və ştamlardan istifadə etməklə

Möhür və ştamp əkslərinin saxtalaşdırılma

- Yazı ləvazimatlarının təzyiqlə izlərinin olması
- İlk hazırlıq izlərinin olması (köçürmə kağızlarının izləri yaxud karandaş qrafitinin qalıqları, fasiləsiz xətlərin birləşdirmə izləri: məsələn dairedə əksin ornament hissəsində, digər həndəsi fiqurlarında və i.a).
- Sətir xəttinin əyri olması
- Yazı işarələrinin ştrixlərinin əyri olması
- Eyni adlı yazı işarələrinin konfigurasiyasında və işarələr arasında fərqlərin olması

- Ştrixlərin rənginin zəif olması
- Ştrixlərin rənginin yayılması
- Vərəqin nəm olmuş hissəsinin zədələnməsi
- Əksin parlaqlıq olması

- Yazı işarələrinin yerinin və konfigurasiyasının həqiqi əksdən fərqlənməsi
- Şriftin müəyyən edilmiş standartla uyğun olmaması
- Eyni adlı yazı işarələrinin ölçülərində fərqlərin olması
- İntervalların qeyri-bərabər olması
- Hərflərin istiqamətinin müx-

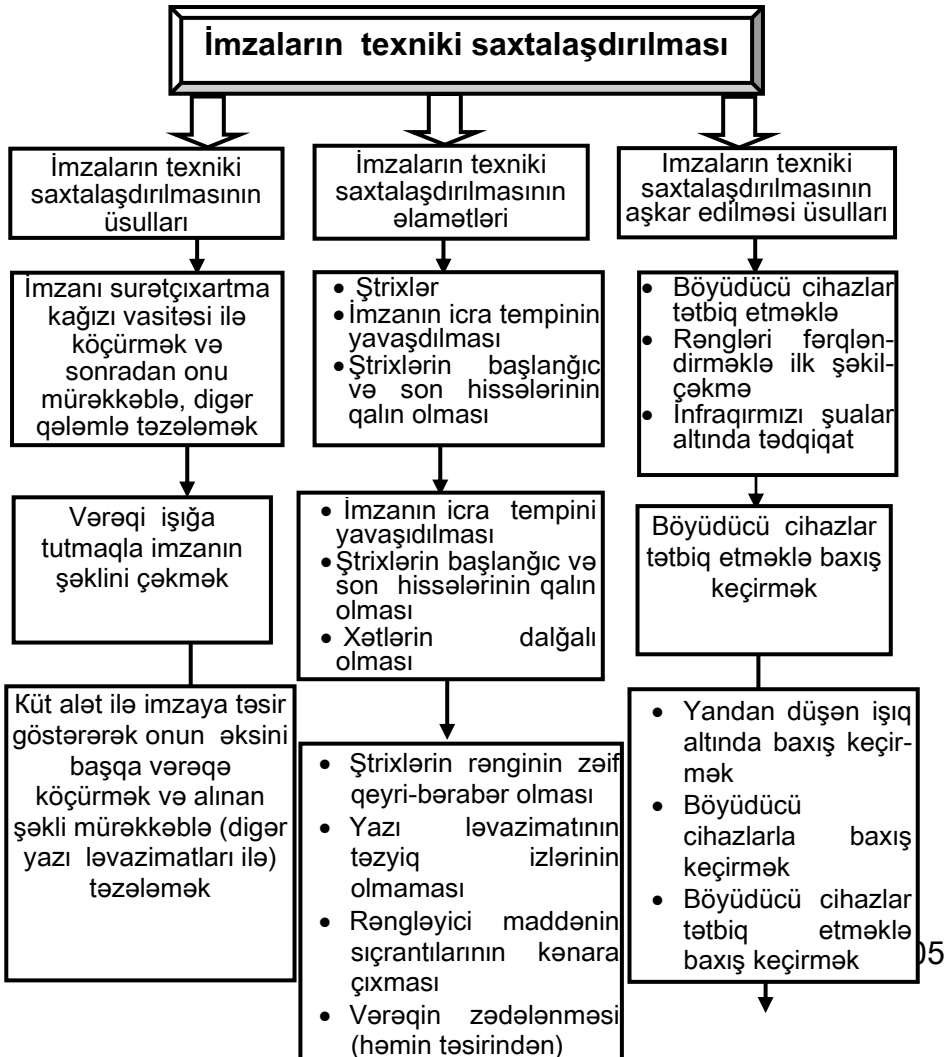
Möhür və ştamp əkslərinin saxtalaşdırma əlamətlərinin

- Yandan düşən işıq şüaları altında baxış
- İnfraqırmızı şüalar altında tədqiqat
- Mikroskop altında baxış
- Ölçülü zərrəbin vasitəsilə baxış

- Böyüdücü cihazlar tətbiq etməklə baxış
- Ultrabənövşəyi şüalar vasitəsilə qıcıqlandırılan lümenisensiyanın tədqiqi

- Həqiqi əks ilə müqayisəli tədqiqat
- Böyüdücü cihazlar tətbiq etməklə baxış

13.3. SƏNƏDLƏRİN REKVİZİTLƏRİNİN SAXTALAŞDIRILMA ƏLAMƏTLƏRİNİN MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

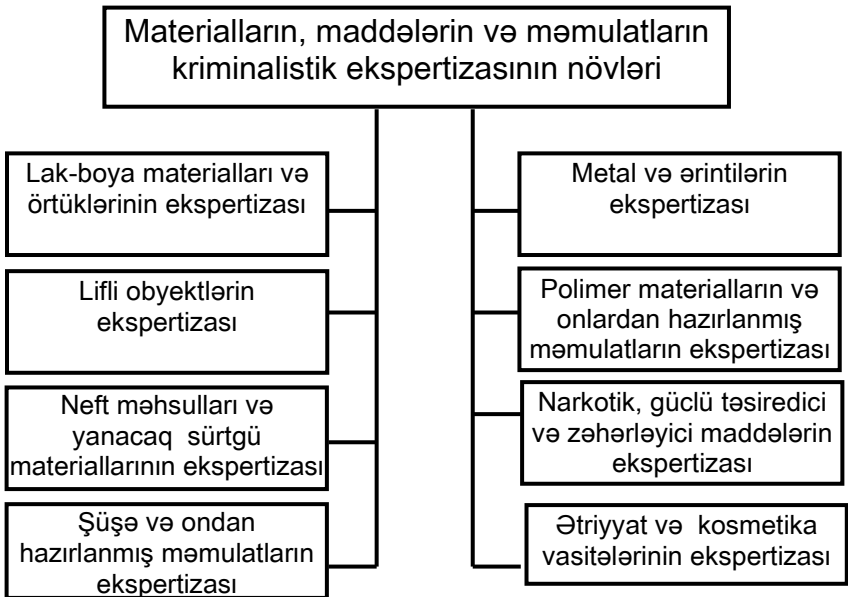
İmzanın sürətçixarma xassəsinə malik materiallar vasitəsi ilə köçürmək

- Lüminessensiya analizi
- Yandan düşən işıq altında baxış keçirmək

Sənədin ilkin məzmununun dəyişdirilməsinin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Sənədin ilkin məzmununda hər hansı bir dəyişiklik olubmu?
2. Sənədin məzmunu hansı üsulla dəyişilmişdir?
3. Sənədin mətni kimyəvi pozulmaya məruz qalmışdır mı, əgər qalmışdırsa, onda hansı hərflər, rəqəmlər, sözlər pozulmuşdur?
4. Sənədin mətninə hər hansı əlavə (üstədən yazma və ya əlavə cizgi artırma) edilmişdir mi?
5. Sənədin ilkin məzmunu necə olmuşdur?
6. Sənədin mətninin pozulmasında hansı kimyəvi maddələrdən istifadə olunmuşdur?
7. Yuyulmaya məruz qalmış sənədin əvvəlki məzmunu necə olmuşdur?
8. Sənədin məzmunu mexaniki üsulla pozulmuşdur mu?

MÖVZU 14 . MATERİALLARIN, MADDƏLƏRİN VƏ MƏMULATLARIN KRİMİNALİSTİK EKSPERTİZASI

Materialların, maddələrin və məmulatların ilkin tədqiqatının vəzifələri

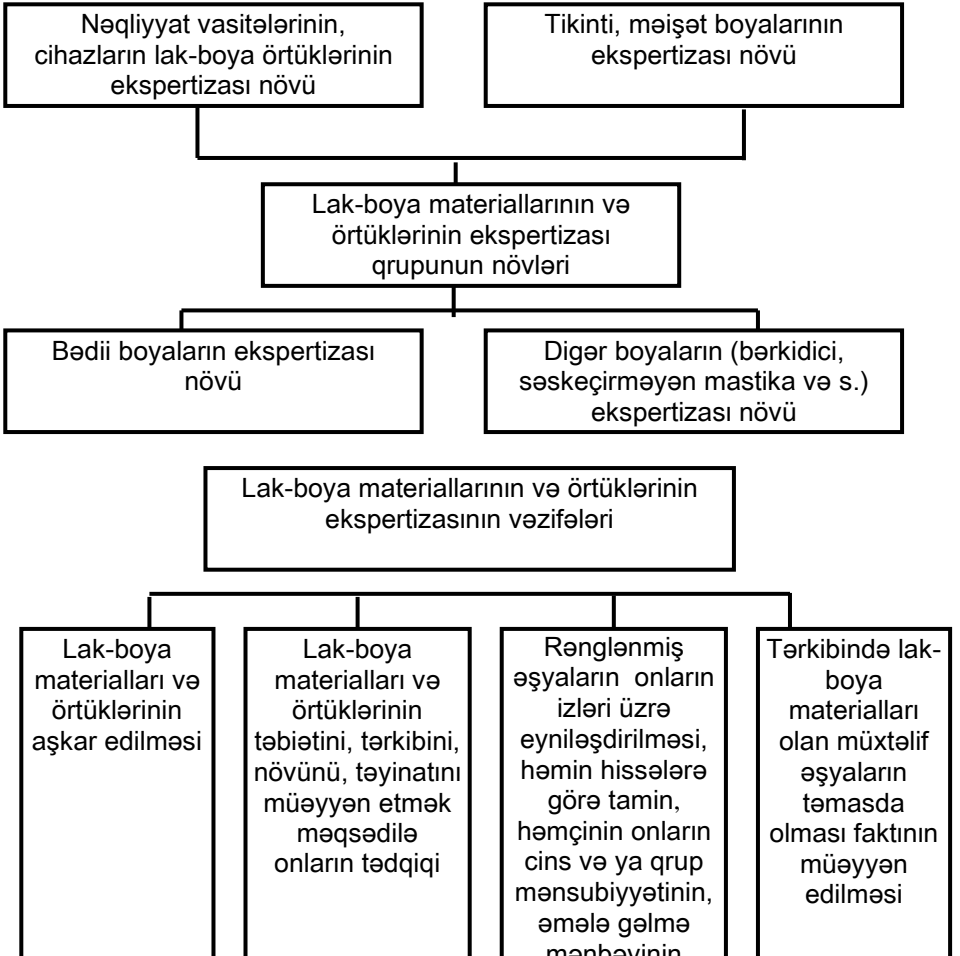
→ Daşıyıcı əşya üzərində mikroobyektlərin (mikrohissəciklərin, mikroliflərin, mikroizlərin) aşkar edilməsi

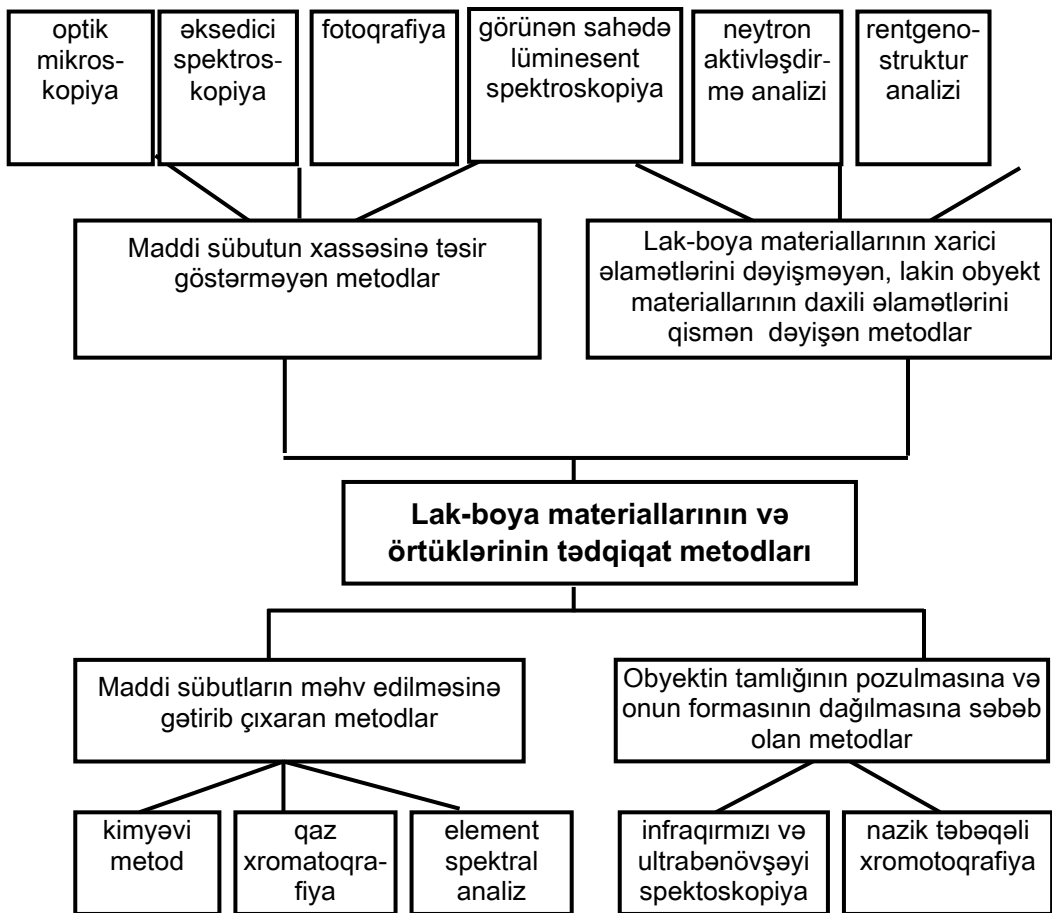
→

Maddələrin, materialların xarici əlamətlərinin (morfoloji xüsusiyyələri) tədqiqi, həmçinin xüsusi üsul və metodların tətbiqi nəticəsində əldə edilmiş məlumatlara əsasən, onların təbiətinin, mənşəyinin və təyinatının müəyyən edilməsi

Əşyaların təsir, onların dağılması, maddə və materialların ayrı-ayrı hissələrə ayrılması mexanizminin müəyyən edilməsi

14.1. LAK-BOYA MATERIALLARININ VƏ ÖRTÜKLƏRİNİN EKSPERTİZASI

Lak-boya materiallarının və örtüklərinin ekspertizasında

həll olunan suallar

1. Təqdim olunan maddə lak-boya materiallarına və örtüklərinə aiddirmi?
2. Təqdim olunan daşıyıcı əşyalarda lak-boya materiallarının hissəcikləri varmı?
3. Təqdim olunan lak-boya materialı və ya örtüyünün növü nədir?
4. Təqdim olunan əşya yenidən rənglənmişdirmi və həmin əşya əvvəl hansı rəngdə olmuşdur?
5. Lak-boya materialı əşyanın üzərinə hansı üsulla çəkilmişdir (zavod və ya kустar). Səthi rənglənmiş əşya hansı şəraitdə istismar olunmuşdur?
6. Lak-boya materialları izlərinin və örtük hissəciklərinin daşıyıcı əşya üzərində əmələ gəlmə mexanizmi necədir?
7. Müqayisə olunan lak-boya materialları və örtükləri ümumi qrupa və ya növə məxsusdurmu?
8. Təqdim olunan hissəcik və rənglənmiş əşyanın lak-boya örtüyü əvvəllər vahid tami təşkil edilmişdirmi?
9. Müqayisə olunan lak-boya materialları və örtükləri bir yerdə saxlanıbmi?
10. Lak boya materialları və örtükləri hansı üsulla hazırlanmışdır?

14.2. LİFLİ MATERIALLAR VƏ ONLARDAN HAZIRLANMIŞ MƏMULATLARIN KRİMİNALİSTİK EKSPERTİZASI

**Lifli materiallar və onlardan hazırlanmış
məmulatların kriminalistik
ekspertizasının**

- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların ümumi və ya konkret cins, qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi;
- əşya üzərində aşkar edilmiş lif hissəciyin əmələ-gəlmə mexanizminin və baş vermiş hadisə ilə uyğunluğunun müəyyən edilməsi;
- geyim dəstləri üzərində olan toxunma lif hissəciklərinə və çirkənmə izlərinə görə onların təmasda qarşılıqlı əlaqədə olması faktının müəyyən edilməsi;
- lif mikrohissəciklərinin və digər mikro izlərin məcmusuna görə geyim dəstələrinin cinayət aləti (məsələn, bıçaq) və ya nəqliyyat vasitəsi ilə qarşılıqlı əlaqədə olması faktının müəyyən edilməsi;
- yanmış qalıqlara əsasən geyim əşyalarının və ya digər lif təbiətli obyektlərin növünün və təyinatının müəyyən edilməsi;
- təmin (konkret parça kəsyinin, geyim əşyalarının) hissələrə görə müəyyən edilməsi;
- lif materiallarına (lif, sap, boya) əsasən geyim əşyalarının (əlcək dəstin, sviterin)

Lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların ilkin tədqiqatına aşağıdakılar aiddir:

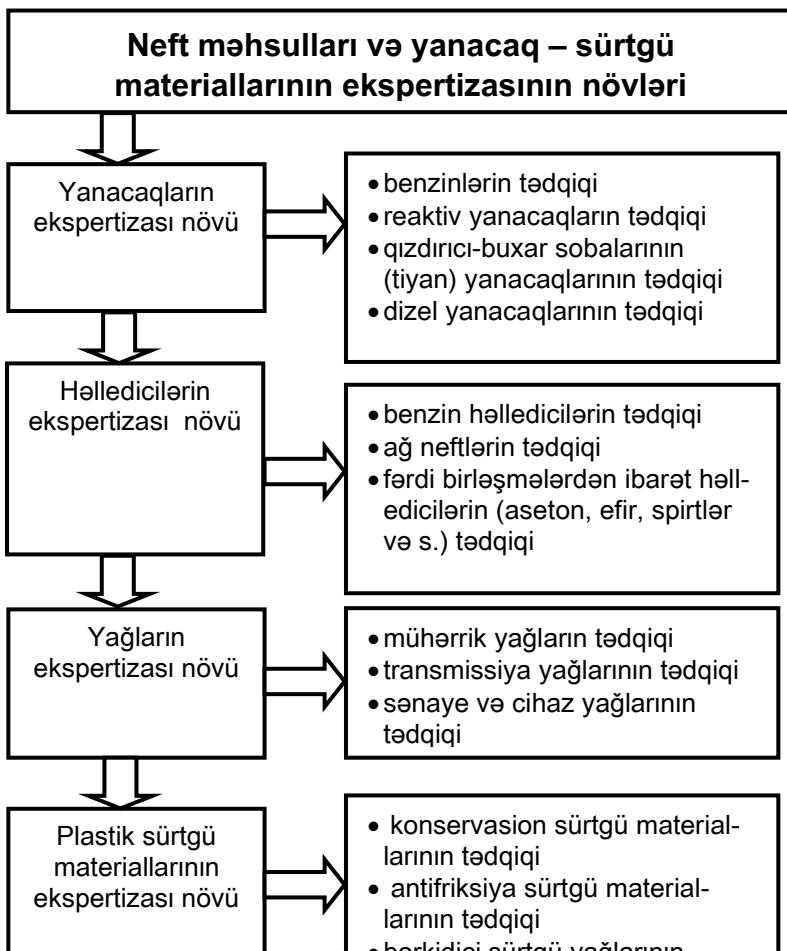
- baş vermiş hadisə ilə bağlı keçirilən istintaq hərəkəti zamanı lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların aşkar edilməsi;
- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatlara baxışın keçirilməsi;
- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların təbiətinin müəyyən edilməsi;
- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların yaranma mexanizminin müəyyən edilməsi;
- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların təbiətinə və digər xarakteristikalarına görə ayrılması;
- lifli materiallar və onlardan hazırlanmış məmulatların müqayisəli nümunələrlə uyğunlaşdırılması;
- kriminalistik xarakterli məlumatlar əldə etmək məqsədi ilə digər tədqiqatların aparılması və materialların ekspertizanın keçirilməsi üçün hazırlanması.

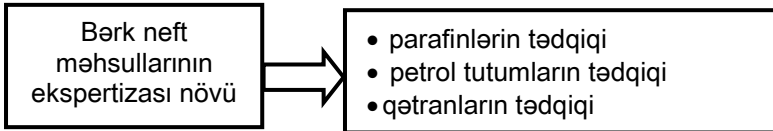
Qeyd : Lifli materialların və onlardan hazırlanmış məmulatların kriminalistik ekspertizasının obyektlərinə toxunma malları, texniki təyinatlı liflər, onların fraqmentlər, lifdən hazırlanmış məmulatlar- saplar, ipliklər, parçalar, trikotaj mallar, parça və trikotajdan olan məmulatlar – geyim əşyaları, təsərrüfat təyinatlı əşyaları və i.a. aiddir.

Lifli materiallar və onlardan hazırlanmış materialların tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

- Təqdim edilmiş hissəciklər lif təbiətli materiallara aiddirmi? Onlar hansı məmulatlara aiddir və eyniləşdirmə üçün yararlıdır mı?
- Təqdim edilmiş obyektin üzərində lif hissəcikləri varmı və onların mənşəyi hardandır?
- Təqdim edilmiş əşya üzərinə liflərin keçməsi mexanizmi necədir?
- Təqdim olunan geyim əşyaları digər geyim əşyaları, cinayət alətləri, nəqliyyat vasitələri ilə təmasda olubmu?
- Yanğın qalıqlarında yanmış lifli obyektin qalıqları varmı? Bu obyektlərin təyinatı nədir: paltar (məsələn qətlə yetirilən şəxsə məxsus ola bilər), parça, kiş (kisəlik parça) və i.a.
- Toxunma məmulatların zədələnməsinin səbəbi nədir? Onların istehsal üsulu necədir?
- Obyekt üzərində aşkar edilmiş lif hissəciyi təqdim edilmiş geyim əşyalarının və ya rulon parçanın lifləri ilə eyni cins, qrup mənsubiyyətinə aiddirmi?
- Təqdim edilmiş lifli materiallar bir parça kəsiyinə, partiyaya, kütləyə məxsusdur mu?
- Təqdim edilən parça kəsiyi göstərilən geyim əşyanın hissəsidirmi?

14.3. NEFT MƏHSULLARI VƏ YANACAQ SÜRTGÜ MATERIALLARIN EKSPERTİZASI

Neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının ekspertizasının obyektləri

- tez alışan neft məhsulları və daşıyıcı əşyalarda onların izləri (bu obyektlərin ekspertizasına əsasən yanğın, partlayış, həmçinin yüksək çeşidli benzinin tərkibinə aşağı çeşidli benzinin və ya digər qarışıqların qatışdırılması faktı ilə bağlı cinayət işləri üzrə keçirilir);
- sürtgü materialları və onların izləri (bu obyektlər yol-nəqliyyat hadisələri, odu və soyuq silahların daşınması, saxlanması, tətbiqi, həmçinin sürtgü örtüklərinin istifadə olunduğu material və məmulatlarla bağlı izlər daha çox tədqiq olunur);
- bərk neft məhsulları (məsələn asfalt və digər yol örtükləri).

Neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Təqdim edilmiş maddə neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarına aiddirmi? Bu neft məhsulu və yanacaq-sürtgü materialı hansı növə, çeşidə, markaya aiddir?
2. Təqdim edilmiş maddə tez alışan mayelər qrupuna aiddirmi? Onun kimyəvi tərkibi, markası necədir?
3. Təqdim edilmiş qarışıqda neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının kəmiyyət tərkibi necədir? Yüksək çeşidli benzinin tərkibində aşağı çeşidli benzin qarışığı varmı və onun miqdarı nə qədərdir?
4. Təqdim edilmiş obyektlərdə neft məhsullarının yanacaq-sürtgü materialının və tez alışan mayələrin izləri varmı? Onların tərkibi necədir, hansı qrupa, markaya aiddirlər və əsas təyinatı nədən ibarətdir?
5. Konkret şəraitdə neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materialları hansı müddət ərzində saxlanılmışdır? Bu maddə nə vaxt konkret əşyanın üzərinə düşmüşdür? Tədqiq olunan sürtgü materialları istismarda olubmu? Onların tərkibində hansı kənar qarışıqlar var?
6. Üzərində neft məhsulları və yanacaq sürtgü materialları olan obyektlər bilavasitə təmasda olublarmı?
7. Bir neçə obyektədən (yerdən) götürülmüş və müəyyən tədqiqatə göndərilmiş neft məhsulları və

Neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının tədqiqində istifadə olunan metodlar

Optik mikroskopiya – bərk karbohidrogenlərin növünü fərqləndirmək məqsədilə onların kristallarının formasını müəyyən edir.

Elektron mikroskopiya-bərkimiş plastik sürtgü materiallarının növünü, markasını, istismar müddətini təyin etmək məqsədilə onların mikrostrukturunu müəyyən edir.

Elementlərin analizi metodları – neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının tərkibində minerallarının kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini müəyyən edir.

Molekulyar spektral analiz - infraqırmızı və ultrabənövşəyi spektrometriya tətbiq edərək, neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının tərkibindəki birləşmələrin müvafiq resepturaya uyğunluğunu, onlarda təsadüfi mənşəyə malik qarışıqların olmasını, həmçinin onların tərkibində olan naməlum maddələrin kimyəvi tərkibini müəyyən edir.

Xromatoqrafik analiz-neft məhsulları və yanacaq sürtgü materiallarının növünü, markasını müəyyənləşdirir və digər eyniləşdirici xarakterli

Neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının kriminalistik ekspertizasının vəzifələri

- görünməyən, hiss olunmayan neft məhsulları və yanacaq-sürtgü materiallarının orqanoleptik üsullarla aşkar edilməsi;
- mənşəyi məlum olmayan maddenin neft məhsullarına və sürtgü materiallarına aid olub-olmaması məqsədilə onun təbiətinin öyrənilməsi;
- tədqiqatə göndərilmiş neft məhsullarının və yanacaq-sürtgü materialının növünün, cəsidinin, markasının müəyyən edilməsi;

14.4. ŞÜŞƏ VƏ ŞÜŞƏDƏN HAZIRLANMIŞ MƏMULATLARIN EKSPERTİZASI

Şüşə və şüşədən hazırlanmış məmulatların ekspertizasının vəzifələri	
	Müqayisə olunan materialın (qırıntıların, mikrohissəciklərin, məmulatların) cins, qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi
	Qırıntıların olduğu məmulatın növünün müəyyən edilməsi
	Məmulatın dağılması səbəblərinin (mexaniki, termiki və s.) müəyyən edilməsi
	Şüşə qırıntılarının və ya hissəciklərinin bir bütövə aid olmasının müəyyən edilməsi
	Məmulatın istismar olunması şəraitinin xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi (ampulanın açılması və təkrar yanıqdırılma faktı və i.a)
	Daşıyıcı əşya üzərində aşkar edilmiş mikrohissəciklərin təbiətini və onların digər materiallarla olan fərqlərin müəyyən edilməsi
	Məmulatın dağılması mexanizminin müəyyən edilməsi (dağıdıcı qüvvənin hərəkəti istiqaməti, daşıtmada istifadə olunan alətin növü, zərbələrin yetirilməsi ardıcılığı və sayı).

Qeyd: Bu növ ekspertizanın obyektlərinə texniki şüşələrdən hazırlanmış məmulatlar (ışığı texnikasında, nəqliyyatda, optikada, tibb və digər sahələrdə istifadə olunan məmulatlar) məişət şüşələrindən hazırlanmış məmulatlar (qab-qacaq, tara və s.) tikinti şüşələrindən hazırlanmış məmulatlar (pəncərə şüşələri, şüşə blokları və s.), şüşə qırıntıları, mikrohissəcikləri aiddir.

**Şüşə və şüşədən hazırlanmış
məmulatların tədqiqində ekspert
qarşısında qoyulan suallar**

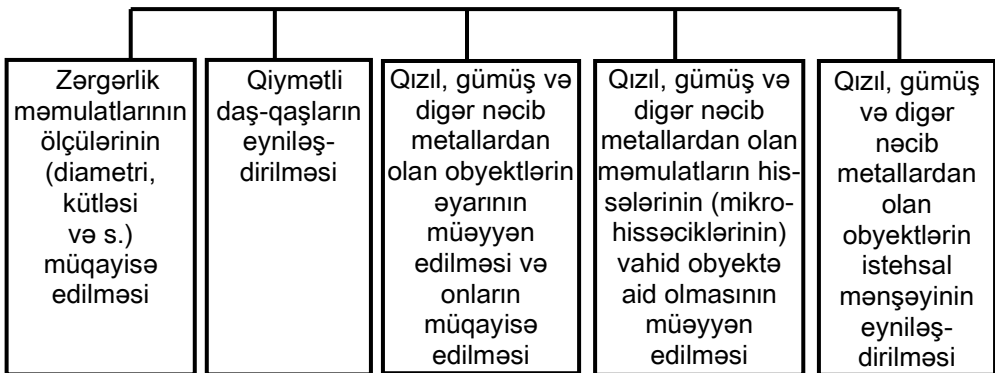
- Təqdim olunan obyekt şüşə məmulatlarına aiddirmi?
- Təqdim olunan obyekt üzərində şüşə hissəcikləri varmı?
- Ekspertizaya təqdim olunan qırıntı (hissəciklər) hansı növ məmulata aiddir?
- Şüşənin sındırılması üçün zərbə hansı tərəfdən endirilmişdir?
- Şüşə məmulatın dağılma mexanizmi necədir (məsələn, pəncərə şüşəsi hansı alətlə kəsilmişdir)?
- Hadisə yerindən götürülmüş şüşə qırıntıları vahid bütövü təşkil edirmi (məsələn, fara səpəcisinin qırıntılarının konkret avtomobilin fara səpəcisinə aid olması)?
- Hadisə yerində aşkar edilmiş şüşə qırıntıları zərər çəkənin bədənindən çıxardılmış, onun paltarlarında aşkar edilmiş, şübhəli şəxsin avtomobilindən götürülmüş şüşə qırıntıları və ya mikrohissəcikləri ilə eyni qrupa aiddirmi?
- Təqdim olunan şüşə qırıntıları ümumi mənbedəndirmi?
- Təqdim olunan şüşə qırıntıları bir və ya bir neçə məmulata aiddirmi?

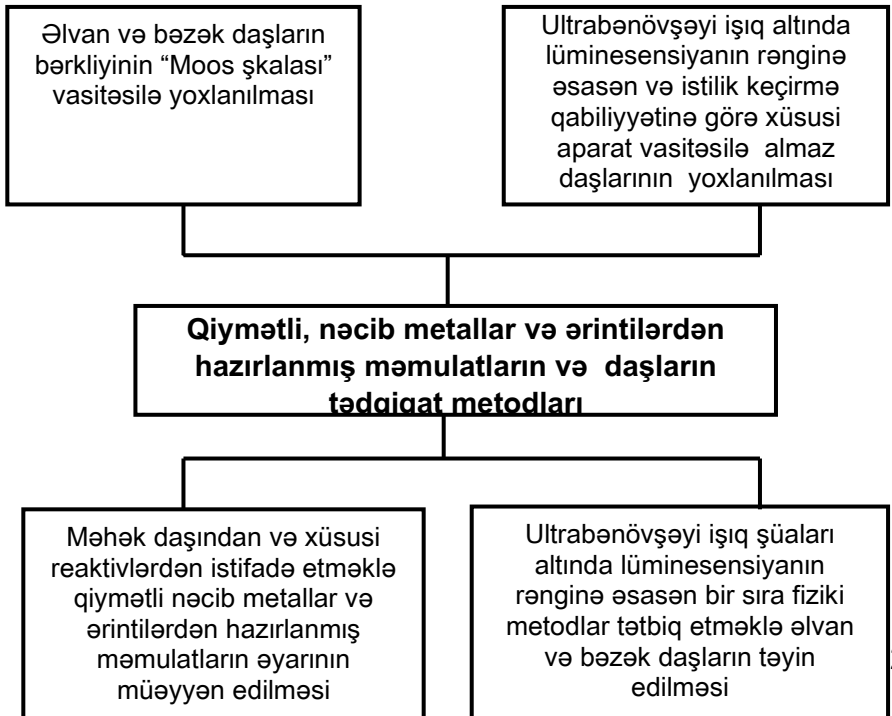
Qeyd: Şüşə və şüşədən hazırlanmış məmulatların tədqiqində morfoloci metodlar (mikroskopik analiz, optik mikroskopiya, elektron mikroskopiya və s.), elementlərin analizi metodları (atom mikroskopik analiz, lüminesensiya spektrial analiz, elektron paramaqnit rezonans və s.), şüşənin tərkibini öyrənən metodlar (şüşənin optik xassələrini müəyyən edilməsi metodları, şüşənin sınma dərəcəsinin refraktometr və ya immersion metodu vasitəsi ilə müəyyən edilməsi, şüşə səthinin xassələrini xarakterizə edən metodlar) tətbiq olunur.

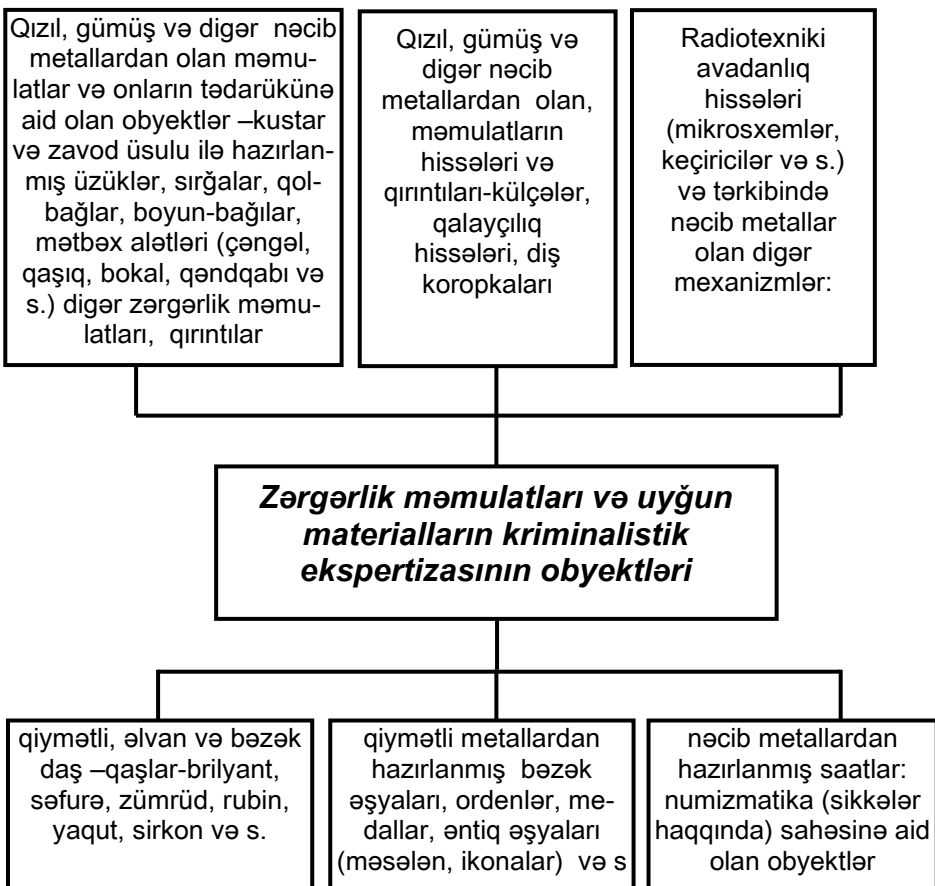
14.5. METAL VƏ ƏRİNTİLƏRİN KRİMİNALİSTİK EKSPERTİZASI

- Metal və ərintilərinin kriminalistik ekspertizasının obyektləri**
- metal məmulatları;
 - cinayət alətləri olan bıçaqlar, xəncərlər, kortiklər, kastetlər və digər metal predmetlər, onların fraqmentləri, qırıqları;
 - partlayıcı qurğuların, döyüş sursatlarının, minaların detal və qəlpələri;
 - nəqliyyat vasitələri və digər mexanizmlərin dağılmış detallarının hissələri;
 - bağlayıcı mexanizmlərin və siqnal qurğularının hissələri və mişarağzı metal qurğular.

Metal və ərintilərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan diaqnostik xarakterli suallar

1. Təqdim olunan əşya (fraqment) hansı metaldan, ərintidən hazırlanmışdır? Metal və ərintinin markası, təyinatı nədir?
2. Təqdim olunan obyektin metal örtüyü varmı? Onun tərkibi və təyinatı nədir?
3. Təqdim olunan daşıyıcı-əşya üzərində metal hissəcikləri varmı? Hansı məişət məmulatlarının hazırlanması üçün bu metal nəzərdə tutulmuşdur?
4. Daşıyıcı obyekt üzərində metallaşma izləri varmı və onların tərkibi, əmələ gəlmə mənbəyi necədir? Həmin izlər hansı forma və ölçülü əşyalar tərəfindən saxlanıla bilər?
5. Təqdim olunan metal (ərinti) qiymətli metaldırımı? Onun tərkibindəki komponentlərin faizi nə qədərdir və hansı əyara uyğundur?
6. Təqdim olunan metal termik təsirə məruz qalmışdırımı? Əgər qalmışdırsa, onda hansı temperaturda və hansı vaxt ərzində? Əşyada oksidləşmə nə vaxtdan davam edir?
7. Metaldan olan obyektin dağılmasının səbəbləri nədir və mexanizmi necədir?
8. Təqdim olunan metal obyektlərdə ərimə izləri varmı?
9. Elektrik naqilləri, elektrik qovşağının korpusu və digər məmulatlar kənar termiki təsirdən və ya elektrik şəbəkələrinin işində baş verən qəza nəticəsində əriməyə məruz qalmışdır?

Metal və ərintilərin tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan eyniləşdirmə xarakterli suallar

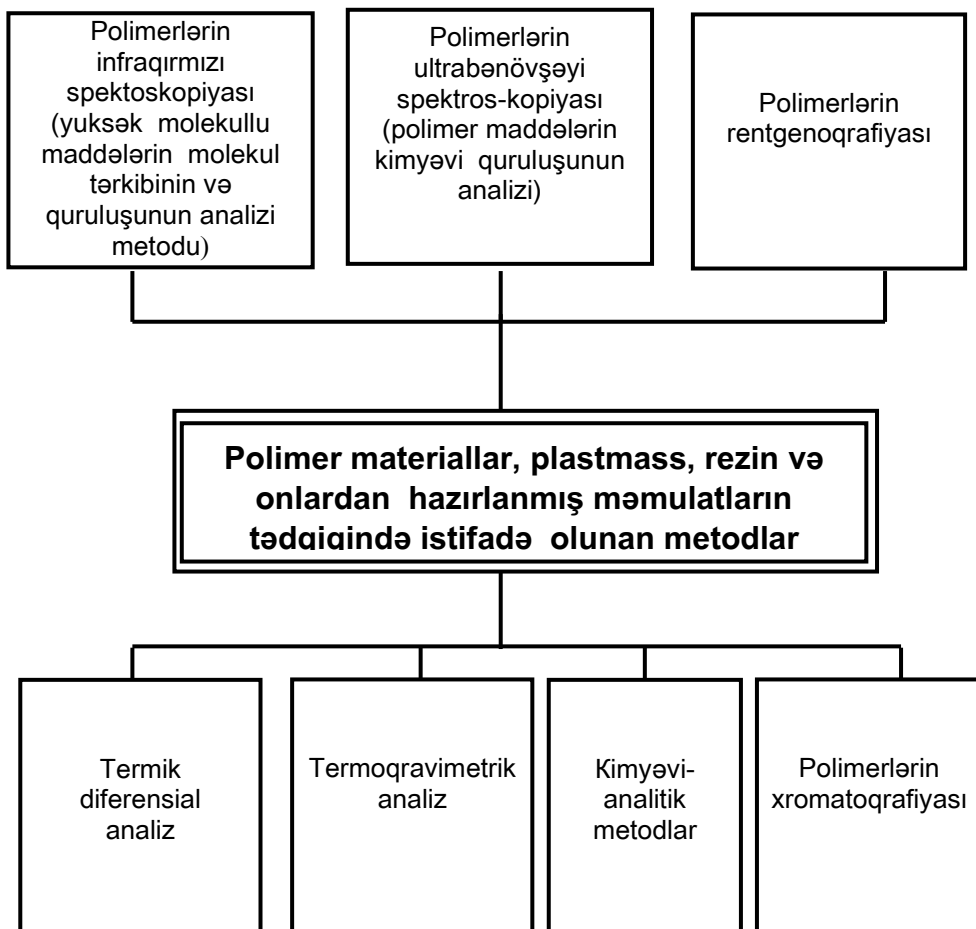
1. Təqdim olunan nümunələrin və məmulatların hazırlandığı metal və ərintilər tərkibinə görə eyni mənbəyə məxsusdurmu? Metal məmulatlar (fraqmentlər və müqayisə nümunələri hazırlanma və istismar xüsusiyyətlərinə görə ümumi qrup mənsubiyyətinə malikdirlərmi?
2. Təqdim olunan obyekt və müqayisə və tədqiqat üçün təqdim olunan nümunələr eyni ərintidən, polad növündən hazırlanmışdırmı?
3. Təqdim olunan metal fraqment konkret metal əşyanın hissələridirmi?
4. Təqdim olunan metal obyektlər ümumi istehsal mənbəyinə aiddirmi?
5. Şübhəli şəxsdən götürülmüş qızıl külçə mənsəyinə görə eyni və ya müxtəlif faydalı qazıntı yatağına aiddirmi?

14.6. POLİMER MATERİALLAR, PLASTMASS, REZİN VƏ ONLARDAN HAZIRLANMIŞ MƏMULATLARIN EKSPERTİZASI

***Polimer materiallar, plastmass, rezin və
onlardan hazırlanmış məmulatların
ekspertizasının vəzifələri***

- Obyektin (məmulatın, materialın) konkret növ polimerə, plastmassa, rezinə aid olmasının müəyyən edilməsi
- Daşıyıcı əşya üzərində polimerlərin, plastmassaların, rezinlərin mikrohissəciklərinin aşkar edilməsi
- Baş vermiş hadisə ilə bağlı müəyyən obyektlərin xassələrinin, onların keyfiyyətinin dəyişməsi səbəblərinin, onların müəyyən şəraitdə olması faktının müəyyən edilməsi
- Xarici (bəzi hallarda daxili) faktorların təsirindən obyektin ilkin vəsiyyətinin dəyişməsinin müəyyən edilməsi

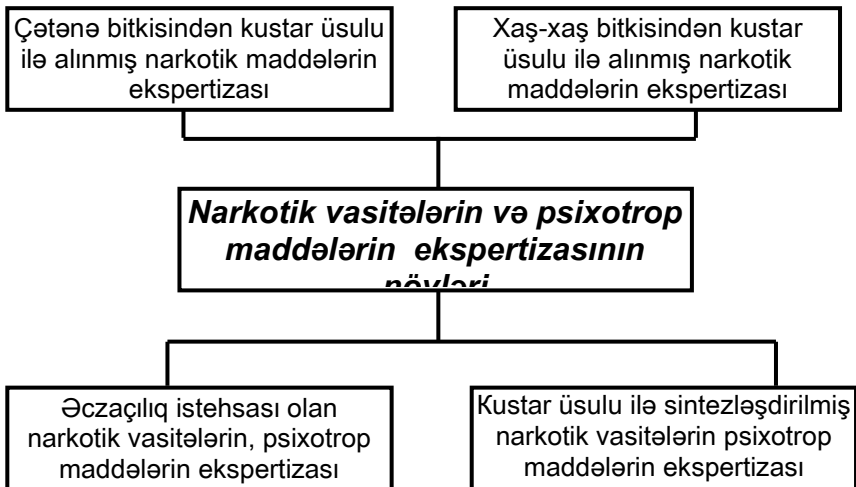
Qeyd: Polimer materiallar, plastmass, rezin və onlardan hazırlanmış məmulatların ekspertizasının obyektlərinə qablaşdırma materialları, nəqliyyat vasitələrinin detalları, kabellərin və məfillərin izolyasiya ediciləri, izolyasiya edici lentlər, ayaqqabı materialları (rezinlər, dəriəvəzedicilər və i.a.) bicuteriyalar, düymələr, toqqalar, plastmas qab-qacaqlar və məişətdə istifadə olunan digər məmulatlar və materiallar aiddir.

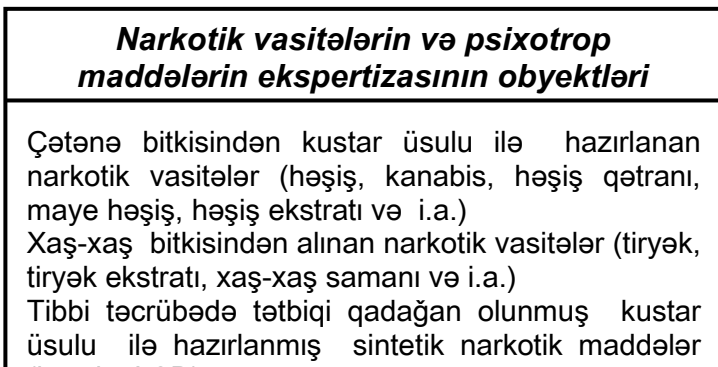
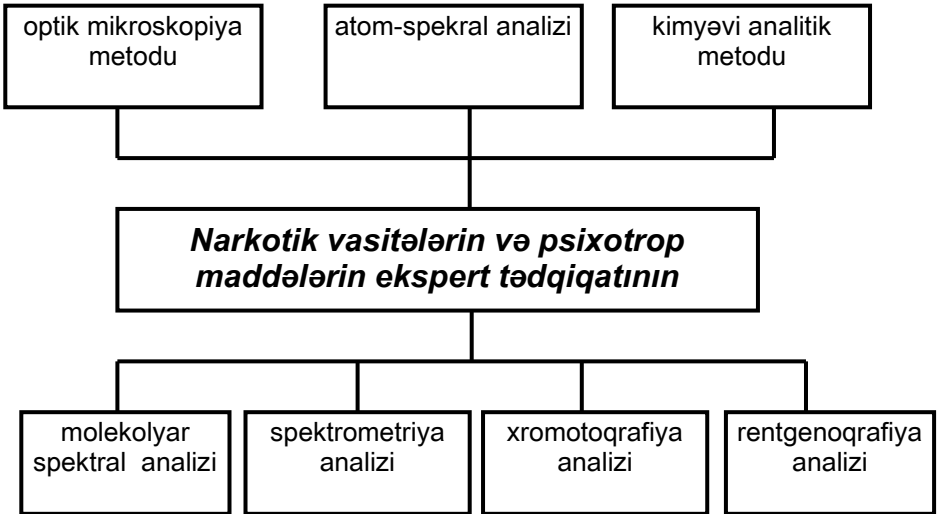
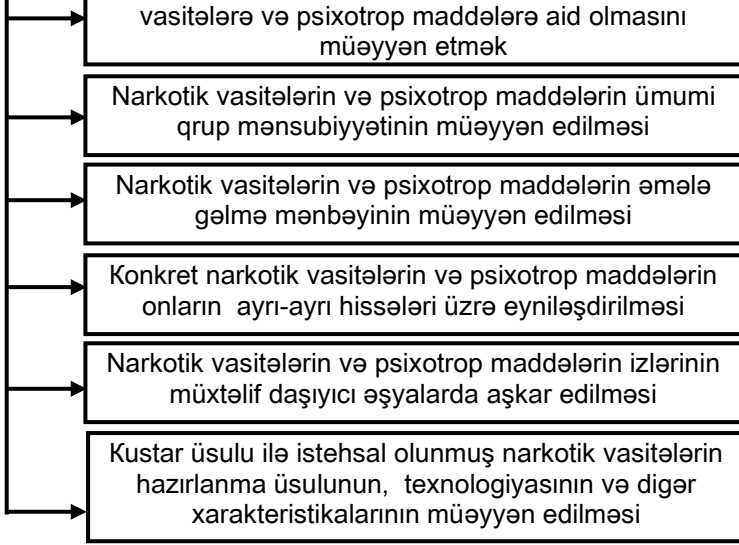

**Polimer materiallar, plastmass, rezin və
onlardan hazırlanmış məmulatların
tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan
suallar**

1. Təqdim edilmiş maddə polimerdirmi və hansı növə, markaya aiddir?
2. Bu növ, marka polimer hansı məqsədlər üçün istifadə olunur? Bu fraqment hansı növ polimer məmulatına aiddir?
3. Yol örtüyü, zərər çəkənin paltarları üzərində və s. olan hissəciklər rezin hissəciklərindədir? Rezinin növü, markası necədir?
4. Təqdim olunan məmulat (material) xarici təsire məruz qalıbmı? Polimer materialların ilkin xassəsinin dəyişilməsinin səbəbi nədir? Konkret polimer materialı (məsələn, kabel məmulatı plastmas, rezin izolyasiya örtüyü yüksək temperatura məruz qalıbmı? Təqdim olunan fraqmentin əsas kütlədən ayrılması mexanizmi necə olmuşdur?
5. Təqdim olunan məmulatın hazırlandığı material və müqayisəli tədqiqat materialları ümumi mənşəyə və qrupa aiddirmi?
6. Müqayisə olunan polimer materialları hazırlanma yerinə və texnologiyasına görə eyni mənbəyəndirmi?
7. Təqdim olunan fraqmentlər polimer materialından hazırlanmış məmulatın hissələrindədir?
8. Təqdim olunan yapışqan ekspertizaya təqdim edilən obyektin yapışdırılmasında istifadə olunubmu?

14.7. NARKOTİK VASİTƏLƏRİN VƏ PSIXOTROP MADDƏLƏRİN EKSPERTİZASI

***Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin
tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan
suallar***

1. Təqdim olunan maddə narkotik vasitələrə, psixotrop maddələrə aiddirmi?
2. Təqdim olunan maddənin tərkibində aktiv komponentlər nə qədərdir?
3. Təqdim olunan əşyalar üzərində narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin izləri varmı? Əgər varsa, onda onların növü və təyinatı nədir?
4. Təqdim olunan tütün məmulatlarında və ya onların qalıqlarında narkotik vasitələri varmı? Əgər varsa bu bilavasitə hansı narkotik vasitədir?
5. Tədqiqata göndərilən narkotik maddə hansı üsulla alınmışdır?
6. Təsvir olunan texnoloji proses üzrə narkotik vasitə almaq mümkündürmü?
7. Təqdim olunan bitki kütləsi kустar üsulu ilə narkotik vasitələrin alınmasında xammal kimi istifadə oluna bilirmi?
8. Təqdim olunan narkotik vasitə və psixotrop maddələr xammalına görə eyni qrupa məxsusdurmu?
9. Təqdim olunan narkotik vasitələr, psixotrop maddələr yerinə, hazırlama üsuluna və istehsalına görə ümumi mənbəyə aiddirlərmi?
10. Müxtəlif şəxslərdən müxtəlif yerlərdə götürülmüş narkotik vasitələr əvvələr bir maddənin kütləsinin

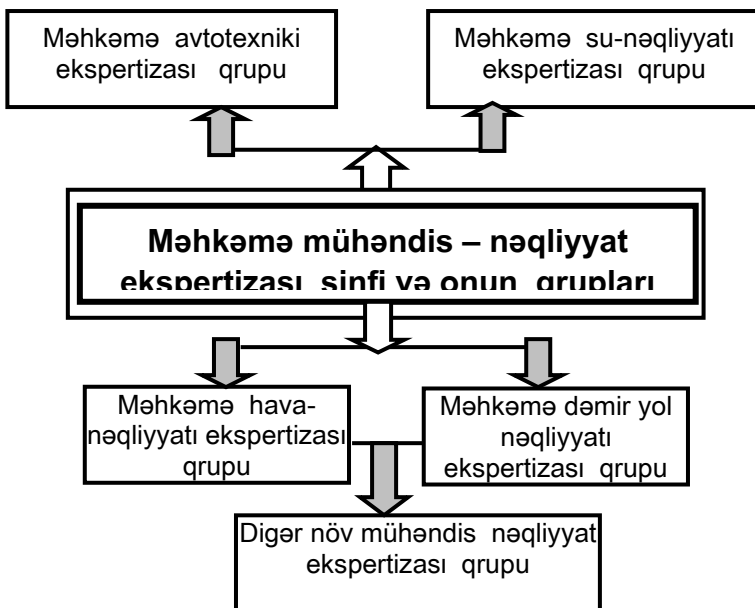
14.8. ƏTRİYYAT VƏ KOSMETİKA VASİTƏLƏRİNİN EKSPERTİZASI

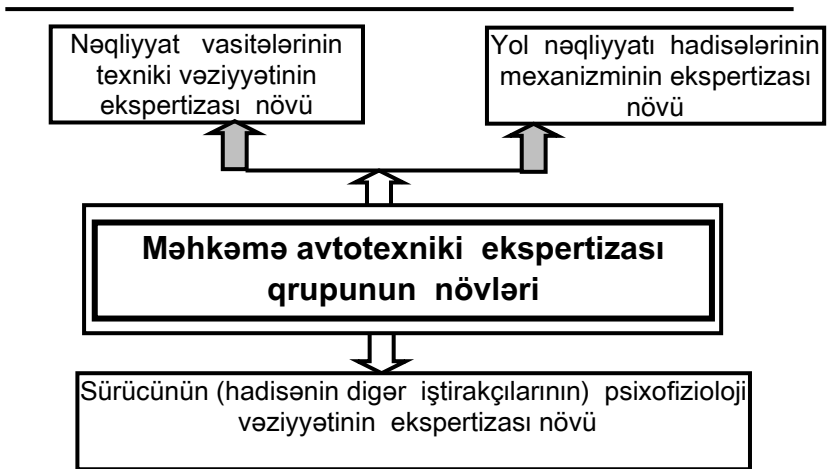

**Ətriyyat və kosmetika vasitələrinin
tədqiqində ekspert qarşısında qoyulan
suallar**

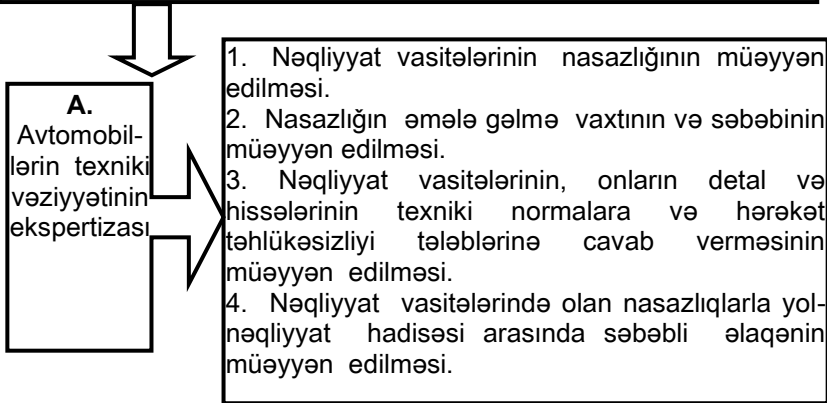
1. Təqdim olunmuş maddə ətriyyat vasitələrinə aiddirmi? O hansı növ ətriyyata aiddir?
2. Təqdim olunmuş ətriyyat vasitəsi hansı ölkədə istehsal olunmuşdur?
3. Təqdim olunmuş maddə hansı kosmetika vasitələrinə-müalicə, gigiyena və dekorativ kosmetikaya aiddir?
4. Təqdim olunmuş əşya üzərində ətriyyat və ya kosmetika vasitələrinin izləri varmı?
5. Ətriyyat və ya kosmetika vasitələrinin hazırlanma texnologiyası necədir (sənaye və ya kустar)?
6. Ətriyyat və kosmetika vasitələrinin qablaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş qutular zavod və ya kустar üsulu ilə hazırlanmışdır?
7. Ətriyyat (kosmetika) vasitələri və ya onun daşıyıcı obyekt üzərindəki izləri ilə təqdim olunan nümunələr eyni növə, qrupa aiddirmi?
8. Müqayisə olunan kosmetika (ətriyyat) vasitələri və ya onların izləri komponent tərkibinə və hazırlanma texnologiyasına görə eynidirmi?
9. Ətriyyat və ya kosmetika vasitələrinin qablaşdırılması konkret firmanın standartlarına

MÖVZU 15. MƏHKƏMƏ MÜHƏNDİS-NƏQLİYYAT EKSPERTİZASI SİNFİ

Nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinin ekspertizası növünün növdaxili ekspertizaları və onların vəzifələri

B. Şəhər elektrik nəqliyyatının texniki vəziyyətinin ekspertizası

C. Zəncirvari hərəkətedici hissələri olan xüsusi təyinatlı maşınların texniki vəziyyətinin ekspertizası.

Ç.
Nəqliyyat
vasitələrinin
hissələrinin
kimyəvi-
meto-
loqrafıq
tədqiqi

1. Qırılmanın xarakterinin müəyyən edilməsi.
2. Metalın texniki işlənməsi zamanı yaranan qüsurların təyin edilməsi.
3. Karroziyanın müəyyən edilməsi.
4. Qızaran simlərin və onların tutacaqlarında termiki dəyişikliklərin və hadisə zamanı qoşulmuş vəziyyətdə olub-olmamasının müəyyən edilməsi.

Avtotexniki ekspertizasının keçirilməsi üçün təqdim olunan materiallar və məlumatlar

– hadisə yerinə baxış protokolu, ona əlavə edilmiş fotocədvəllər, çertyojlar, sxemlər

– yolun keçid hissəsinin vəziyyəti, yol örtüyünün eni və növü, şəkillər, çala-çuxurların ölçüsü, yol kənarlarının vəziyyəti, çökəkliklər, yolun mailliyi haqqında məlumatlar

– nəqliyyat vasitəsinin növü, texniki vəziyyəti, onun yükü, yol-nəqliyyat hadisəsi yerinin kordinatorları, təkər izlərinin uzunluğu və onların xarakteri haqqında məlumatlar

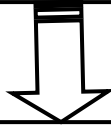
– nəqliyyat vasitələrinin bir-biri ilə yerləşmə vəziyyəti, onların kontrakt da olan hissələri haqqında məlumatlar

– hava şəraiti, sürücünün yerindən yolun görünüş sahəsi və görünmə dərəcəsi haqqında məlumatlar

– sürücü tərəfindən nəqliyyat vasitəsinin təcili tormozlanması, maneənin görüldüyü andan nəqliyyat vasitəsinin qət etdiyi məsafə (həmçinin tormozlanmış vəziyyətdə) haqqında məlumatlar

– yol-nəqliyyat hadisəsi sahəsində sürücünün görünüş zonasında piyadalar üçün keçid nişanının olub-olmaması, piyadanın yolun keçid hissəsində, onun nəqliyyat vasitəsi ilə vurulma yerinə qədər qət etdiyi məsafə, eyni zamanda nəqliyyat vasitəsinin hansı hissəsi ilə piyadanın vurulması və ya hansı hissəsi ilə digər nəqliyyat vasitəsinə zərbə vurulması haqqında

Yol nəqliyyat hadisələrinin məhkəmə ekspertizasının tədqiqat obyektlərinə aşağıdakılar aiddir

- yol nəqliyyat hadisələrində iştirak edən avtonəqliyyat, şəhər elektrik nəqliyyatı, traktor və digər özügedən maşınlar, onların aqreqatları, detallar və züərindəki zədələr və izlər;
- yol-nəqliyyat hadisəsinin yeri (nəqliyyat vasitələrinin hərəkət etdiyi yol, dəmiryol keçidləri, həyəət, çöl yolları və nəqliyyat vasitəsinin hərəkət etdiyi digər yerlər);
- ekspertə təqdim olunan iş materialları və maddi sübutlar.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin məhkəmə ekspertizası aşağıdakı növlər üzrə aparılır

Yol-nəqliyyat hadisələri mexanizminin tədqiqi (avto-texniki ekspertiza)

Nəqliyyat vasitələrinin izlərinin tədqiqi (nəqliyyat trosoloji ekspertiza)

Nəqliyyat vasitələrinin hissələrinin tədqiqi (metalloqrafik ekspertiza)

Yol-nəqliyyat hadisələri mexanizminin tədqiqi (avtotexniki ekspertiza)

- təqdim edilən məlumatlara görə, nəqliyyat vasitəsi sürücüsünün hadisənin qarşısını almağa texniki imkanı olmuşdurmu?
- Sürücünün hərəkətlərində «Yol hərəkəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunun tələblərinə uyğunsuzluq olmuşdurmu?
- Mövcud şəraitdə nəqliyyat vasitəsinin tam dayanma yolu neçə metrdir?
- Təqdim edilən məlumatlara görə, piyada hərəkətə başlayanda və ya hərəkət üçün təhlükə yarananda, nəqliyyat vasitəsi hadisə yerində neçə metr məsafədə olmuşdur?
- Nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindən tam dayanma yoluna bərabər məsafədə olanda, piyada vurulma yerində hansı məsafədə olmuşdur?
- Piyada sürücünün görünüş dairəsinə düşdüyü anda nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindən hansı məsafədə olmuşdur?
- Nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindən tam dayanma yoluna bərabər məsafədə olanda, piyada sürücünün görünüş dairəsində olmuşdurmu?
- Piyadanın hərəkət tempinə uyğun olan hərəkət sürətinin «piyadaların sürətlər cədvəli»ndən qəbul etməklə, onun hadisə yerinə qədər qət etdiyi məsafəyə sərf olunan vaxt müəyyən edilsin.
- Hadisə yerində qalan tormoz izini uzunluğuna əsasən, tormozlanmanın əvvəlində nəqliyyat vasitəsi hansı sürətlə hərəkətdə olmuşdur?
- Sürücünün nəqliyyat vasitəsinin icazə verildən yüksək sürətlə idarə etməsilə hadisənin baş verməsi arasında səbəbli əlaqə olmuşdurmu?
- Təqdim edilən yolun görünüş məsafəsinə uyğun nəqliyyat vasitəsinin hərəkət sürəti neçə km/saat olmalı idi?
- Yolun döncəli hissəsində əyrilik radiusu, eninə malik dərəcəsi nəzərə alınmaqla yolun döngəli hissəsində nəqliyyat vasitəsinin sürməsi üçün kritik sürət neçə km/saat olmalıdır?
- Yolun döngəli hissəsində əyrilik radiusu, eninə malik dərəcəsi nəzərə alınmaqla yolun döncəli hissəsində nəqliyyat vasitəsinin aşması üçün kritik sürət neçə km/saat olmalıdır?
- ...markalı avtomobil sola çıxanda öz yolunda olan avtomobil ilə aralarında ... metr məsafə olmuşdursa, onda öz yolunda olan nəqliyyat vasitəsi toqquşma yerindən hansı məsafədə olmuşdur?
- ...markalı avtomobil sola çıxdığı andan toqquşmaya kimi ... metr məsafə qət etmişsə, onda öz yolunda olan nəqliyyat vasitəsi toqquşma yerindən hansı məsafədə olmuşdur?
- Hərəkət üstünlüyünə malik olmayan nəqliyyat vasitəsi yolayrıcına girdikdə hərəkət üstünlüyünə malik olan nəqliyyat vasitəsi toqquşma yerindən hansı məsafədə olmuşdur?
- ...markalı avtomobil toqquşma yerinə kimi ... metr tormuz izi qoymuşdur, həmin avtomobil toqquşma yerindən dayana biləcəyi yerə kimi tormuzda neçə metr məsafə qət edə bilərdi?
- Əgər tormuz sistemində nasazlıq olmuşdursa, həmin nasazlıq ilə hadisənin baş verməsi arasında texniki səbəbli əlaqə olmuşdurmu? Hadisə baş verməzdən əvvəl sürücü qəvd olunan

Piyadanın vurulma faktı üzrə

- əgər hərəkət üçün təhlükə yaranmazdan əvvəl piyada hərəkətdə olmuşdursa, onun hərəkət istiqaməti (yola paralel və ya perpendikulyar);
- təhlükə yaranan anda piyadanın hərəkət istiqaməti və piyadanın necə (düzünə, çəpinə, yola paralel) hərəkətdə olması;
- piyadanın hərəkət tempi (yavaş yerləş, sakit yerləş, iti yerləş, sakit qaçış, iti qaçış), piyadaların əl-ələ tutaraq hərəkətdə olmaları, qucağında uşaq, yaxud əlində yük olan piyadanın yolu keçməsi, piyadanın sərxoş olub-olmaması;
- təhlükə yaranan andan piyadanın vurulduğu yerə qədər qət etdiyi məsafə. Əgər piyada vurulana qədər qət etdiyi məsafə ərzində hərəkət tempini dəyişmişdirsə (qaçışdan yerləşə, yerləşdən qaçışa və s.), onda piyadanın hər bir tempə uyğun vurulduğu yerə qədər qət etdiyi məsafə;
- əgər piyada nəqliyyat vasitəsinin yan hissəsi ilə vurularsa, onda nəqliyyat vasitəsinin qabaq hissəsində piyadanın ilkin kontaktda olduğu yerə qədər olan məsafə;
- piyadanın hərəkət sürəti və yaxud təhlükə yaanan andan piyadanın nəqliyyat vasitəsi ilə vurulduğu ana qədər keçən vaxt. Əgər təhlükə yarandıqdan sonra nəqliyyat vasitəsi ilə piyada vurulana qədər dayanmışdırsa, onda piyadanın dayanma vaxtı da nəzərə alınmalıdır. Əgər hər hansı səbəbə görə istintaq tərəfindən piyadanın vurulana qədər qət etdiyi məsafəyə sərf olunan eksperiment vaxtını təyin etmək mümkün deyildirsə, onda piyadanın hərəkət sürətinin onun yaşına və tempinə müvafiq olaraq «Piyadanın hərəkət sürəti cədvəlindən» ekspert tərəfindən qəbul edilməsi haqqında göstəriş verilməlidir;
- əgər piyada tərpənməz maneənin arxasından çıxarsa, onda həmin maneə ilə piyada arasında olan məsfə;
- əgər piyada eyni istiqamətdə hərəkətdə olan nəqliyyat vasitəsinin qarşısından çıxarsa, onda həmin istiqamətdə hərəkətdə olan nəqliyyat vasitəsinin hərəkət sürəti (təxmini) həmin nəqliyyat vasitəsinin hərəkət hissəsinin kənarına görə

Nəqliyyat vasitələrinin toqquşma faktı üzrə

-toqquşma nəqliyyat vasitələri qarşı-qarşıya hərəkətdə olarkən baş vermişdirsə, onda sola çıxan nəqliyyat vasitəsinin təhlükə yaratdığı andan toqquşmaya kimi qət etdiyi məsafə, yaxud həmin anda nəqliyyat vasitələri arasında olan məsafə;

-toqquşma nəqliyyat vasitələrinin eyni istiqamətdə hərəkəti zamanı baş vermişdirsə, onda hərəkət üstünlüyü olmayan nəqliyyat vasitəsinin təhlükə yaratdığı andan toqquşma yerinə kimi qət etdiyi məsafə və yaxud da təhlükə yaranan anda təhlükə yaradan nəqliyyat vasitəsinin arxa hissəsi ilə hərəkət üstünlüyünə malik olan nəqliyyat vasitəsinin qabaq hissələri arasında olan məsafə;

-toqquşma yolayrıcında baş vermişdirsə, onda hərəkət üstünlüyü olmayan nəqliyyat vasitəsinin təhlükə yaratdığı andan toqquşma yerinə kimi qət etdiyi məsafə;

-dayanma yerindən ərəkətə başlayan nəqliyyat vasitəsinin qısa məsafəni qət etməsi müddətində stabil sürətlə hərəkət edə bilməməsi nəərə alınmaqla, hərəkət üstünlüyünə malik olmayan nəqliyyat vasitəsinin (yolayrıcında və ya yolayrıcından kənarında) təhlükə yaratdığı andan toqquşma yerinə qədər qət etdiyi məsafəyə sərf olunan vaxt müəyyən edilməlidir;

-nəqliyyat vasitəsinin qarşı-qarşıya hərəkəti zamanı yolun soluna çıxan nəqliyyat vasitəsi öz yoluna qayıdarkən toqquşma baş verirsə, onda ilk dəfə yolun soluna çıxan nəqliyyat vasitəsinin təhlükə yaratdığı andan sol hərəkət zolağı ilə öz yoluna qayıtdığı yere qədər və öz yoluna qayıtdığı yerdən toqquşma yerinə kimi qət etdiyi məsafələr müəyyən edilməlidir.

Nəqliyyat vasitələrinin aşması faktı üzrə

-yolun əyrilik radiusu, enin maillik bucağı (eninə mailliyin döngənin mərkəzinə doğru, yaxud döngənin mərkəzindən əks tərəfə) məlumatları istintaq tərəfindən müəyyən edilərsə, nəqliyyat vasitəsinin yolun döngəli hissəsində sürüşməməsi və yaxud aşmaması üçün kritik sürətinin neçə km/saat olmasını müəyyən etmək olar.

Nəqliyyat vasitələri izlərinin tədqiqi (nəqliyyat-trasoloji ekspertiza) üzrə

Nəqliyyat vasitələrinin toqquşması faktı üzrə

-nəqliyyat vasitəsinin hadisədən əvvəlki hərəkət istiqamətinin və trayektoriyasının təyini.

Nəqliyyat vasitələri, nəqliyyat vasitələrinin əziklərini, hadisə yerində qala bilən təkər izi: - diyirlənmə, nəqliyyat vasitələrinin sürüşməsi və tormozlanması zamanı qalan izləri, nəqliyyat vasitəsindən hadisə yerinə düşə bilən yağ damcılarını əks etdirən fotosəkillər təqdim edilməklə həmin suala cavab vermək mümkündür.

-nəqliyyat vasitələrinin mərkəz oxlarına nəzərən toqquşmanın hansı bucaq altında baş verməsinin təyini.

Nəqliyyat vasitələrində əmələ gələn əzikləri aydın əks etdirən icmal, mərkəz və müfəssəl fotosəkillər istintaq tərəfindən təqdim olunmalıdır.

-toqquşma anında nəqliyyat vasitələrinin hərəkət hissəsinə nəzərən vəziyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Həmin suala cavab verilməsi üçün yuxarıda göstərilən fotosəkillər təqdim olunmaqla yanaşı, toqquşmaya qədər hadisə yerində qalan izlər və onun hərəkət hissəsinin kənarına nəzərən kordinatları istintaq tərəfindən müəyyən edilməlidir.

-toqquşmanın hərəkət hissəsinin hansı sahəsində baş verməsinin təyini.

Hadisə yerini və orada qala bilən izləri tam əks etdirən fotosəkillər, izlərin eninə və uzununa ölçüləri, izlərin başlanğıc və sonunun yolun kənarına nəzərən kordinatları, hadisə yerinə tökülən şüşə, torpaq qırıntılarının ən kiçik hissələrinin və rəng hissəciklərinin yerləşdiyi sahə, onların hərəkət hissəsinin kənarına nəzərən kordinatları, hadisə yerində qalan qazıntı, cızılma və maye izləri,

Nəqliyyat vaistəsi ilə piyadanın vurulması faktı üzrə

Bir çox hallarda piyadanın vurulduğu nöqtənin və ya həmin nöqtəyə yaxın məsafənin təyini mümkündür. Bunun üçün təkər və tormoz izi, qan ləkəsi, piyadanın yıxıldığı yer, ayaq və ayaqqabı izləri, həmçinin onların istiqamətləri, piyadanın nəqliyyat vasitəsinin hansı hissəsi ilə vurulması, hadisədən sonra nəqliyyat vasitəsinin harada dayanması və hadisədən əvvəl nəqliyyat vasitəsinin hərəkət hissəsinin kənarından hansı məsafədə hərəkətdə olması məlumatları istintaq tərəfindən müəyyən edilməlidir.

Nəqliyyat vasitələrinin təkərlərinin tədqiqi üzrə

-şin və kamerada olan zədələrin xarakteri (deşilmə, kəsilmə, cırılma, partlama), yaranma mexanizmi müəyyən edilsin. Həmin zədələr hadisədən əvvəl, hadisə zamanı, yaxud hadisədən sonra yaranmışdır? Şin və kamera ilə əlaqədar istintaq tərəfindən qoyulmuş suala cavab vermək üçün təkər maddi sübut kimi təqdim olunmalı və çıxarılıb göndərilərkən onun üzərində olan izlərin qorunması təmin olunmalıdır. Təkəri sökmək, yumaq və təmizləmək olmaz. Maddi sübut kimi təqdim olunmuş təkərdən hadisə yerində iz qalmışdırsa, bu barədə həmin izin fotosəkili, izin eninə ölçülərinin uzunluğu boyunca dəyişib-dəyişməməsi məlumatları ekspertə təqdim olunmalıdır.

Tormoz və sükanla idarəetmə sistemləri üzrə

Tormoz və sükanlı idarəetmə sistemlərinin hissələrində olan nasazlıqlar bir çox hallarda kompleks tədqiqat tələb edir. Həmin sistemlərdə həm rezin və həm də metal hissələr olduğundan həm metalloqrafik, həm də nəqliyyat-trasoloji tədqiqat tələb oluna bilər.

-tormoz sistemiində nasazlıq varmı? Onun texniki vəziyyəti «Yol hərəkəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununun tələblərinə uyğundurmu? Tormoz sisteminin hissələrində əmələ gələn zədələrin yaranma səbəbləri, zədələrin nədən yaranmağa xarakterik ola bilməsi, onların hadisədən əvvəl, hadisə zamanı, yaxud hadisədən sonra yaranması qüvvənin təsirindən yaranmağa xarakterik izlər varmı?

-sükanlı idarəetmə sistemində nasazlıq varmı? Onun texniki vəziyyəti «Yol hərəkəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununun tələblərinə uyğundurmu? Sükanlı idarəetmə sisteminin hissələrində əmələ gələn zədələrin yaranma səbəbləri, zədələrin nədən yaranmağa xarakterik ola bilməsi, onların hadisədən əvvəl, hadisə zamanı, yaxud hadisədən sonra yaranması müəyyən edilsin. Həmin zədələrin yarandığı sahədə kənar qüvvənin təsirindən yaranmağa xarakterik izlər varmı?

Həmin suallara cavab vermək üçün nasazlığı güman edilən hissə ekspertə maddi sübut kimi təqdim olunmalıdır. Maddi sübutun yerindən çıxarılması həmin nəqliyyat vasitəsinə bilən mütəxəssis (çilingər) tərəfindən yerinə yetirilməlidir. Maddi sübut elə çıxarılmalıdır ki, tədqiq olunacaq hissə sökülməmiş vəziyyətdə olsun. Zəruri olan hallarda, nasazlığı güman edilən hissənin ekspertə təqdim edilməsi mümkün olmadıqda, tormoz və sükanlı idarəetmə sisteminin texniki vəziyyətinin müəyyən edilməsi məqsədilə

Nəqliyyat vasitəsində olan şəxslərdən sükan arxasında kimin oturması ilə əlaqədar

-Hadisə zamanı nəqliyyat vasitəsinin salonunda olan şəxslərin tibbi rəydə göstərilən bədən xəsarətləri və nəqliyyat vasitələrinin zədələri həmin şəxslərdən hansının hadisə zamanı sükan arxasında oturmasına uyğundurmu?

Bu suala əsasən kompleks tibbi və nəqliyyat-trasoloji tədqiqat tələb edir. Suala cavab verilməsi üçün hadisə zamanı nəqliyyat vasitəsinin salonunda olan şəxslərin xəsarətləri əks etdirilən tibbi rəylər və həmin nəqliyyat vasitəsi, yaxud nəqliyyat vasitəsinin əzilmiş hissələrini və salonun daxilini əks etdirən fotosəkillərlə də ekspertizanı aparmaq olar.

Nəqliyyat vasitələrinin hissələrinin tədqiqi (metalloqrafik ekspertiza) üzrə

-Təqdim olunan maddi sübutun (metaldan hazırlanmış hər hansı hissəsinin) qırılmasına səbəb nə olmuşdur?

-Təqdim olunan maddi sübutun üzərində olan zədələr və ya onun sinması hadisədən əvvəl, hadisə zamanı, yaxud hadisədən sonra baş vermişdir? Həmin hissənin dağılması uzun müddət ərzində, yaxud ani olaraq baş vermişdir?

-Təqdim olunan maddi sübutun üzərində hadisənin baş verməsi ilə əlaqədar ola bilən nə kimi mexanik zədələr vardır? Əgər varsa,

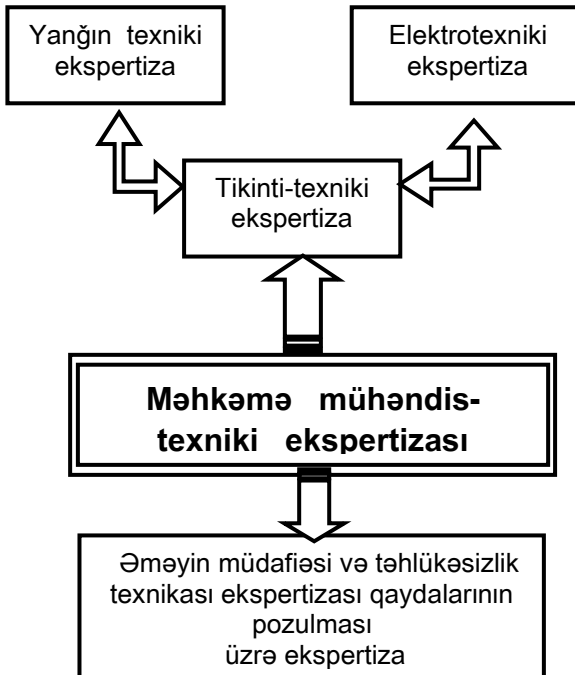

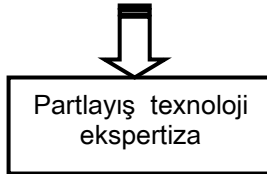
Sürücünün (hadisənin digər iştirakçılarının) psixofizioloji vəziyyətinin ekspertizası növünün

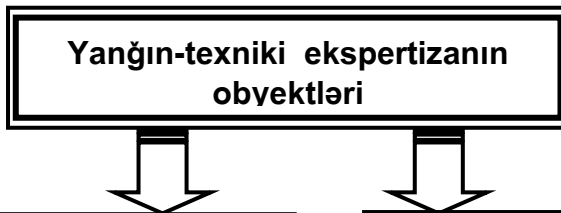
1. Sürücü tərəfindən təhlükəli şəraitin vaxtında qiymətləndirə bilməsi imkanının müəyyən edilməsi
2. Yol-nəqliyyat hadisəsinin təsadüf etdiyi yol şəraitinin konkret vəziyyətindən asılı olaraq sürücünün reaksiya vaxtının əhəmiyyətinin müəyyən edilməsi
3. Qəza şəraitində sürücünün zəruri hərəkətlər edə bilməsi imkanının müəyyən edilməsi
4. YNH-dan əvvəl sürücü tərəfindən yaranmış yol şəraitini düzgün dərk edə bilməməsinin müəyyən edilməsi
5. Yol-nəqliyyat hadisəsinin müxtəlif hallarının sürücüyə psixoloji təsirini nəzərə almaqla, onun tərəfindən hadisənin qarşısını ala bilməsi imkanının müəyyən edilməsi

MÖVZU 16. MƏHKƏMƏ MÜHƏNDİS-TEXNİKİ EKSPERTİZASI

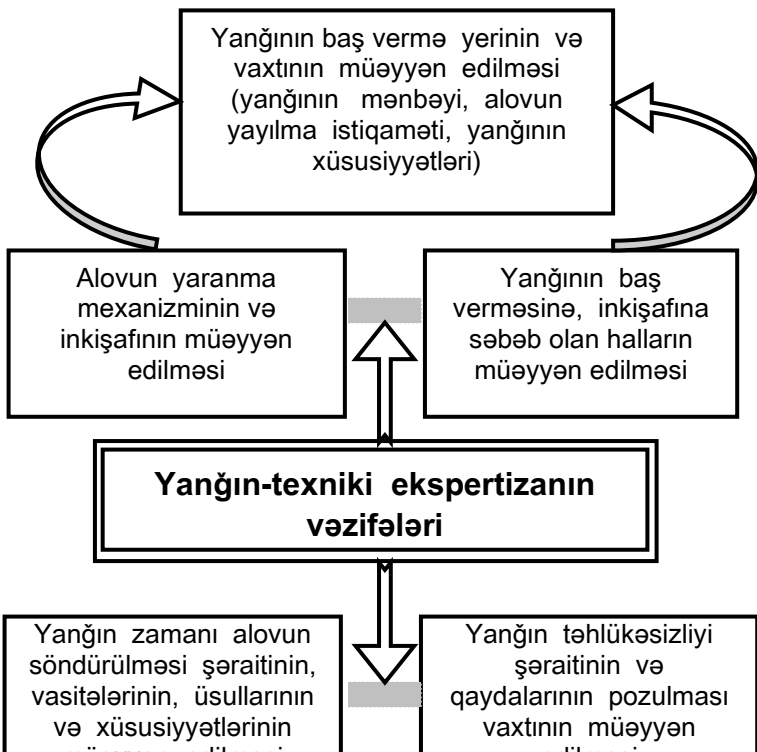

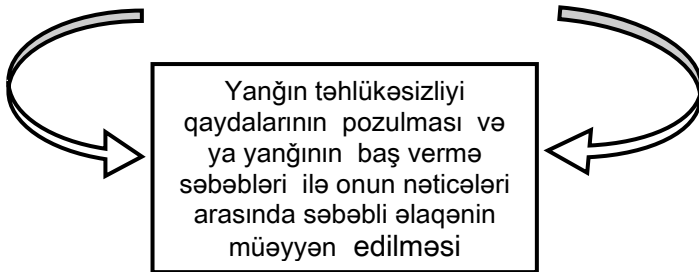
16.1. YANGIN-TEXNIKI EKSPERTİZA

- › Yanğın yeri
- › Yanmış və külə dönmüş konstruksiya elementləri
- › Yanmış predmetlərin interyeri
- › Zədələnmiş nəqliyyat vasitələri və digər iri qabaritli predmetlər
- › Mexanizm və qurğular və ya onların detalları
- › Yanmış və yanmamış predmetlər və onların qalıqları
- › Üzərində ərimə izləri olan elektrik naqillərinin kabellərinin fraqmentləri

- › İstiliyin təsirinə dən zədələnmiş predmetlər
- › Yanğın zibili, his və qətran izləri
- › Maddələr və materialların alışıması üçün istifadə olunan qurğular
- › Yanğın signal qurğuları, yanğın söndürən vasitələr
- › Elektrik qızdırıcı cihazlar
- › Zədələnmiş elektrik lampalarının qalıqları
- › Elektrik mühafizə qurğuları

Yanğın-texniki ekspertizanın keçirilməsi üçün təqdim olunan materiallar və məlumatlar

1. Yanğın yerinə baxış protokolu və ona əlavə olunan fotocədvəllər, çertyojlar, sxemlər.
2. Yanğının baş verdiyi gün, vaxt, yeri və hava şəraiti haqqında məlumatlar.
3. Yanmış obyekt haqqında məlumatlar (onun materialı, yanğına davamlılığı).
4. Obyektin elektrik təminatının dəqiq daxili və xarici elektrosxemi (götürülmüş elektrik naqillərinin, elektrik cihazlarının və qurğularının yerləşmə yerlərini göstərməklə).
5. İşıqlandırıcı və məişət elektrik cihazları, elektrik qurğularının növləri, sayı, yerləşməsi, naqıl və kablərin markası və uzunluğu, onların çəkilmə üsulları haqqında məlumatlar.
6. Yanğının aşkar olunma əlamətləri, onun aşkar edilməsi şəraiti, yanğının inkişafı və söndürülmə xüsusiyyətləri, onun ümumi davam etmə müddəti, nəticələri haqqında məlumatlar.

**Yanğın mənbəyinin, yanğının zaman və məkanda
dinamikasının müəyyən edilməsi üzrə ekspert
qarşısında qoyulan suallar**

1. Yanğının mənbəyi harada yerləşir?
2. Bu yer (otağın hissəsi, ərazi sahəsi, qurğu) yanğının ilkin başlanğıc yeridimi?
3. Bu yerdə yanğın mənbəyinin yerləşməsinə hansı əlamətlər xarakterik edir?
4. Yanğının mənbəyini xarakterizə edən əlamətlərin əmələgəlmə mexanizmi necədir? Hadisə yerində yanğının bir neçə müstəqil mənbələri varmı, əgər varsa, onda onlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəlidirmi?
5. Predmetin, konstruksiyanın zədələnməsinə (deformasiya, yanma, külləmə və s.) səbəb nədir?
6. Ərazi sahəsində (binada, otaqda və s.) baş vermiş yanğın şəraitində ən yüksək temperatur nə qədər olmuşdur?
7. Yanğında tez alışan maddələrin alışmasını xarakterizə edən əlamətlər varmı?
8. Yanğın prosesində əmələ gəlmiş temperatur müəyyən predmetlərin və materialların dağılması üçün kifayətdirmi?
9. Yanğının yayılma ardıcılığı, istiqaməti və sürəti necə olmuşdur?
10. Yanğın zamanı qapı (pəncərə, pəncərəlik) hansı vəziyyətdə

**Yanğın baş vermə mexanizminin tədqiqi
üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar**

1. İlk olaraq: yanğın və ya partlayış baş vermişdir?
2. Obyektdə olan yanğın-texniki inventarların vəziyyəti mövcud qaydalara uyğun olmuşdurmu?
3. Müəyyən halları nəzərə alaraq, yanğının mənbəyində alışmanın baş vermə mexanizmi necə olmuşdur?
4. Yağının baş verməsinin səbəbi nə olmuşdur?

**Elektrotexniki səbəblərdən yanğınların
tədqiqi üzrə ekspert qarşısında
qoyulan suallar**

1. Təqdim edilmiş maddi sübutların üzərində ərimə, qısaqapanma izləri varmı?
2. Maddi sübutlarda materialların xassələrinin əyşməsinə və onlarda zədələrin əmələgəlməsində (ərimə, yanma, qırılma) yanğının istilik təsirindən və ya elektrik qurğularında yaranmış qəza rejimlərdən olmuşdurmu?
3. Elektrik qurğusunda qəza rejiminin yaranma mexanizmi və inkişafı necə olmuşdur?

Alışma mənbəyinin tez alışan maddələrlə qarşılıqlı təsir və maddələrin, materialların öz-özünə alışma xüsusiyyətlərinin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Alışma mənbəyinin hansı müddət ərzində təsirindən maddələrin, materialların və konstruksiyaların alışması baş verə bilər?
2. Konkret şəraitdə maddələrin, materialların və məlumatların alışması mümkündürmü?
3. Mövcud şəraitdə maddələrin və materialların öz-özünə (istilik, kimyəvi, mikrobioloji) alışması mümkündürmü?
4. Yanğının mənbəyində öz-özünə alışmanın baş verməsinə dəlalət edən əlamətlər varmı?
5. Maddələrin qarşılıqlı təsirindən ayrılmış istilik mövcud şəraitdə yanğının baş verməsi üçün kifayətdirmi?
6. Təqdim edilmiş obyektin üzərində tez alışan maddələrin, yanacaq-sürtgü materiallarının izləri varmı (kompleks yanğıntexniki, maddələrin və materialların ekspertizaları ilə həll olunur)?

16.2. ELEKTROTEKNİKİ EKSPERTİZA.

Elektrotexniki ekspertizanın obyektləri

- elektrik qurğuları;
- elektrik cihazları və onların hissələri;
- elektrik naqillərin və kabellərin hissələri;
- elektrik mühafizə qurğuları;
- elektrovakumu. qurğular və i.a.

Qeyd: Elektrotexniki ekspertizanın keçirilməsində müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr qismində analogi qurğular, cihazlar, naqil və kabel hissələri, qurğular, mühafizə aparatları və s. təqdim olunur.

Elektrotexniki ekspertizasında həll olunan diaqnostik xarakterli suallar

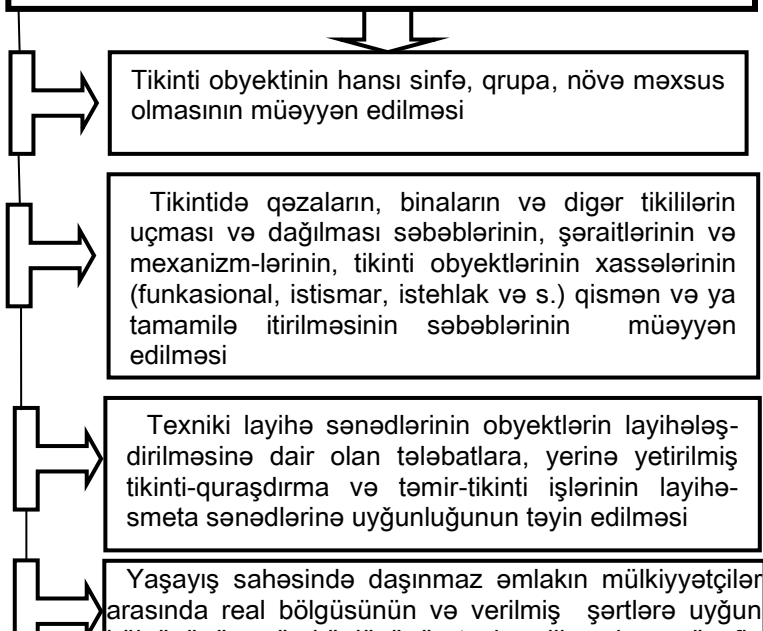
1. Təqdim olunan elektrik qurğularının, elektrik cihazların texniki xarakteristikası nədən ibarətdir?
2. Elektrik qurğusu, elektrik cihazı saz vəziyyətdə olmuşdurmu? Əgər nasazdırsa buna səbəb nə olmuşdur?
3. Nasazlıq hazırlama qaydalarının pozulması nəticəsində, yaxud başqa səbəblərdən yaranmışdırımı?
4. Elektrik naqilləri istifadə olunan gərginliyə uyğundurmu? Elektrik naqillərinin izolyasiya örtüyünün xarakteristikası necədir? Obyektdə elektrik qurğuları istifadə qaydalarının tələblərinə cavab verirmi?
5. Elektrik mühafizə mexanizmlərinin xarakteristikası elektrik qurğularından istifadə qaydalarının tələblərinə uyğundurmu?
6. Təqdim edilmiş maddi sübutların üzərində qəza rejiminin əlamətləri varmı?
7. Elektrik qurğusunda qəza rejiminin yaranması və

16.3. MƏHKƏMƏ TİKİNTİ-TEXNİKİ EKSPERTİZASI.

Tikinti–texniki ekspertizanın obyektləri

- Tikinti obyektləri (binalar, tikililər və onların hissələri)
- Tikinti obyektlərinin yerləşdiyi ərazi sahələri
- Tikinti materialları və tikinti qurğuları
- Tikinti-quraşdırma, tikinti-təmir işlərinin yerinə yetirilməsinin layihə -smeta sənədləri
- Tikinti-quraşdırma, tikinti-təmir işlərinin keçirilməsi barədə müqavilələr
- Tikinti sahələrinin mühəndis-topoloji tədqiqatının rəyi
- Tikintinin aparılması üçün sahələrin verilməsi barədə akt və qərarlar, layihə sənədlərinin hazırlanması üçün arxitektör - planlaşdırma tapşırıqları
- Tikinti-quraşdırma, tikinti-təmir işlərinin yerinə yetirilməsi barədə naryadlar, əmək haqqının, mükafatların ödənilməsi barədə sənədlər

Tikinti-texniki ekspertizasının vəzifələri

Tikinti texniki sənədlərin əsaslılığının və onların ümumi tələblərə cavab verməsinin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

1. Layihə-smeta sənədləri texniki cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə tərtib olunubmu və bunlarda tikinti işlərinin həcmi və dəyəri artırılıbmı?
2. Tikinti işləri layihə-semta sənədlərinə uyğun icra olunubmu?
3. Tikintinin texniki layihəsi düzgündürmü, əgər düzgün deyilsə, buna səbəb nədir?
4. Tikinti-quraşdırma işlərinin başlanmasına qədər müvafiq texniki sənədlər tərtib olunmuşdurmu?
5. Layihə-axtaris işlərinin icrası zamanı nöqsanlara yol

Tikinti -quraşdırma və təmir işlərinin həcmnin, keyfiyyətinin, ona sərf olunmuş vaxtın və vəsaitin qiymətləndirilməsi

- 1.Tikinti işlərinin faktiki həcmi nə qədərdir?
- 2.Müvafiq sənədlərdə icra edilmiş işlərin həcmi və xarakteri düzgün göstərilmişdirmi?
- 3.İşin görülməsi üçün hansı materiallar və hansı miqdarda istifadə olunmuşdur?
- 4.Müəyyən obyektin tikilməsi üçün əlavə tikinti materiallarının tələb olunmasına zərurət yaranmışdırmi?
- 5.Tikintinin uzadılmasına və bahalaşmasına hansı hallar səbəb olmuşdur?
- 6.Tikinti materiallarında nöqsanların yaranmasına səbəb nə olmuşdur?
- 7.Obyektdə aparılmış tikinti işlərinin keyfiyyəti göstərilən tələblərə cavab verirmi?

İcra edilmiş tikinti-quraşdırma və təmir işlərinin qəbulu və sənədləşdirilməsinin düzgünlüyünün qiymətləndirilməsi

Tikinti – quraşdırma və təmir işlərinin qəbul edilməsi qaydalarından kənara çıxma hallarına yol verilmişdirmi? Bu kənara çıxma halları nə ilə izah olunur?

Tikinti işlərinin qəbul etmə aktlarında qiymətləndirmə normaları düzgün tərtib edilmiş və işlərin dəyəri düzgün müəyyən edilmişdirmi?

Tikinti işlərinin görülməsi ilə bağlı maddi-texniki və digər hesabat sənədləri düzgün tərtib edilmişdirmi?: Norma və qaydalarda hansı yayınmalar aşkar edilmişdir?

Tikinti- quraşdırma və təmir işlərinin yerinə yetirilməsi zamanı baş vermiş qəzaların səbəblərinin müəyyən edilməsi

1. Binanın, tikilinin, konstruksiyanın dağılma mexanizmi necə olmuşdur?

2. Tikintidə hansı təhlükəsizlik qaydaları pozulmuşdur? 3. Həmin pozuntular tikintidə baş vermiş qəza və ya bədbəxt hadisə ilə səbəbli əlaqədə olmuşdurmumu?

Görülən tikinti-quraşdırma və təmir işləri tikinti təhlükəsizliyi qaydalarına uyğundurmu?

4. Baş vermiş qəza və ya təhlükəsizlik qaydalarının pozulması, göstərilən tikinti materiallarının və qurğularının istifadəsi ilə bağlıdırımı?

5. Zərər çəkənin ixtisası onun yerinə yetirdiyi işlə uyğundurmu?

**Mülki işlər üzrə tədqiqat zamanı tikinti-
texniki ekspert qarşısında qoyulan suallar**

1. Mülkün (ev və ətrafındakı torpaq) ümumi sahəsi və mövcud qiymətlərə müvafiq olaraq dəyəri nə qədərdir?
2. Mülk sahiblərinin hər birinin payı nəzərə alınmaqla evin və ətrafındakı torpaq sahəsinin (sanitar-texniki və yanğın təhlükəsizlik normalarına uyğun olaraq) texniki bölgüsü mümkündürmü?
3. Evin mümkün olan variantda bölgüsü zamanı hansı yenidənqurma işlərini görmək lazımdır və onların dəyəri nə qədərdir (evin yaşayış-təsərrüfat təyinatı saxlanılmaqla)?
4. Təqdim olunmuş layihə, faktiki tikilmiş tikiliyə uyğundurmu?
5. Konkret tikililərin (yaşayış və həyətyanı tikililər,

16.4. PARTLAYIŞ-TEXNİKİ EKSPERTİZASI. (İSTEHSALAT SAHƏSİNDƏ)

Partlayış-texnoloji ekspertizanın obyektləri

- Partlayış təhlükəli obyektlərə aid ola bilən maddələr və qurğular
- Partlayıcı qurğularının qalıqlarına və onların elementlərinə aid ola bilən predmetlər, hissələr, fraqmentlər
- Xarici şəraitin elementləri-partlayışın təsir izlərinin, partlayıcı maddələrin və partlayış məhsullarının qalıqlarının daşıyıcıları
- Daha çox dağılmaya məruz qalmış yerlərdən maddələrin və torpağın nümunələri
- Partlayışdan zədələnmiş mexanizm və qurğular, həmçinin onların hissələri və detalları
- Partlayış yeri
- Partlayışdan zədələnmiş və formasını dəyişmiş binanın hissələri və konstruksiya elementləri
- Zədələnmiş nəqliyyat vasitələri və geniş qabaritli predmetlər

Partlayış-texnoloji ekspertizanın keçirilməsi üçün təqdim olunan materiallar və məlumatlar

- Partlayış yerinə baxış protokolu, ona əlavə olunan fotocədvəllər, çeryojlar, sxemlər
- Partlayış və onun baş verməsi ilə səbəbli əlaqədə ola bilən hallar barədə məlumat
- Texnoloji qurğunun, onun vəziyyəti, təmiri, texnoloji prosesin yanğın və partlayış təhlükəli xassələri haqqında məlumatlar
- Partlayış yeri olan və ya partlayış təsiri zonasında yerləşən binaların və ya tikililərin arxitektor-tikinti xüsusiyyətləri haqqında məlumatlar
- Normativ materiallar (istehsalat sahəsinə, istehsalatda

Partlayıcı qurğunun və partlayıcı maddələrin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan diaqnostik

- Tədqiqata təqdim edilmiş maddə partlayıcı maddədirmi? Əgər PM-dirsə, hansı növə aiddir (maddə və materialların ekspertizası ilə kompleks şəkildə həll edilir)? Bu maddənin tətbiq edildiyi sahə və təyinatı haqqında nə demək olar, hansı üsulla hazırlanıb: sənaye və ya əldə düzəltmə?
- Təqdim edilmiş predment partlayıcı qurğudurmu? Əgər partlayıcı qurğudursa, hansı növə aiddir?
- PQ hansı üsulla hazırlanıb? Əgər əldə düzəltmə qurğudursa, sənaye üsulu ilə hazırlanmış PQ-nin anloqudur (oxşarı)?
- Təqdim edilmiş partlayıcı qurğunun tərkibində partlayıcı maddə varmı? Əgər varsa, hansı növ partlayıcı maddəyə aiddir (maddə və materialların ekspertizası ilə birgə keçirilir)?
- PQ-nun partlamamasının (işə düşməməsinin) səbəbi nədir? Təqdim edilmiş partlayıcı qurğunun partlayış qüvvəsi və qəlpənin yayılma radiusu nə qədərdir?
- PQ özü-özünə partlaya bilərdimi? Əgər bilərdisə hansı şəraitdə?
- Əgər PQ-nun konstruksiya elementləri üzərində markirovka işarələri varsa, onda bu PQ harada və hansı müddətdə hazırlanmışdır?

Partlayış mexanizminin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

- Partlayışın təbiəti və yaranma mexanizmi haqqında nə demək olar?
- Partlayışın mərkəzini (episentri) müəyyən etmək mümkündürmü? Hansı əlamətlər buna dəlalət edir?
- Təqdim edilmiş predmet üzərində PM-in qalıqları (mikro-kəmiyyətləri) varmı? Əgər varsa, onların növü, təyinatı, tətbiq edildiyi sahə haqqında nə demək olar?
- PM-də kənar əlavələr (qırma, iynə, mismar, duz və s.) vardımı?
- Təqdim edilmiş PQ-nun və onun elementlərinin hazırlanma üsulu və konstruksiyası necədir? Partladılmış qurğu döyüş sursatıdır mı, hansı növə aiddir?
- İstifadə olunmuş PQ-nun hərəkətə gətirilmə mexanizmi, partlama üsulu necədir?
- Təqdim edilmiş qəlpələr (hadisə yerindən götürülmüş, zərər çəkmiş şəxsin bədənindən çıxarılmış) PQ-nun gövdəsinin hissələridirmi?
- PQ-nun detalları, fraqmentləri üzərində onların hazırlanmasında istifadə edilmiş maşın, mexanizm və alət izləri varmı? Hansı texnoloji əməliyyatlar nəticəsində bu izlər yarana bilər?
- Partladılmış PQ-nun təsir xassələri necədir? Partladılmış tutumun kütləsi və trotil ekvivalenti necədir?
- PQ-nun detalları üzərində qalmış izlər, onun hazırlanması üçün istifadə olunan qurğu və alətlərin eyniləşdirilməsi üçün yararlıdır mı?

Partlayıcı qurğunun tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

- Tədqiqata təqdim edilmiş partlayıcı qurğular (partladılmış qurğular) konstruksiyalarına, istifadə olunan materiallara görə oxşardımı?
- Təqdim edilmiş partlayıcı qurğunun fraqmentləri eyni bir PQ-nun hissələridirmi?

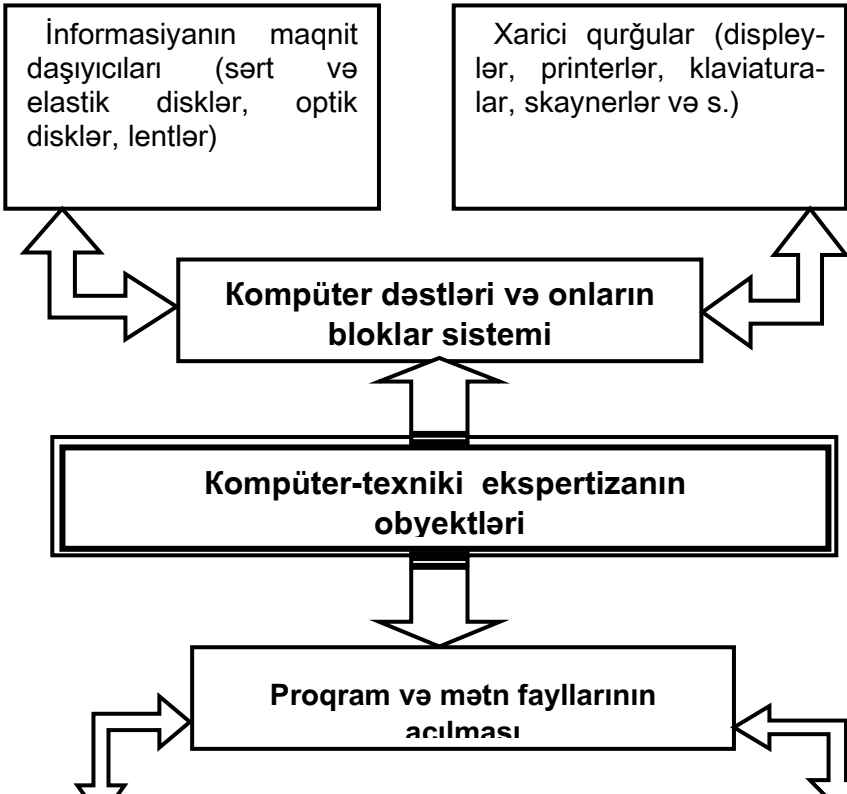
MOVZU 17. KOMPÜTER-TEXNİKİ EKSPERTİZA.

Kompüter-texniki ekspertizanın növləri

Kompüter aparatlarının ekspertizası

Kompüter proqramlarının ekspertizası

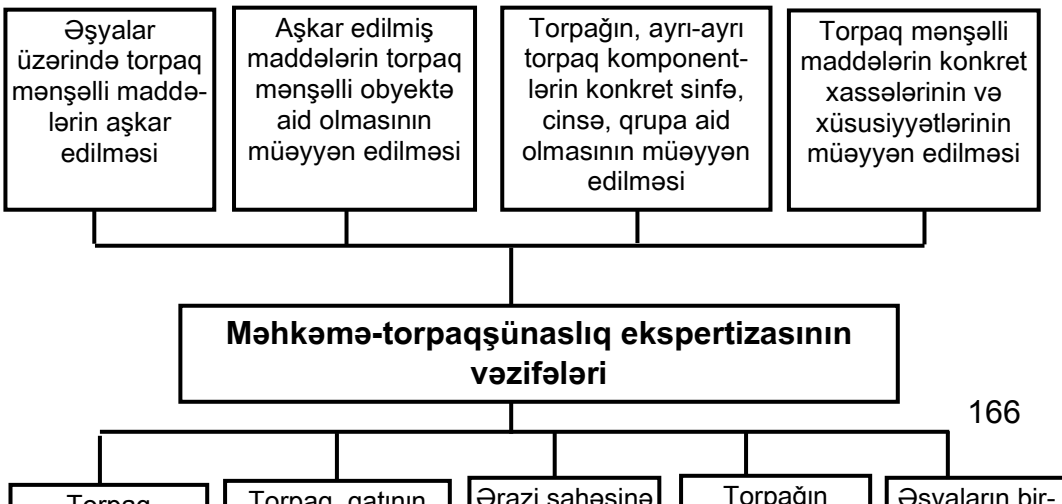
Kompüter məlumatlarının ekspertizası

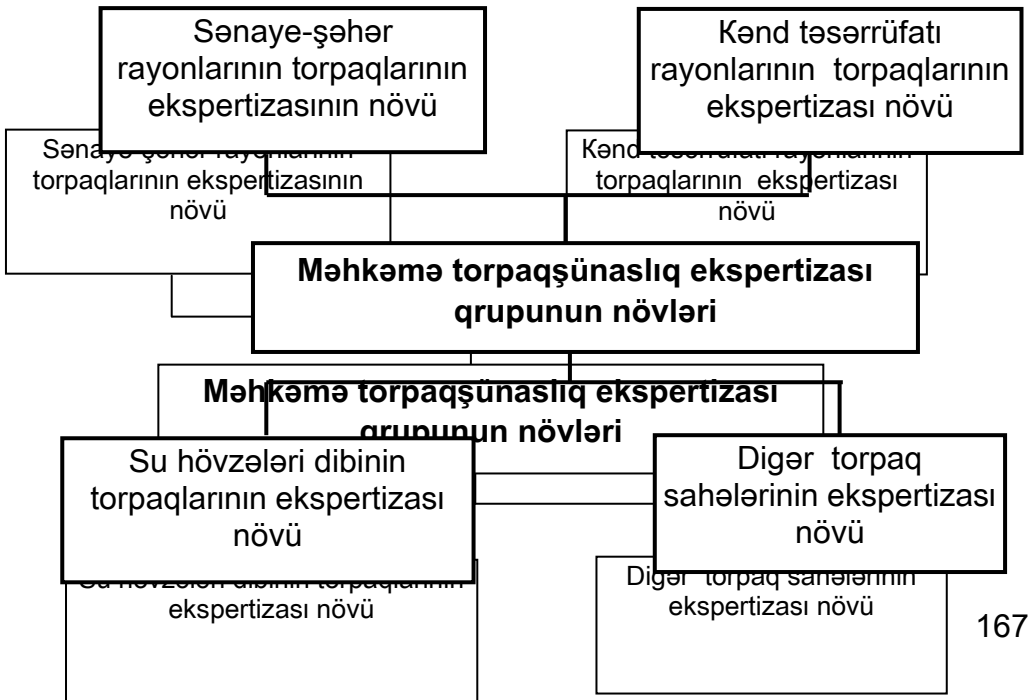

Kompüter aparatlarının, proqramlarının, məlumatlarının, şəbəkələrinin tədqiqi üzrə ekspert qarşısında qoyulan suallar

- Təqdim olunmuş kompüterin modeli nədir?
- Təqdim olunmuş kompüterin texniki quruluşu əlavə edilən sənədlərə uyğundurmu?
- Kompüter və onun hissələri harada, nə vaxt hazırlanmış və yığılmışdır?
- Kompüter zavodda və ya kустar üsulla yığılmışdır?
- Kompüter və onun qurğulardakı nasazlığın səbəbi nədir?
- Kompüterin iş fəaliyyəti nəzərdə tutulmuş bütün funksiyaların yerinə yetirilməsini təmin edirmi?
- Təqdim olunmuş texniki kompleks vasitəsi ilə bu və yaxud digər funksional məsələlərin ((FİDO və yaxud İNTERNET)-ə çıxış, başqa vasitələr kompleksinin idarə edilməsi üçün xüsusi mexanizmin yaradılması və s.) həyata keçirilməsi mümkündürmü?
- Nəzərdə tutulmuş imkanlarla hesablayıcı kompleksin yaranma və ayrı-ayrı blokların hazırlanma vaxtını müəyyən etmək mümkündürmü?
- Təqdim edilmiş proqram təminatının əsas funksiyaları hansılardır və bu amil pozucu xarakter daşıyırımı?

MÖVZU 18. MƏHKƏMƏ-TORPAQŞÜNASLIQ EKSPERTİZASI

**Məhəkəmə-torpaqşunaslıq ekspertizasında
həll olunan suallar**

- Təqdim olunan daşıyıcı obyekt üzərində torpaq hissəcikləri varmı?
- Təqdim olunan torpaq nümunələri konkret ərazi sahəsinin eyniləşdirilməsi üçün yararlıdır mı?
- Təqdim olunan daşıyıcı obyekt üzərində olan torpaq qalıqlarını (hissəciklərini) hansı regiona aid etmək olar?
- Müqayisəli tədqiqat üçün təqdim olunan torpaq nümunələri eyni cinsə və qrupa aiddirmi?
- Təqdim olunan əşyalar üzərində olan torpaq hissəcikləri hadisə yerinə və ya cinayət hadisəsi ilə bağlı digər ərazi sahələrinə aiddirmi?
- Təqdim olunan obyektlər üzərində olan torpaq hissəcikləri kontaktlı təmasda olubarmı?

MÖVZU 19: MƏHKƏMƏ-İQTİSAD EKSPERTİZASI.

Məhkəmə iqtisad ekspertizasının anlayışı.

Məhkəmə iqtisad ekspertizası dedikdə, ibtidai araşdırma və məhkəmə baxışı zamanı təhqiqatçı, müstəntiq və məhkəmənin qərarı əsasında CPM-nin tələblərinə əsasən iqtisadi sahələrdə xüsusi biliyə malik olan şəxsin rəyinin alınması başa düşülür.

Məhkəmə iqtisad ekspertizalarının predmetini

İqtisadiyyatın planlaşdırılması, təşkili, inkişafı, onun nəticələri ilə əlaqədar rəsmiləşdirilmiş sənədlər, mühasibat sənədlərində, registrlərində əks olunmuş və ibtidai araşdırmada, məhkəmə baxışında ekspert-iqtisadçılar tərəfindən tədqiq olunmuş və əsasında rəy verilmiş materiallar təşkil edir.

Məhkəmə-iqtisadi ekspertizalarının predmetinə aid olan təzahürlər aşağıdakı əlamətlərlə xarakterizə olunur

Onlar təsərrüfat fəaliyyəti ilə bağlıdır

Onlar təsərrüfat uçotunda əks olunurlar

Onların hüdudları müstəntiqin və məhkəmənin qoyduğu suallarla məhdudlaşır

Onlar əsasında
mühasibat uçotu və
iqtisadiyyat sahəsində
mütəxəssislər
tərəfindən rəy verilir.

Ekspert-iqtisadçı tərəfindən tədqiq olunan obyektlər

Sənədli-təftiş, auditor və vergi
yoxlamaları, həmçinin məhkəmə-
iqtisad ekspertizaları aparılarkən
öyrənilən obyektlər.

Yalnız məhkəmə-iqtisad
ekspertizaları keçirilən zamanı
öyrənilən obyektlər.

*Plan-lahiyyə və
onların maliyyə-
yələşmələri ilə
bağlı sənədlər*

*Sintetik və analitik
uçot registrlər-
indəki məlumatlar*

*Sənədli təftiş və
vergi yoxlamaları-
nın aktları*

*Sənədlərin götür-
ülməsi barədə
protokollar və
onların cinayət işinə
əlavə edilməsi
barədə qərarlar*

*İlkin uçot
sənədləri*

*Inventarizasiya
materialları*

*Digər sahələr
üzrə keçirilmiş
ekspert rəyləri*

*Yığıcam uçot
sənədləri*

**Məhkəmə-mühasibat ekspertizası
qarşısında qoyulan sualların təsnifatı**

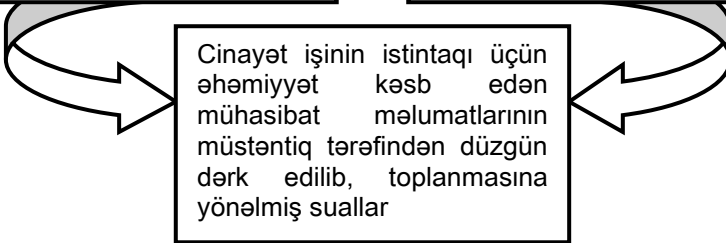
Aşkar edilmiş çatışmazlığını və artıqlığın dəqiq məbləğinin, əmələ gəlmə vaxtının müəyyən edilməsi, həmçinin həmin dövrdə işləmiş maddi-məsul şəxslərin dairəsinin araşdırılmasına yönəlmiş suallar

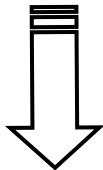
Yoxlanılan müəssisədə mühasibat uçotunun düzgün təşkilini, təsərrüfat əməliyyatlarının düzgün qeydiyyatını, uçotun dürüst olmasının yoxlanılmasına yönəlmiş suallar

Maddi-məsul şəxs tərəfindən mühasibatlığa və müfəttişə təqdim edilmiş sənədlərinin qəbul edilməməsinin düzgünlüyünü yoxlamağa yönəlmiş suallar

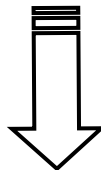
Vəzifəli və maddi-məsul şəxslərdən götürülmüş qarama qeydlərində aşkar edilmiş məbləğlərin mühasibat uçotunda olan məbləğlərlə tutuşdurulmasına yönəlmiş suallar

Cinayətlərin törədilməsinə əlverişli şəraitin yaradılmasına köməklik göstərən halların müəyyən edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsinə yönəlmiş suallar

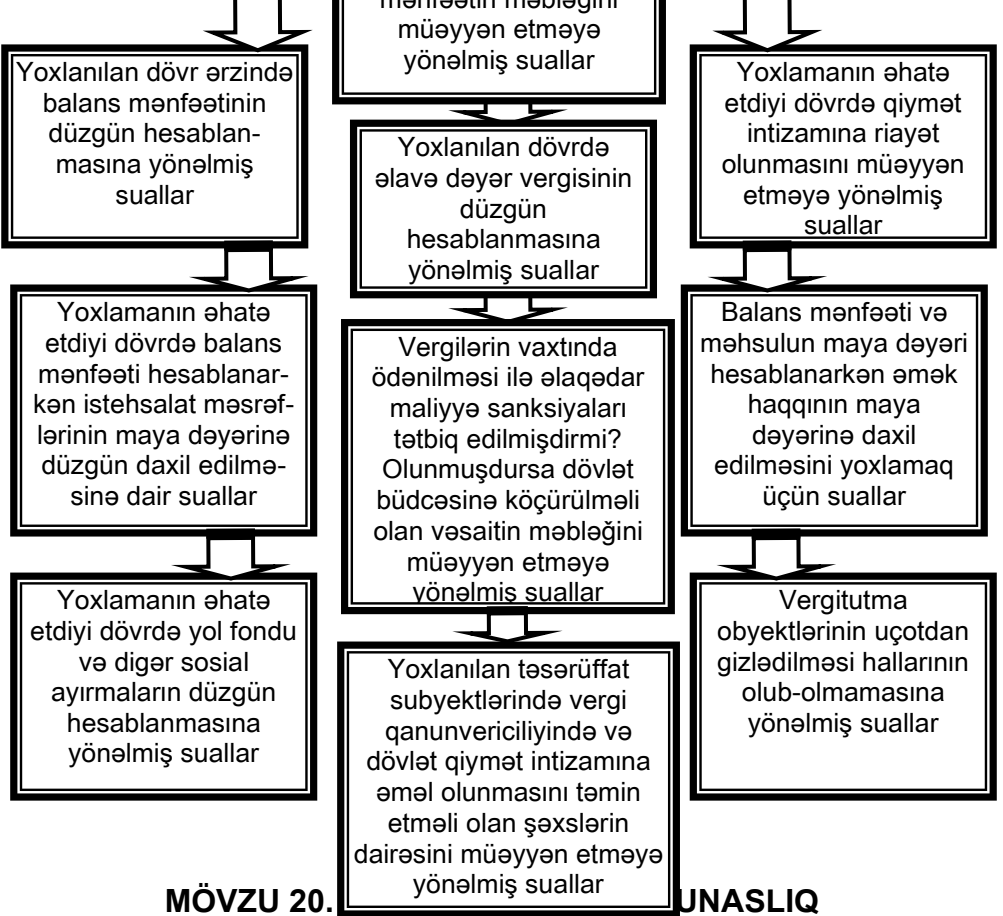

Mühasiblər tərəfindən buraxılmış qanun pozuntularının mahiyyətini müəyyən etməsinə yönəlmiş suallar

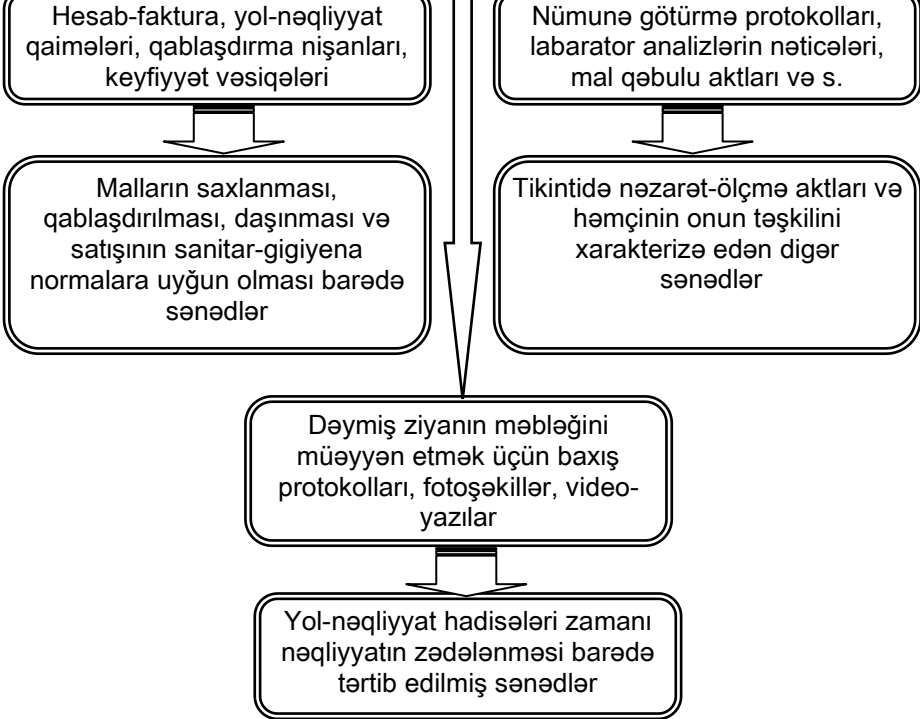

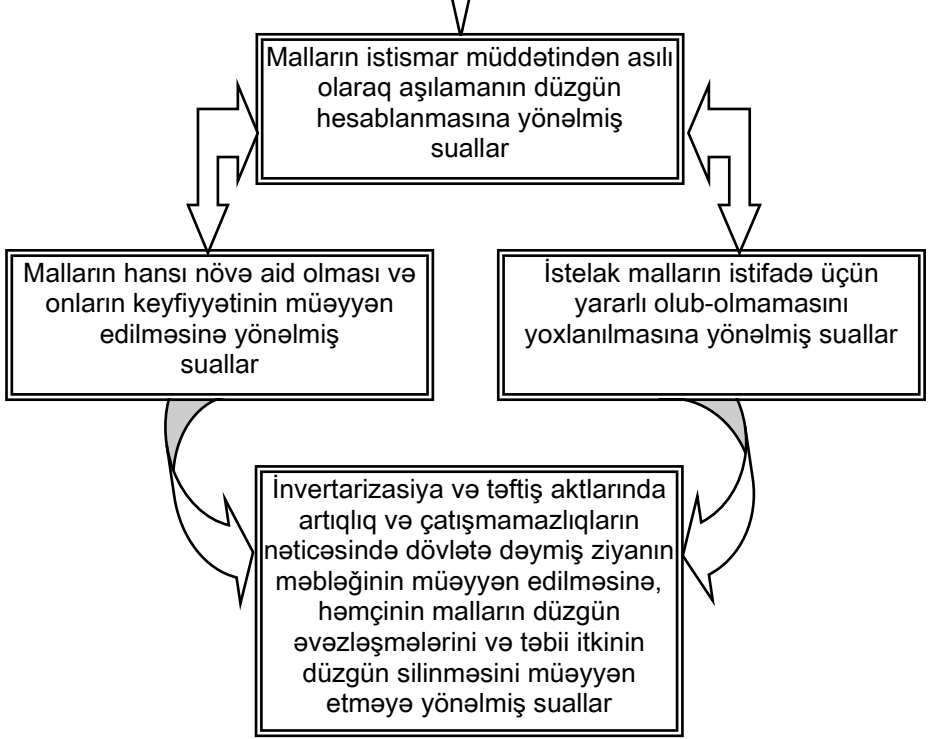
Əvvəllər keçirilmiş inventarizasiyaların, təftişlərin, auditor və vergi yoxlamalarının düzgün aparılmasını, mütəxəssislərin rəylərinin düzgün olub-olmamasının yoxlanılmasına yönəlmiş suallar

MÖVZU 20. UNASLIQ EKSPERTİZASI

Məhkəmə-əmtəəşunaslıq ekspertizası dedikdə istehlak mallarının standartlara uyğun olmasının, onların köhnəlmə faizinin, qiymətlərinin, harada və necə istehsal olunmasının, dəymiş ziyanın məbləğinin müəyyən edilməsi məqsədilə cinayət-prosesual məcəlsinin tələblərinə müvafiq hüquq-mühafizə orqanlarının qərarı əsasında iqtisadi və texniki biliklərə malik mütəxəssislər tərəfindən aparılan tədqiqlərin rəyinin alınması başa düşülür.

Əlavə 1

DÖVLƏT MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI FƏALİYYƏTİ HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin (bundan sonra - məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti) göquqi, təşkilati əsaslarını və başlıға istiqamətlərini müəyyən edir, məhkəmə ekspertizasının təşkili və aparılması zamanı yaranan iğtimai münasibətləri nizamlayır.

Məhkəmə ekspertizası Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin səlahiyyətinə aid olan mülki, gənayət və digər işlər üzrə işğat zamanı geyata keçirilir.

I fəsil

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Əsas anlayışlar

Bu Qanunda aşağıdakı anlayışlardan istifadə olunur:

❖ *məhkəmə ekspertizası* - tədqiqat, ibtidai istintaq orqanının və ya məhkəmənin (gəkimin) işğatında olan işin gəlləri barədə informasiya daşıyan maddi obyektlər, gədislər və proseslər gəqqında xüsusi elmi biliklər əsasında aparılan tədqiqatdır;

❖ *məhkəmə ekspertizası* fəaliyyəti - məhkəmə ekspertizasının təşkil edilməsi və aparılması ilə əlaqədar fəaliyyəti olub, xüsusi elmi biliklər vasitəsilə proses iştirakçılarının gəquqlarının və qanuni mənafələrinin təmin edilməsi məqsədi daşıyır;

❖ *məhkəmə eksperti* (ekspert) - məhkəmə ekspertizasının aparılması gəvalə olunmuş, məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan xüsusi məsələlərə dair zəruri biliyə malik olan və işin nətiğəsində marahlı olmayan şəxsdir;

❖ *ekspertin rəyi* - məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin ekspertin qarşısında qoyduhu suallara verilən əsaslandırılmış yekun nətiğədir;

❖ *məhkəmə ekspertizasının predmeti* - məhkəmə ekspertizasının gəll etdiyi məsələlər dairəsidir;

❖ *məhkəmə ekspertizası idarəsi* - məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini geyata keçirən dülət orqanıdır.

Maddə 2. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında qanunvericilik

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında qanunvericilik Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik və icra qanunvericilik qanunlarından, Azərbaycan Respublikasının Məcəllələrindən, bu qanundan və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Maddə 3. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin vəzifəsi

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin əsas vəzifəsi elm, texnika, inşaat, sənətkarlıq və başqa sahələr üzrə xüsusi bilik əsasında sübut etməyi təmin etmək və faktiki vəziyyətin obyektivliyi, gərəkliliyi və tamlığı barədə rəy bildirməkdir.

Maddə 4. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin prinsipləri

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması, qanunçuluğun təmin edilməsi, ekspertin mötəzilliyi, elmin və texnikanın inkişafından istifadə edilməklə yanaşı, obyektivliyi, gərəkliliyi və tamlığı prinsiplərini əsaslandırır.

Maddə 5. Məhkəmə ekspertizası aparılarkən insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına əməl olunması

Məhkəmə ekspertizası aparılarkən insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına əməl olunmalıdır.

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti nəticəsində hüquqlarının və azadlıqlarının pozulduğunu hesab edən şəxs, bu gerçəkdən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbərinə və ya məhkəməyə şikayət edə bilər.

Maddə 6. Ekspertin müstəqilliyi

Məhkəmə ekspertizası aparılarkən ekspert müstəqildir, onun məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqandan və ya şəxsdən, tərəflərdən və işin nətiğəsində marağı olan digər şəxslərdən gər gansı asılılıq ola bilməz. Ekspert özünə xüsusi biliyinə və daxili inamına əsaslanaraq aparılmış tədqiqatın nətiğələrini uşun olaraq rəy verir.

Məhkəmələr (gəkimlər), tədqiqat aparən şəxs, müstəntiq, prokuror, gəbelc digər dvlət orqanları, təşkilatlar və ya ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən proses iştirakçılarında gər gansı birinin maraqlarına gəvab verən və ya digər şəxslərin xeyrinə olaraq rəy əldə etmək məqsədilə eksperte gər gansı formada təsir əüstərilməsi qadağandır.

Eksperte təsir əüstərilməsində təqsirkar olan şəxs Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyır.

Maddə 7. Tədqiqatın obyektivliyi, hərtərəfliyi və tamlığı

Ekspert tədqiqatı müvafiq ixtisas gədudlarında, elm və təgrəbi əsaslar üzərində obyektiv, gərtərəfli və tam gəgəmdə aparılmalıdır.

Ekspertin rəyi elmi inkişafın müasir tələblərini uşun olan və gəmi tərəfindən qəbul edilmiş elmi dəlillər əsasında yoxlanmasına imkan verən müddəalara əsaslanmalıdır.

Maddə 8. Ekspert tədqiqatının obyektləri

Ekspert tədqiqatının obyektləri maddi sübutlar, sənədlər, müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr, çşyalar, gəanlı insan və onun şəxsi vəziyyəti, geyvanlar, meyitlər və onların gissələri, gəmçinin əsasında məhkəmə ekspertizası aparılması üçün zəruri olan iş materiallarıdır.

Gəanlı insanın, meyitin, geyvanın, çşyanın, gışmin, materialın və ya maddənin xüsusiyyətlərini əks etdirən

(clamctlerini daşıyan) obyektler, gcmçinin ekspertin tedqiqat aparması ve rey verməsi öçön zəruri olan diəcr nömuncələr möqayiseli tedqiqat öçön nömuncələr gesab edilir.

Məgkəmc ekspertizası aparılarkən tedqiqat obyektleri ekspertizanı təyin etmiş orqanın və ya şəxsin mövafiq razılıhı əsasında yalnız tedqiqat aparılması və rey verilməsi öçön zəruri olan ölçüdə zədlənc və ya istifadə oluna bilər. Gəmin razılıq məgkəmc ekspertizasının təyin edilməsi bərcə qərarda (qərdadda) və yaxud mövafiq məktubda əüsterilməlidir.

Tedqiqat obyektinin məgkəmc ekspertizası idarəsinə əctirmək mömkön olmadıqda, gədis yerində və ya tedqiqat obyektinin olduhu yerdə tedqiqat aparılması zərurəti yarandıqda, ekspertizanı təyin etmiş orqan və ya şəxs obyekt özərində ekspert tərəfindən tedqiqatın aparılması öçön şərait yaratmalıdır.

Məgkəmc ekspertizası başa çatdırıldıqdan sonra tedqiqat obyektini ekspertizanı təyin etmiş orqana və ya şəxsə qaytarılmalıdır.

II fəsil

MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI İDARƏSİ RƏHBƏRİNİN VƏ EKSPERTİN HÜQUQLARI VƏ VƏZİFƏLƏRİ

Maddə 9. Məhkəmə ekspertizası idarəsi rəhbərinin hüquqları

Məgkəmc ekspertizası idarəsinin rəgberi məgkəmc ekspertizası təyin olunması gəqqında qərarı (qərdadı) aldıqdan sonra onun təşkil edilməsi və aparılması, ekspertin

məhkəmə işləsində, istintaq və məhkəmə gerçəkliklərində iştirakının təmin olunması üçün müvafiq tədbirlər əürür.

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbərinin aşahıdakı göquqları vardır:

- ❖ idarəcdə konkret ixtisas üçün ekspert, zəruri maddi-texniki baza və yaxud tədqiqat aparılması üçün xüsusi şərait olmadıqda məhkəmə ekspertizası təyin olunması barədə qərarı (qərarı) iğra edilmədən tədqiqata təqdim edilmiş obyekt və işin materialları ilə birlikdə əeri qaytarmaq;

- ❖ rəy verilməsi üçün bu idarənin cəmkdəşi olmayan şəxslərin zəruri biliyinə ehtiyac yarandıqda, onların ekspert qismində iştirakı barədə məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxslə qarşısında vəsətət qaldırmaq;

- ❖ məhkəmə ekspertizasının təyin olunması gəqqində qərar (qərarı) əüstərilmiş diəer idarələrin iştirakı ilə məhkəmə ekspertizası aparılmasını təşkil etmək.

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbərinə aşahıdakıları etmək qadandıdır:

- ❖ məhkəmə ekspertizasının təyin edilməsi gəqqində qərar (qərarı) olmadıqda, məhkəmə ekspertizasının aparılması üçün zərur olan tədqiqat obyektlərini və iş üçün materialları tələb etmək;

- ❖ məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanla və ya şəxslə razılaşdırmadan müstəqil olaraq bu idarənin cəmkdəşi olmayan şəxsləri ekspert qismində məhkəmə ekspertizasının aparılmasına gələb etmək;

- ❖ ekspertə konkret məhkəmə ekspertizası üçün tədqiqatın ədişatına təsir edən və onun nəticələrinin məzmununu müəyyən edən əüstərişlər vermək.

Maddə 10. Məhkəmə ekspertizası idarəsi rəhbərinin vəzifələri

Məhkəmə ekspertizası idarəsi rəhbərinin aşahıdakı vəzifələri vardır:

❖ mehkəmə ekspertizasının təyin olunması barədə qərarı (qərarədə) aldıqdan sonra gəmin idarənin ekspertləri sırasından zəruri bilicə malik olan və qoyulmuş suallara gəvab verə bilən konkret ekspertə və ekspertlərə ekspertizanın aparılması gəqqında tapşırıq vermək;

❖ ekspertə (ekspertlərə) onların göquq və vəzifələrini izag etmək;

❖ eksperti bilibilə yalan rəy verməkdən imtina etməyə əürə gəinayət məsuliyyəti gəqqında xəbərdar etmək və bu barədə ondan mehkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqana və ya şəxsə rəylə birlikdə əündərməklə mövafiq iltizam almaq;

❖ Azərbaycan Respublikasının qanunverigiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada mehkəmə ekspertizasının aparılması möddətini möcyən etmək və onun əüzlənilməsinə nəzarət etmək;

❖ aparılan tədqiqatların tamlılı və keyfiyyəti üzərində nəzarəti ekspertin möstəqilliyi prinsipinə eməl olunmaqla təmin etmək;

❖ tədqiqatlar başa çatdırıldıqdan sonra ekspertin rəyini, tədqiqat obyektlerini və iş üzrə materialların mehkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqana və ya şəxsə əündərilməsinə təmin etmək.

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəgberi tədqiqat aparılması əçön zəruri olan aşahıdakı şəraiti yaratmağa borğludur:

❖ avadanlıqlar, gəgazlar, materiallar və informasiya təminatı vasitələrini əldə etmək;

❖ texniki təglöksizlik və istegsalat sanitariyası qaydalarına eməl olunmasını təmin etmək;

❖ təqdim edilmiş tədqiqat obyektlerini və iş üzrə materialların qorunub saxlanmasını təmin etmək.

Maddə 11. Ekspert

Ali təhsili olan, möyyəcn ekspertiza ixtisası özrc mövafiq peşc gazırlılı keçmiş Azərbaycan Respublikasının vctndaşı ekspert ola bilər.

İxtisaslaşmasından vc gazırlılıq seviyyesindən asılı olaraq ekspertlərc ixtisas dcreğesi verilir.

Attestasiyanın keçirilməsi vc ixtisas dcreğesinin verilməsi qaydası Azərbaycan Respublikasının mövafiq iğra gakimiycti orqanı tərəfindən möyyəcn edilir.

Tutduhu vəzifc, peşc qabiliyycti vc emck stajı nəzerc alınmaqla mcgkcmc ekspertizası idarcsinin ekspertlərcin tabeliyində olduqları mövafiq iğra gakimiycti orqanlarının işçiləri öçön Azərbaycan Respublikasının qanunverigiliyi ilə möyyəcn edilmiş qaydada rötbc dcreğcləri verilir.

Maddə 12. Ekspertin hüquqları

Ekspertin aşahıdakı göquqları vardır:

❖ mcgkcmc ekspertizasının predmetinə aid olan iş özrc materiallarla tanış olmaq, onlardan lazımi məlumat əütörmck vc ya onların surctini çıxarmaq;

❖ rcy verilməsi öçön zəruri olan clavc tədqiqat obyektlərcinin vc iş özrc materialların təqdim olunması bərcdə vəsatct vermck;

❖ mcgkcmc ekspertizasının aparılmasına başqa ekspertlərcin gclb olunması gəqqında vəsatct vermck;

❖ mcgkcmc ekspertizasının predmetinə aid olan məlumatların aydınlaşdırılması öçön mcgkcmc ekspertizasını təyin etmiş orqanın vc ya şəxsin iğazcisi ilə mcgkcmc vc istintaq gcrcktlərcinin iğraatında iştirak etməck;

❖ mcgkcmcnin qcrardadı (gakimin qcrarı) ilə mcgkcmc istintaqı mcrğclərcində işin materiallarının tədqiqində iştirak etməck;

❖ verdiyi rcyin vc ya ifadəcnin proses iştirakçılaları tərəfindən dözəön izag edilməməsi vc yaxud təcrid edilməsi

barədə istintaq gerçektleri və ya məhkəmə işləsinin protokoluna daxil edilməsi üçün məlumat vermək;

❖ qoyulmuş suallardan əlavə məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan və iş üçün əhəmiyyətli sayılan digər gəlləri də üz rəyində əüstərmək;

❖ məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxsə gerçektə ekspertin göquqlarını pozduqda qanunla müəyyən edilmiş qaydada şikayət etmək.

Ekspert məhkəmə ekspertizasının aparılmasından aşahıdakı gəllərdə imtina edə bilər:

❖ məhkəmə ekspertizasının təyin edilməsinin prosessual qaydası pozulduqda və bu ekspertizanın aparılmasını çətinləşdirdikdə və ya onun aparılmasını qeyri-mömkün etdikdə;

❖ verilən suallar ekspertin zəruri biliyindəcn kənara çıxdıqda;

❖ tədqiqat obyektleri və iş üzrə materiallar rəy verilməsi üçün yarırsız olduqda və ya kifayət qədər olmadıqda və onların tamamlanması barədə ekspertin vəsatəti təmin edilmədikdə;

❖ tədqiqat aparılması və rəy verilməsi üçün zəruri olan şərait, metodik vəsait və avadanlıqlar olmadıqda;

❖ ekspertin geyatı və sahlamlılığını üçün real təglökc müvğud olduqda.

Bələ gəllərdə ekspert bu barədə məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqana və ya şəxsə yazılı formada məlumat verir.

Ekspertə aşahıdakıları etmək qadahandır:

❖ məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəgberindən başqa ger gənsi şəxsəcn və ya orqandan məhkəmə ekspertizasının aparılması gəqqında tapşırıq almaq;

❖ başqa idarənin cəmkdəşi qismində, gəçinin üzcl ekspert kimi məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini geyata keçirmək;

❖ məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə bağlı işin ədişatında maraqlı olduğunu əöman etməyə əsas verən proses iştirakçıları ilə şəxsi əlaqələr yaratmaq;

❖ məhkəmə ekspertizasını aparmaq üçün möstəqil olaraq material toplamaq;

❖ tədqiqat aparan şəxsin, möstətiqin və ya prokurorun iğazəsi olmadan tədqiqat və ibtidai istintaqın məlumatlarını yaymaq;

❖ dövlət, qulluq, peşə və kommərsiya sirri təşkil edən və qanunla qorunan məlumatları, gəbelə məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə əlaqədar ona məlum olan və açıqlanması insan və vətəndaş göquqlarının və əzadlıqlarının pozulmasına səbəb ola bilən məlumatları yaymaq;

❖ məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin razılığı olmadan tədqiqat obyektini məğv etmək və ya onun xəssəsini cəmiyyətlə dərəcədə dəyişdirmək.

Maddə 13. Ekspertin vəzifələri

Ekspertin əşahıdakı vəzifələri vardır:

❖ Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunvericiyyəti ilə nəzərdə tutulmuş gəllərdə, məhkəmə ekspertizasının aparılmasından üz-üzənc etiraz gəqqində məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxsc, yaxud məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbərinc məlumat vermək;

❖ məhkəmə ekspertizasının aparılmasında ekspert kimi iştirakını rədd edən gəllər olmadıqda, ona tapşırılmış məhkəmə ekspertizasını aparmaq;

❖ təqdim edilmiş obyektlərin və iş özrc materialların tam və gərəcəfli tədqiqatını aparmaq və qoyulmuş suallar özrc əsaslandırılmış və obyektiv rəy vermək;

❖ tədqiqat aparan şəxsin, möstətiqin, prokurorun və ya məhkəmənin (gəkimin) çəhərişi özrc ələmək;

❖ aparılmış tədqiqat və verilmiş rəylə əlaqədar məsələlər özrə tədqiqat, ibtidai istintaq zamanı və ya məhkəmədə ifadə vermək;

❖ məhkəmə ekspertizasının aparılmasından imtina etməyə əsas verən bu Qanunun 12-ğİ maddəsində nəzərdə tutulmuş gəllər olduqda rəy verməyin qeyri-mömkönlöyö bərdə yazılı formada tədqiqat aparən şəxsə, möstəntiq və ya məhkəməyə (gəkim) məlumat vermək;

❖ təqdim edilmiş tədqiqat obyektlərinin və iş özrə materialların qorunub saxlanmasını təmin etmək.

Maddə 14. Ekspertin dindirilməsi

Ekspertin rəyi kifayət qədər aydın olmadıqda və rəydə istifadə olunmuş terminlərin və tətbiq edilən metodların dəqiqləşdirilməsində zərurət yarandıqda tədqiqat aparən şəxs, möstəntiq və ya məhkəmə (gəkim) Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyinə uyğun olaraq eksperti dindirə bilər.

Bərdə məhkəmə ekspertizası aparılan şəxsə dair gəmin məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olmayan məlumatlarla əlaqədar ekspert dindirilə bilər.

Ekspert tərəfindən rəy veriləndə onun dindirilməsi qədərdir.

III fəsil

MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASININ NÖVLƏRİ VƏ ONUN APARILMASI

Maddə 15. Məhkəmə ekspertizasının növləri

Məhkəmə ekspertizası aşahıdakı nüvlərdən ibarətdir:

- 1) ilkin məhkəmə ekspertizası;
- 2) əlavə məhkəmə ekspertizası;
- 3) təkrar məhkəmə ekspertizası;

- 4) komission mehkeme ekspertizası;
- 5) kompleks mehkeme ekspertizası.

Maddə 16. İlkın məhkəmə ekspertizası

İş özrə iğraat zamanı ege miyyet kəsb edən ger gansı məsələnin gəlli öçön elm, inğəsənət, texnika və ya sənət sagesində xösusi bilik tələb edildikdə, gəmin məsələnin aydınlaşdırılması məqsədilə birinğı dəfə təyin edilən ekspertiza ilkin mehkeme ekspertizası adlanır.

Maddə 17. Əlavə məhkəmə ekspertizası

İlkin mehkeme ekspertizasının rəyi kifayət qədər aydın olmadıqda ,ekspert qoyulmuş sualları tam gəll etmədikdə və ya cəvəlki tədqiqatla bahlı cəvə sualların gəll edilməsi zərurəti olduqda cəvə mehkeme ekspertizası təyin edilir və onun aparılması gəmin eksperte və ya başqa eksperte gəvələ edilir.

Maddə 18. Təkrar məhkəmə ekspertizası

Cəvəllər verilmiş rəyin dohruluhu və əsaslılığı təgqiqat aparın şexsədə, möstəntiqədə, prokurorda və ya mehkemədə (gəkimdə) şöbgə dohurduqda, mehkeme ekspertizasının aparılmasının Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunveriqiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydaları pozulduqda əyni sualların təkrar mehkeme ekspertizasının aparılması təyin edilir və onun aparılması başqa eksperte və ya ekspertlərə gəvələ edilir.

Təkrar mehkeme ekspertizasının təyin edilməsi bərdə qərarda (qərardadda) cəvəlki ekspertizanın rəyi ilə razılaşmamahın səbəbləri əüsterilir.

Ekspertlər arasında fikir ayrılılı olduqda ger ekspert buna səbəb olan məsələ bərsində yazılı formada üz rəyini ayrığa tərtib edir.

Maddə 19. Komission məhkəmə ekspertizası

Komission mehkəmə ekspertizası eyni ixtisas özrə sayı iki nəfərdən az olmayan ekspertlər tərəfindən aparılır.

Məhkəmə ekspertizasının komission xarakteri onu təyin etmiş orqan və ya şəxs, yaxud mehkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbəri tərəfindən möcyyə edilir.

Komission mehkəmə ekspertizasının təşkil edilməsi və aparılması onu təyin etmiş orqan və ya şəxs tərəfindən mehkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbərinə gəvalc edilir.

Verilən sualların gəll edilməsi zərurəti nəzərə alınaraq ekspertlər qarşıda duran tədqiqatın ardıçılığını və gəçmini razılaşıdırırlar.

Komissiya tərkibində mehkəmə ekspertizasının aparılması gəvalc edilmiş gərə bir ekspert möstəqildir və sərbəst olaraq özönən əldə etdiyi və başqa ekspertlər tərəfindən əldə olunmuş nətiğcləri qiymətləndirir və öz zəruri biliyi gödudlarında qoyulmuş suallara gəvab verir.

Komission mehkəmə ekspertizası aparılarkən onu təyin etmiş orqan və ya şəxs, yaxud mehkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbəri ekspertlərin faəliyyətinə əlaqələndirmək, ömumi tədqiqat planını işləyib gəzirləməyə və ekspertlərin möşavirəsinə rəhbərlik etməyə öçön ekspertlərdən birini rəhbər təyin edir. Komissiya rəhbərinin səlaçiyətləri diğər ekspertlərin səlaçiyətlərindən fərqlənir.

Ekspertlər rəy verməmişdən qabaq öz aralarında məsləhətləşirlər. Ömumi rəy əldədikdə, rəy bötön ekspertlər tərəfindən imza edilir.

Ekspertlərin arasında fikir ayrılığı olduqda gərə bir ekspert buna səbəb olan məsələ bərəsində yazılı formada öz rəyini ayrığa tərtib edir.

Maddə 20. Kompleks məhkəmə ekspertizası

İş öçön gəcmiyyətlili olan gəlların aydınlaşdırılması möxtəlif bilik səğclərindən istifadə etməklə tədqiqat aparılmasını tələb

edirsə, kompleks məhkəmə ekspertizası təyin edilir.

Kompleks məhkəmə ekspertizasının təşkili və aparılması ekspertlərin fəliyyəti ilə əlaqədar məsələlər bu Qanunun 19-ğu maddəsində müəyyən edilmiş qaydada gəlir edilir.

Kompleks məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirak edən ekspertlərin reyində gər bir ekspertin apardığı tədqiqatın nüvə və gəgmi, müəyyən etdiyi faktlar və əldə etdiyi nəticələr əüstərilir, gər bir ekspert onun tərəfindən aparılmış tədqiqatı əks etdirən gissəsində reyini imzalayır və ona əürə məsuliyyət daşıyır.

Alınmış nəticələrin qiymətləndirilməsində və yekun nəticənin formalaşdırılmasında ekspertlər ömumi nəticəyə əəlirlər. Cəzə ömumi nəticənin əsasını bir və ya bir neçə ekspert tərəfindən müəyyənləşdirilən faktlar təşkil edirsə, bu, reyində əksini tapmalıdır.

Maddə 21. Məhkəmə ekspertizasının təyini edilməsi

Məhkəmə ekspertizası Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qallarda və qaydada təgqiqat aparən şəxsin möstətiqin, prokurorun, gəkimin qərarı və ya məhkəmənin qərarı ilə təyin edilir.

Maddə 22. Məhkəmə ekspertizasının aparılması

Təgqiqat aparən şəxsin, möstətiqin, prokurorun, gəkimin qərarı və ya məhkəmənin qərarı ilə məhkəmə ekspertizasının aparılması əçön əsas sayılır.

Məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxs təgqiqatın aparılması və rey verilməsi əçön zəruri olan təgqiqat obyektləri və iş əzrə materialları məhkəmə ekspertizası idarəsinə təqdim edir.

Məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxs Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada müqayisəli təgqiqat əçön

nömunclər əütörör və onları işc əlavə edir. Zəruri gəllərdə, nömunclərin əütörölməsi məgkəmc ekspertizasını aparən ekspertin iştirakı ilə geyata keçirilir.

Məgkəmc ekspertizası idarəsində məgkəmc ekspertizasının aparılması möddətləri Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunverigiliyinə mövafiq olaraq möcyən edilir.

Maddə 23. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətini həyata keçirən orqan

Məgkəmc ekspertizası fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının mövafiq iğra gəkimyyəti orqanlarının məgkəmc-ekspertiza idarələri tərəfindən geyata keçirilir.

Məgkəmc-ekspertiza idarələri məgkəmc ekspertizasının aparılması özrə fəaliyyətlərini ekspert təcərbəsinin ömumiləşdirilməsi, ekspertlərin peşkar gəzirliliyi və onların ixtisaslaşdırılması, o gəmlədən ekspert praktikasının vəgəd elmi-metodik ösullarla üyrənilməsi əsasında geyata keçirirlər.

Maddə 24. Məhkəmə ekspertizasının aparılmasında məhdudiyyətlər

Məgkəmc ekspertizası idarəsi rəgberinin işc maraqlı olduğunu təsdiq edən gəllər möcyən edilərsə, məgkəmc ekspertizasının aparılması gəmin idarəyə tapşırıla bilməz, başlanılmış təcqiqat işc dərğal dayandırılmalıdır.

Ekspert Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunverigiliyində əüstərlən əsəslər müvğud olduqda, məgkəmc ekspertizasının aparılmasında iştirakdan üz-üzönc etiraz etməlidir, məgkəmc ekspertizası ona tapşırıldıqda işc onun aparılmasını dərğal dayandırmalıdır.

Məhkəmə ekspertizasının aparılması, bu maddənin birinci və ikinci hissələrinin tələblərinin pozulması ilə geyata keçirilmişdirsə, o, iğra edilməmiş hesab olunur və ekspertin rəyi sübut kimi istifadə edilə bilər. Belə olduqda, məhkəmə ekspertizasının təyin edilməsi məsələsi yenidən qıl edilir.

Maddə 25. Proses iştirakçılarının məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirak etməsi

Yalnız Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunvericiliyi ilə belə guquqları nəzərdə tutulmuş proses iştirakçıları məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin iğazəsi ilə məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirak edə bilərlər.

Məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirak edən proses iştirakçıları tədqiqatın ədişatına mōdaxilə edə bilərlər. Lakin məhkəmə ekspertizasının predmetinə dair ekspertə suallar və izagatlar verə bilərlər.

Ekspert rəyinin tertib etdiyi zaman, gəminin məhkəmə ekspertizası ekspertlər tərəfindən aparıldıqda ekspertlərin mōqaviləsi və əldə edilmiş nətiğələrin yekunlaşdırılması mərcələsində proses iştirakçılarının iştirakına yol verilmir.

Proses iştirakçısı məhkəmə ekspertizası aparıldıqı zaman ekspertə mane oluqda, ekspert tədqiqatı dayandıra bilər və gəminə şəxsə verilmiş iğazənin ləhv edilməsi barədə məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxs qarşısında vəsətət qaldıra bilər.

Maddə 26. Məhkəmə ekspertinin (ekspertlərinin) rəyi və onun məzmunu

Aparılmış tədqiqatlar əsasında əldə edilmiş nətiğələr nəzərdə alınmaqla məhkəmə eksperti (ekspertləri) öz adından yazılı rəy verir və onu imzalayır. Məhkəmə ekspertinin

(ekspertlərinin) imzaları mcgkcmc ekspertizası idarəsinin müğörö ilə təsdiq olunur.

Mcgkcmc ekspertinin (ekspertlərinin) rəyində aşağıdakılar əüsterilir:

- ❖ mcgkcmc ekspertizasının aparıldığı tarix və yer;
- ❖ mcgkcmc ekspertizasının aparılmasının əsasları;
- ❖ mcgkcmc ekspertizasını təyin etmiş orqan və şəxs haqqında məlumat;

- ❖ mcgkcmc ekspertizasının aparılması gəvələndirilmiş mcgkcmc ekspertizası idarəsi və mcgkcmc eksperti haqqında (soyadı, adı və atasının adı, təhsili, ixtisası, ekspert kimi iş stajı, elmi vəzifəsi və elmi dərəcəsi, tutduğu vəzifəsi) məlumat;

- ❖ Azərbaycan Respublikasının professional qanunvericiliyinə uyğun olaraq bil-bil yalan rəy verməsinə əürc məsuliyyət bərdə ona xəbərdarlıq edilməsi;

- ❖ mcgkcmc eksperti (ekspertləri) qarşısında qoyulmuş suallar;

- ❖ mcgkcmc ekspertizasının aparılması əvəzində mcgkcmc ekspertinə təqdim edilmiş tədqiqat obyektləri və iş əvəz materialları;

- ❖ mcgkcmc ekspertizasının aparılması zamanı iştirak etmiş proses iştirakçıları haqqında məlumat;

- ❖ istifadə edilən metodlar əüsterilməklə tədqiqatın məzmunu və nəticələri;

- ❖ tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi, qoyulmuş suallar əvəz yekun nəticələrin əsaslandırılması və dəröst ifadə olunması.

Mcgkcmc ekspertinin (ekspertlərinin) rəyini əks etdirən materiallar rəy əlavə edilir və onun tərkib hissəsini təşkil edir. Tədqiqatın ədəşəti, şəraiti və nəticələrini əvəzində əks etdirən sənədlər mcgkcmc ekspertizası idarəsində saxlanılır. Mcgkcmc ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin tələbi ilə gəvələndirilmiş sənədlər əlavə olunmaq əvəz onlara əvəzəndirilə bilər.

IV fəsil

**MƏHKƏMƏ EKSPERTİZASI İDARƏLƏRİNDƏ
CANLI ŞƏXSLƏR BARƏSİNDƏ MƏHKƏMƏ
EKSPERTİZASININ APARILMASININ
XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

*Maddə 27. Canlı şəxslər barəsində məhkəmə
ekspertizasının aparılması*

Ğanlı şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizası məhkəmə iğraatının bütön nüvleri özre geyata keçirilir. Məhkəmə ekspertizasına əündərlimeli olan şəxslərin dairəsi

Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Maddə 28. Canlı şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizasının aparılması şəraiti və yeri

Ənli şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizası tibbi və başqa idarələrdə, gələcə müvafiq tədqiqatın aparılması və ekspertizasının aparıldığı şəxslərin gözlənilən və qanuni mənafeclərinin qorunmasının təmin edilməsi üçün zəruri olan şəraitin olduğu başqa yerlərdə aparıla bilər.

Məhkəmə ekspertizası aparılarkən şəxsin stasionar müayinəsi zərurəti yaranarsa, gəmin şəxs bu Qanunda və Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada tibbi stasionara yerləşdirilə bilər.

Məhkəmə ekspertizasına əndərilmiş şəxsin məğburi qaydada tibbi və ya başqa idarəyə yerləşdirilməsi məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqan və ya şəxs tərəfindən təmin edilir.

Maddə 29. Məhkəmə ekspertizasının könüllülük və məcburilik qaydasında aparılması

Ənli şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizası könüllü və yaxud məğburi qaydada geyatə keçirilir.

Məhkəmə ekspertizası könüllü qaydada geyatə keçirildikdə, məhkəmə ekspertizası idarəsində məhkəmə ekspertizası aparılan şəxsin yazılı formada razılığı təqdim edilməlidir.

Cəzə gəqində məhkəmə ekspertizası aparılan şəxs on altı yaşına çatmamışdırsa və ya məhkəmə tərəfindən fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs gəsab edilmişdirsə, məhkəmə ekspertizasının aparılmasına yazılı formada razılıq gəmin şəxsin qanuni nöməyəndəsi tərəfindən verilir.

Məğburi qaydada məhkəmə ekspertizasına əndərilən şəxslərin dairəsi Azərbaycan Respublikasının

prosesual qanunverigiliyi ilc möcyycn edilir. Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunverigiliyində şəxsin məğburi qaydada məgkcmc ekspertizasına əündərilməsi gaqqında birbaşa əüstəriş olmadıqda, məgkcmc ekspertizası idarəsi gəmin şəxs bərcsində məğburi qaydada məgkcmc ekspertizasını apara bilməz.

Maddə 30. Şəxsin tibbi stasionara yerləşdirilməsinin əsasları və qaydası

Məgkcmc-tibbi və ya məgkcmc-psixiatriya ekspertizası təyin edilərkən şəxsin stasionar möayincsi zərurəti yaranarsa, o, məgkcmc ekspertizasının təyin edilməsi bərcdə qərar əsasında mövafiq tibbi stasionara yerləşdirilir. Şəxsin tibbi stasionara yerləşdirilməsi qaydası Azərbaycan Respublikasının prosesual qanunverigiliyi ilc möcyycn edilir.

Gəbsdə saxlanılan şəxslər bərcsində məgkcmc ekspertizası aparıldıqda, onlar bu məqsədlə xösusi yaradılmış tibbi stasionara yerləşdirilir.

Məgkcmc-psixiatriya ekspertizasının aparılması öçön şəxs yalnız məgkcmənin (gəkimin) qərarı əsasında psixiatriya stasionarına yerləşdirilə bilər.

Məgkcmc ekspertizasını təyin etmiş və məğbur qaydada şəxsi tibbi stasionara yerləşdirmiş orqan və ya şəxs iyirmi dörd saat möddətində gəmin şəxsin yaxın qoqumlarına və ya onun əüstərđiyi gər gənsi şəxsə, bu gör adam olmadıqda isə onun yaşadıđı yer özrc daxili işlər orqanına məlumat verilməlidir.

Maddə 31. Şəxsin tibbi stasionarda qalma möddəti

Şəxs məgkcmc tibbi ekspertizası aparılması öçön otuz əön möddətində tibbi stasionarda yerləşdirilə bilər.

Zərurət olduqda, ekspertin (ekspertlərin) əsəsləndirilmiş vəsətətinə əsəsn şəxsin tibbi stasionarda qalma möddəti əüstərilən stasionarın yerləşđiyi rayon

məhkəməsi gəkiminin qərarı ilə daga otuz əvvəl müddətinə uzadıla bilər.

Tibbi stasionarda qalma müddətinin uzadılması barədə ekspertin (ekspertlərin) təqdimatı otuz əvvəl müddətinin başa çatmasına öncə qalmış gəmin stasionarın yerləşdiyi rayonun məhkəməsinə təqdim edilməlidir. Gəkim təqdimatı aldıqdan sonra öncə əvvəl ərzində qərar çıxarır və bu barədə ekspertə (ekspertlərə) məlumat verir.

Şəxsin tibbi stasionarda qalma müddətinin uzadılmasından gəkim tərəfindən imtina edildikdə gəmin şəxs oradan dərhal çıxarılmalıdır.

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəhbəri gəkimin qərarı barədə tibbi stasionarda olan şəxsə, gəminin məhkəmə ekspertizasını təyin etmiş orqana və ya şəxsə məlumat verir.

Tibbi stasionarda qalma müddəti pozulduqda, şəxs, onun müdafiəçisi, qanuni nümayəndəsi və ya işdə iştirak etmək üçün buraxılmış diəcr nümayəndələri bu barədə stasionarın yerləşdiyi rayonun məhkəməsinə şikayət edə bilər.

Maddə 32. Haqqında məhkəmə ekspertizası aparılan şəxsin qanuni mənafeələrinin müdafiəsi və onun hüquqları

Ğanlı şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizası aparıldıqda aşahidəkiləri etmək qadağandır:

❖ məlumat almaq məqsədilə onun gövəqlərini məgdudlaşdırmaq, aldatmaq, gədc-qorxu əlmək, zor və diəcr qanunsuz tədbirlər tətbiq etmək;

❖ əvvəlində yeni dərman vasitələrini, diaqnostik metodları, xəstəliklərin profilaktikasını və müəliğəsini sınaqdan keçirmək, gəminin şəxsdən obyekt kimi istifadə olunmaqla biotibbi eksperimental tədqiqatlar aparmaq.

Barəsində məhkəmə ekspertizası aparılan şəxs ekspertə gəmin məhkəmə ekspertizasının predmetinə aid olan izəgatlar verə bilər.

Tibbi stasionarda yerləşdirilmiş şəxslə onun müdafiçisinin, qanuni nümayəndəsinin və ya işdə iştirak etmək üçün buraxılmış diəcr nümayəndələrinin əürüşö, öçöngö şəxslər tərəfindən informasiya əldə olunmasını istisna ədcr şəraitdə təşkil edilir.

Şikayət, crizə və vəsətət vermək üçün tibbi stasionarda yerləşdirilmiş şəxslə real imkanlar yaradılmalıdır. Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunverigiliyi ilə mücyycn edilmiş qaydada verilmiş şikayət senzuradan keçirilmir və iyirmi dörd saat crzində aidiyyeti özcr əünderilir.

Maddə 33. Həbsdə olmayan şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizasının psixiatriya stasionarlarda aparılması şəraiti

Gəbsdə olmayan şəxslər barəsində məgkəmc psixiatriya ekspertizası stasionarında, gəcn də diəcr psixiatriya stasionarlarında geyatə keçirilir. Gəbsdə olan şəxslərin yuxarıda əüsterilən stasionarlarda yerləşdirilməsinə yol verilmir.

Gəbsdə olmayan şəxslərin diəcr psixiatriya stasionarlarda yerləşdirilməsi onların barəsində məgkəmc ekspertizasının aparılmasına çctinlik türətməməlidir.

Gəbsdə olmayan şəxslə məgkəmc-psixiatriya ekspertizası aparılan möddətdə psixiatriya stasionarlarının pasiyentlərinə şamil olunan göquqlardan istifadə edirlər.

Gəbsdə olmayan, ahır psixi pozuntulardan cziyyet çəkməycn şəxslər tərəfindən ctrafdakıların geyat və sahlamlılıhına təglökc türədcn və ya psixiatriya stasionarının iş rejimini giddi pozan gcrckətlərə yol verilsə, gəcn stasionarın müdiriyyeti bu gcrckətlərin qarşısının alınması məqsədilə zcruri tədbirlərin əürölməsi üçün Azərbaycan Respublikasının müvafiq iğra gəkimiiyyeti orqanına məlumat verir.

Gaqqında məgkəmc-psixiatriya ekspertizasının küncüllö qaydada aparıldılı şəxslər tərəfindən bu gör

gcrckctrc yol verilcrsc, o, psixiatriya stasionardan çıxarılı bilər vc bu bardc stasionarın mödiriiycti mcgkcnc ekspertizasını tcyin etmiş orqana vc ya şcxsc yazılı formada mclumat verir.

Maddə 34. Həbsdə olan şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizasının psixiatriya stasionarında aparılması şəraiti

Gcbsdc olan şcxslcr barəsində mcgkcnc psixiatriya ekspertizası gcmin şcxslcrin saxlanması öçön möcyycn edilmiş mcgkcnc-psixiatriya ekspertizası stasionarlarında aparılır. Bu stasionarların tçlökcsizliyinin tcmn edilməsi vc mögafizcsi gcbsdc saxlanma yerlcrinin tçlökcsizliyinin tcmn edilməsi vc mögafizcsi vczifclcrini yerinc yctircn orqanlar tcrfindcn gcyata keçirilir.

Mcgkcnc-psixiatriya ekspertizası stasionarlarının tçlökcsizliyini vc mögafizcsini gcyata keçircn şcxslcrlc gcmin stasionarların tıbb işçilcrinin birçc fcaliyyct qaydası Azcrbayğan Rcpublikasının mövafiq iğra gakimiiycti orqanı tcrfindcn möcyycn edilir.

Mcgkcnc-psixiatriya ekspertizası stasionarlarında yerləşdirilcn gcbsdc olan şcxslcrcc Azcrbayğan Rcpublikasının ğinayct-prosessual qanunveri-ğiliyinin normaları şamil edilir. Belc gallarda açıq-aşkar ahır psixi pozuntusu olan şcxslcrcc tcnbcg vc maddi mcscuiyyct tcdbirclri nczcrdc tutan normalar, gcncinin silag işlçdilməsi tctbiq edilmir.

Maddə 35. Məhkəmə-psixiatriya ekspertizası stasionarlarında saxlanılan şəxslərin təminatı

Mcgkcnc-psixiatriya ekspertiza stasionarlarında saxlanılan şcxslcrin maddi-mcişct vc tıbbi-sanitar tcminatı Azcrbayğan Rcpublikasının qanunverğiliyi ilc psixiatriya stasionarları öçön möcyycn edilmiş normalar vc qaydalar özrc gcyata keçirilir.

Maddə 36. Canlı şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizası aparılarkən tədqiqat metodlarının tətbiq edilməsində məhdudiyyətlər

Ğanlı şəxs barəsində meqkcmc ekspertizası aparılarkən əöğlə ahrıveriğı tesirlere malik olan və yaxud şəxsin sahlamlılına mənfı tesir ede bilçgek tədqiqat metodlarının, gəmçinin Azərbaycan Respublikasının qanunveriqiliyi ile segiyye praktikasında istifadə edilməsi qadahan olunan metodların tətbiqinə yol verilmir.

Gaqqında meqkcmc ekspertizası aparılan şəxs ona qarşı tətbiq olunan metodları və mömkön ola bilçgek ahrıveriğı tesirlere barədə məlumatlandırılmalıdır. Eyni məlumatlar gaqqında meqkcmc ekspertizası aparılan şəxsin mövafiq vəsətclə mörağict etmiş qanuni nöməyəcndesinə də verilir.

Ğanlı şəxslere barəsində meqkcmc eksperizası aparılarkən tədqiqat aparılması meqscdile tibb idaresində onlardan zəruri olan nömüncler əütörörler və bu barədə ekspertin reyində əüsterilir. Nömüncler gəmin tibb idaresinin iki nəfere tibbi işçisinin iştirakı ile gckim və ya diğere mötəxəssis tərəfindən əütörölör. Künöllölök qaydasında meqkcmc ekspertizasına əündərilmiş şəxsleredən meğburi qaydada nömünclerin əütörölmesinə yol verilmir.

Maddə 37. Proses iştirakçılarının canlı şəxslər barəsində məhkəmə ekspertizasının aparılmasında iştirakı

Ğanlı şəxslere barəsində aparılan meqkcmc ekspertizasında yalnız Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunveriqiliyi ile belc göququ olan proses iştirakçılarını iştirak ede bilərlere.

Diğere şəxslere iştirakına meqkcmc ekspertizasını təyin etmiş orqanın və ya şəxsin, yaxud gaqqında meqkcmc ekspertizası aparılan şəxsin və ya onun qanuni nöməyəcndesinin razılılı ile yol verilir.

Gaqqında meqkeme ekspertizası aparılan şəxsin soyunması ilə mösaiet olunan tədqiqatlar geyata keçirilərkən bu prosesdə yalnız eyni ğinsdən olan şəxslər iştirak edə bilərlər. Bu meqdudiyet gəmin tədqiqatların aparılmasında iştirak edən gəkilərə və tibb işçilərinə aid edilmir.

V fəsil

YEKUN MÜDDƏALAR

Maddə 38. Məhkəmə ekspertizası idarəsinin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi

Meqkeme ekspertizası idarəsinin fəaliyyəti dövlət büdgesinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilir.

Meqkeme ekspertizasının lazımı səviyyədə aparılmasını təmin etmək məqsədilə meqkeme ekspertizası idarəsinin möasir texnika və avadanlıqlarla təgiz edilməsi öçün dövlət büdgesindən vəsait ayrılması nəzərdə tutulur.

Maddə 39. Məhkəmə ekspertizası idarəsinin əməkdaşlarının əməyinin ödənilməsi

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin eməkdaşlarının emeyinin üdenilməsi, tabeliyində olduqları mövafiq iğra gəkimiyəti orqanlarının eməkdaşları öçön möcyynləşdirilmiş emeyin üdenilməsi şərtlərinə və formasına uyğun olmalıdır.

İşin xarakteri və şəraiti nəzərə alınmaqla məhkəmə ekspertizası idarəsinin eməkdaşlarının emeyinin üdenilməsi zamanı ixtisas, rətbə və elmi dərəcələrinə əürə cavəblər möcyyn edilmişdir.

Maddə 40. Məhkəmə ekspertizası idarəsinin fəaliyyətinin təşkilati və elmi təminatı

Məhkəmə ekspertizası fəaliyyətinin maddi-texniki, elmi-metodik və təşkilati təminatı məhkəmə ekspertiza idarəsinin təbə olduğu mövafiq iğra gəkimiyəti orqanı tərəfindən geyata keçirilir.

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin yaradılması və ləvh edilməsi Azərbaycan Respublikasının mövafiq iğra gəkimiyəti orqanı tərəfindən geyata keçirilməklə, onun fəaliyyət qaydası gəçindəki əsasnamə gəmin mövafiq iğra gəkimiyəti orqanı tərəfindən qəbul edilir.

Maddə 41. Məhkəmə ekspertizası idarəsinin fəaliyyətinin informasiya təminatı

Məhkəmə ekspertizası idarəsinin rəgberinin sorhusu əsasında mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütön idarə, təşkilat və möəsislər məhkəmə ekspertizasının aparılması öçön zəruri olan etalon nümünələrini və texniki məlumatları məhkəmə ekspertizası idarəsinə təqdim etməyə borğludurlar, bu zaman mülkiyyətinin qanunla möcyyn edilmiş mülkiyyət gəququnun pozulmasına yol verilmir.

Maddə 42. Məhkəmə ekspertizasının aparılması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq

Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti sahəsində Azərbaycan Respublikasının məhkəmə ekspertiza idarələri xarəgi dövlətlərin müvafiq orqanları ilə, gəbelc beynəlxalq təşkilatlarla cəmckdaşlıq edir.

Maddə 43. Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunun pozulmasına əürc vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

GEYDCR CLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 noyabr 1999-cu il.

Əlavə 2

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
CİNAYƏT-PROSESSUAL MƏCƏLLƏSİ**
(çıxarış)

Maddə 96. Mütəxəssis

96.1. Mütəxəssis cınayət prosesində şəxsi marahı olmayan, üz razılılı cəsasında istintaq və ya diğər prosesual gərcktlərin aparılmasında elm, texnika, inğəsnet və diğər peşə sahəsindəki xüsusi bilik və bacarığından istifadə edərck kümck əüstermək öcön cınayət prosesini geyata keçirən orqan tərəfindən təyin edilmiş, şöbgcl və ya təqsirləndirilən şəxsin, gəbelc şaqidin dindirilməsində iştirak etmiş möcllim mütəxəssis gəsab olunur. Mütəxəssis cınayət prosesi

iştirakçılarının təklif etdikləri şəxslər sırasından təyin edilə bilər.

96.2. Mötəxəssis gınayət prosesini geyata keçirən orqana zəruri kükək əüsterilməsi öçön kifayət qəder biliyə və bəğariha malik olmalıdır.

96.3. Şəxs gınayət prosesinin göquqi məsələləri özrə mötəxəssis qismində təyin oluna və ya diəer formada gələb edilə bilər. Mötəxəssisin ifadə etdiyi fikir ekspert rəyini cəvz etmir.

96.4. Mötəxəssis bu Məğəllədə nəzərdə tutulmuş gəllərdə və qaydada aşahıdakı vəzifələri yerinə yetirməlidir:

96.4.1. gınayət prosesini geyata keçirən orqana üz xösusi ixtisasını təsdiq edən sənədləri təqdim etmək; zəruri kükək əüsterilməsi qabiliyyəti olduğunu dözəön qiymətləndirmək;

96.4.2. gınayət prosesini geyata keçirən orqana peşə təğrəbçəsi və gınayət prosesində iştirak edən şəxslərlə mənəsbəti bərdə məlumat vermək;

96.4.3. kükəyinc zərurət olduğu bötön möddət ərzində istintaq və ya diəer prosessual gərəkətlərin keçirildiyi yərdə, məğkəmənin iğlas zalında olmaq və qeyd edilən gərəkətlərin keçirildiyi yeri gəmin gərəkətləri keçirən şəxsin iğazçəsi olmadan, məğkəmə iğlası zamanı isə məğkəmə iğlasında sənədlilik edən iğazçəsi olmadan tərək etməmək;

96.4.4. istintaq və ya diəer prosessual gərəkətləri geyata keçirən şəxsc kükək məqşədi ilə sənədlərin və cşyaların aşkar edilməsi, müğkəmləndirilməsi, əütörölmesi, texniki vasitələrdən və kompüter proqramlarından istifadə edilməsi, ekspert qarşısında suallar qoyulması öçön üz bəğarihindən və biliyindən istifadə edərək gınayət prosesini geyata keçirən şəxsc, orqana, məğkəmə iğlasında iştirak edən gınayət prosesi tərəflərinc peşəsinə aid sualları və gərəkətləri izag etmək;

96.4.5. təğqiqatçının, möstəntiqin, prokurorun və ya məğkəmə iğlasında sənədlilik edən əüsterişlərinə tabe olmaq;

96.4.6. mcgkcmc iğlasında qaydaya riayct etmck;

96.4.7. onun iştirakı ilc keçirilmiş gerckctlerin əedişinin, mczmununun vc nctiğclcrinin protokolda tam vc dözəön yazılmasını üz imzası ilc tcsdiq etmck;

96.4.8. ğinayct prosesini gcyata keçircn orqanın iğazcsi olmadan onun iştirakı ilc keçirilmiş istintaq vc diəcr prosessual gerckctlerc vc aşkar edilmiş gallara dair mclumatları, gabelc qapalı mcgkcmc iğlasının mclumatlarını yaymamaq, ona mclum olan şcxsi gcyatın toxunulmazlıhına, ailc, düvlt, peşc kommcrsiya vc ya qanunla qorunan diəcr sirlerc toxunan gallar barədc mclumatları yaymamaq;

96.4.9. bu Mcğcllədc nczərcdc tutulmuş diəcr vczifcləri yerinc yetirmck.

96.5. Mötəxəssisin üz vczifclərini iğra etmcməsi Azərbayğan Respublikasının qanunverigiliyi ilc nczərcdc tutulmuş mcşuliyctə scbb olur.

96.6. Mötəxəssis bu mcğcllədc nczərcdc tutulmuş gallarda vc qaydada aşahıdaki göquqları gcyata keçirir:

96.6.1. ğinayct prosesini gcyata keçircn orqanın iğazcsi ilc üz vczifclərini daga yaxşı iğra etmck mcqşcdilc işin materialları ilc tanış olmaq, ğinayct prosesinin iştirakçılarna suallar vermck;

96.6.2. ğinayct prosesinin iştirakçılarının diqqctini scncdlcrin vc cşyaların aşkar edilib mügkcmclndirilməscinc vc əütörölməscinc, texniki vasitclcrin vc kompöter proqramlarının istifadəscinc, iş materiallarının tcdqiğinc, ekspert qarşısında sualların qoyulmasına, gcmçinin üz pəşscinc aid olan sualların mczmununa yüncltmck;

96.6.3. cşyaların vc scncdlcrin aşkar edilməsi, mügkcmclndirilməsi vc əütörölməsi, texniki vasitclcrədcn vc kompöter proqramarından istifadə olunması, iş materiallarının tcdqiği, gabelc ekspert qarşısında sualların

qoyulması ilə əlaqədar protokola daxil edilməli qeydlər vermək;

96.6.4. iştirak etdiyi istintaq və ya diəcr prosesual gerçektlərin protokolu ilə, gabelə meğkəmc iğlası protokolunun mövafiq gissəsi ilə tanış olmaq, bu gerçektlərin ədişini, məzmununu və nətiğələrini əks etdirən yazıların təmlihinə və dözəönlöyönc dair protokola daxil edilməli qeydlər vermək;

96.6.5. ğinayct prosesi zamanı scrf etdiyi xcrğlərin üdçnilməsinc və ğinayct prosesini gcyata keçirən orqanın qanunsuz gerçektləri nətiğəsində ona vurulmuş ziyana əürç kompensasiya almaq;

96.6.6. yerinc yetirdiyi iş əürç qaqq almaq;

96.6.7. bu Meğcllədc nəzərdə tutulmuş diəcr göquqlardan istifadə etmək.

Maddə 97. Ekspert

97.1. Ekspert elm, texnika, inğescnct və diəcr pəşc sagesində xösusi biliklərdən istifadə etməklə rey verməyc qadir olan ğinayct prosesində şəxsi marahı olmayan, üz razılıhı əsasında materialların tədqiqinin aparılması öçön ğinayct prosesini gcyata keçirən orqan və ya onun tələbi ilə ekspert möəssisəsinin rəğberliyi tərəfindən təyin edilmiş şəxsdir. Ekspert ğinayct prosesi iştirakçılarının təklif etdikləri şəxslər sırasından təyin edilə və ya mödafiə tərəfindən dəvət oluna bilər.

97.2. Ekspert qarşısında qoyulmuş suallar özrc rey vermək öçön kifayct qədcər elm, texnika, inğescnct və diəcr pəşc sageslərinə aid xösusi biliklərc malik olmalıdır.

97.3. Şəxsi ğinayct prosesinin göquqi məsələləri özrc ekspert qismində təyin oluna və ya diəcr formada ğclb edilə bilər.

97.4. Ekspert bu Meğcllədc nəzərdə tutulmuş gallarda aşahıdakı vəzifələr yerinc yetirməlidir:

97.4.1. qarşısına qoyulan suallara dair əsaslı və obyektiv rəy vermək; dözənlöyö üzö tərəfindən yoxlanılmamış iş materiallarının tədqiqi əsasında əldə etdiyi şəxsi nəticələrini, gəbelc kompüter proqramından və məlumat materiallarından istifadə etməklə, əldə etdiyi nəticələri rəydə bir-birindən dəqiq ayırmaq;

97.4.2. qarşısına qoyulan suallar xüsusi biliklərindən kənara çıxırsa və ya təqdim olunmuş materiallar qoyulmuş suallara gəvab verilməsi öçön kifayət deyilsə, rəy verməkdən imtina etmək; yuxarıda qeyd olunmuş gəllərə əürə rəy verilməsinin mömkön olmadıhı nəticəsinc əclərsə, ekspertiza keçirilməsinin davam etdirilməsindən imtina etmək; bu imtinanı əsaslandırmağa, rəy verilməsindən və ekspertizanın keçirilməsindən imtina etməsi bərdə ekspertizanın keçirilməsini ona tapşırmış şəxsə yazılı məlumat vermək;

97.4.3. gınayət prosesini geyata keçirən orqanın tələbi ilə ekspertizanın keçirilməsinc dair xərğlərin smetası, çəkdiyi xərğlər bərdə gəsbət təqdim etmək;

97.4.4. gınayət prosesi iştirakçılara yazılı rəy təqdim etmək, onun məzmununu izag etmək, gəbelc onların suallarına gəvab vermək və yazılı rəyin izagatı özrə şifahi rəy vermək öçön gınayət prosesini geyata keçirən orqanın çahırışlarına əclmək;

97.4.5. gınayət prosesini geyata keçirən orqana və onu dəvət etmiş şəxsə xüsusi ixtisasını təsdiq edən sənəd təqdim etmək; əüsterilən orqanın və şəxsin, gəbelc məgkəmc iğlasında gınayət prosesi tərəflərinin tələbi ilə qoyulmuş məsələlər özrə qabiliyyəti olduğunu dözəön qiymətləndirmək;

97.4.6. gınayət prosesini geyata keçirən orqanın və məgkəmc iğlasında gınayət prosesi tərəflərinin tələbinc əsəcn peşə təğröbəsi və mövafiq gınayət işinin iğraatında iştirak etmiş şəxslərlə mənasibəti bərdə məlumat vermək;

97.4.7. istintaq və ya diəcr prosesual gerçektlerin aparılmasında iştirak edərken, gəmin gerçektleri apararı şexsin, meçkəme iğlasında isc sədrlik edən in iğazcsi olmadan bu yerleri tərç etməmck;

97.4.8. təcqiətçının, möstentiqin, prokurorun və ya meçkəme iğlasında sədrlik edən in əüstərişlerinc tabe olmaq;

97.4.9. meçkəme iğlasında qaydaya riayət etmck;

97.4.10. ğinayət prosesini geyata keçiren orqanın iğazcsi olmadan onun iştirakı ilc aparılmış istintaq və ya diəcr prosesual gerçektler və bu zaman möcyycn edilmiş gallara dair məlumatı, gabelc qapalı meçkəme iğlasının məlumatlarını yaymamaq; ona məlum olan şəxsi geyatın toxunulmazlığına, ailc, dövlet, peşc, kommərsiya və ya qanunla qorunan diəcr sirlerc toxunan gallar barədə məlumatları yaymamaq;

97.4.11. bu Məğllədc nəzərdə tutulmuş diəcr vəzifələri yerinc yetirmck.

97.5. Ekspertin üz vəzifələrini iğra etməmcsi Azərbaycan Respublikasının qanunverigiliyi ilc nəzərdə tutulmuş məsuliyyətc səbəb olur.

97.6. Ekspert bu Məğllədc nəzərdə tutulmuş gallarda və qaydada aşahıdaki göquqları geyata keçirir:

97.6.1. rəy verilmesi öçön möqayisəli təcqiət aparmaq məqsədilc zəruri obyekt və nömünləri cləc etmck; cləvc obyekt və diəcr materialların təcqdim olunmasını tələb etmck;

97.6.2. rəy verilmesi öçön ğinayət prosesini geyata keçiren orqanın iğazcsi ilc zəruri materiallarla tanış olmaq, işin materiallarından zəruri məlumatları çıxarış etmck, üz vəzifələrini daga da yaxşı iğra etmck məqsədilc şöbgəli, təcşirləndirilən, zərər çəkmiş şəxslerc və şagidlerc suallar vermck;

97.6.3. ekspertizanın predmetinc aid və rəy verilmesi öçön zəruri olan istintaq və ya diəcr prosesual gerçektlerin aparılmasında iştirak etmck;

97.6.4. qarşısına qoyulan suallara və səlahiyyətinə aid iş materiallarının tədqiqi zamanı aşkar edilmiş və ekspertizanın predmeti daxilində diəcr gallara dair rəy vermək;

97.6.5. məhkəmənin və gınayct prosesi iştirakçılarının diqqətini ekspertizanın predmeti və mövafiq eksperte verilen sualların tertibi ilə əlaqədar gallara gclb etmək;

97.6.6. iştirak etdiyi istintaq və ya diəcr prosesual gerçektlərin protokolu ilə, gabelc məhkəmə işləsinin protokolunun mövafiq gissəsi ilə tanış olmaq, bu gerçektlərin və üz şifahi rəyinin tamlılına və dözəönlöyönc dair protokola daxil edilməli qeydlər vermək;

97.6.7. gınayct prosesi zamanı sərf etdiyi xərçlərin üdənilməsinə və gınayct prosesini gcyata keçirən orqanın qanunsuz gerçektləri nətiğəsində ona vurulmuş ziyana əürc kompensasiya almaq;

97.6.8. yerinə yetirdiyi işə əürc gəqq almaq;

97.6.9. bu Məğcllərdə nəzərdə tutulmuş diəcr göquqlardan istifadə etmək.

Maddə 118. Ekspertə etiraz

118.1. Ekspert aşahıdakı gallarda gınayct prosesində iştirak edə bilməz:

118.1.1. bu Məğcllənin 109.1.3.-109.1.8.-ği maddələrində nəzərdə tutulmuş galların gcr gansı biri müvğud olduqda;

118.1.2. qanuna və ya məhkəmənin gükmönc cəsən onun ekspert olmaq göququ olmadığıda;

118.1.3. o, təftiş, yaxud diəcr yoxlama gerçektləri aparmışdırsa və nətiğədə bunlar gınayct işinin başlanmasına cəs olmuşdursa.

118.2. Rəyində dözəönlöyönc şöbgc yaranması ilə əlaqədar təkrar ekspertizanın aparılması gallarından başqa şəxsə ekspert qismində gınayct prosesində cəvvelki iştirakı onun bundan sonra gınayct prosesində iştirakını istisna etmir.

- 118.3. Ekspertizə etiraz aşahıdakı qaydada gəll edilir:
- 118.3.1. ibtidai istintaq və ya tədqiqat aparılarkən - mövafiq olaraq tədqiqatçı, möstəntiq və ya prokuror tərəfindən;
- 118.3.2. ğinayət işinə və ya diğər materiala məhkəmədə gəkim tərəfindən təkbəşinə və ya andlı iğlasçılar tərəfindən baxılarkən - məhkəmə iğlasında sədrlik edən tərəfindən;
- 118.3.3. ğinayət işinə məhkəmədə kolleəial tərkibdə baxılarkən - məhkəmə tərkibi tərəfindən.

XXXV fəsil

Ekspertizanın aparılması

Maddə 264. Ekspertizanın aparılmasının əsasları

264.1. Ekspertiza elm, texnika, inğəsənət və ya sənət sahəsində, gələcək mövafiq tədqiqatın metodikası özür xüsusi biliklər tələb edildikdə ğinayət təqibi önəm gəmiyyətli olan gəllərin möyyəcn edilməsi məqsədilə aparılır.

264.2. Tədqiqatçı, möstəntiq, ibtidai araşdırmaya posessual rəğbərliliyi geyata keçirən prokuror, mötəxəssis və ğinayət prosesinin diğər iştirakçılarının xüsusi biliklərcə malik olması ğinayət təqibi orqanını mövafiq gəllərdə ekspertizanın təyin edilməsi zərurətindən azad etmir. Bu Məğləllənin 140.0.1.-140.0.4-ğö maddələrində nəzərdə

tutulmuş galların möcyyn edilməsi üçün mövafiq ekspertizanın tcyin edilməsi məğburidir.

264.3. Ekspertiza möstentiqin qərarına və ya gınayct təcibi xüsusi ittigam qaydasında geyata keçirildiyi galdə mödafiə tərfinin yazılı mörağictinc əsasən aparılır. Ekspertizanın tcyin edilməsi gəqqində qərar onun aid olduhu şəxslər üçün məğburidir.

264.4. Ekspertizanın tcyin edilməsi gəqqində qərrardə aşahıdakılar əüstərlməlidir:

264.4.1. qərarın çıxarıldıhu tarix, vaxt və yer;

264.4.2. möstentiqin soyadı, adı, atasının adı, vəzifəsi;

264.4.3. ekspertizanın tcyin edilməsinc əsas vərcə oyektiv gəlləri və onun motivlərinin əsaslandırılması;

264.4.4. aşkar edildiyi və əütörlədyö yer, vaxt və şərait əüstərlməklə ekspertizaya əündərlən maddi sübutlar və diəcr obyektlər, ekspertiza işin materialları özrc aparıldıqda isə ekspertin əəldiyi nətiğcənin əsaslanə bilğcyi məlumatlar;

264.4.5. ekspert qarşısında qoyulan suallar;

264.4.6. ekspertizanın aparılması tapşırılan ekspert idarəsinin adı və ya şəxsin soyadı.

264.5. Gınayct təcibi xüsusi ittigam qaydasında geyata keçirildiyi galdə mödafiə tərfinin mənafeyinc xidmət ədə bilğcək gəllərin möcyyn edilməsi üçün mödafiəçi üz təşəbbösö ilə bir və ya bir nəçə ekspertcə, ekspertiza idarəsinə ekspert işinin möqavilə əsasında üdənilməsi şərti ilə ekspertizanın aparılması bərcdə rəsmi mörağict etmək göququna məlikdir.

264.6. Gınayct təcibi xüsusi ittigam qaydasında geyata keçirildiyi galdə ekspertizanın mödafiə tərfinin təşəbbösö ilə və onun gəsabına aparılması zamanı ekspertcə suallar siyagısı və tədqiqat obyektləri verilir.

264.7. Gınayct təcibi xüsusi ittigam qaydasında geyata keçiriliyi galdə mödafiə tərfinin rəsmi mörağicti

csasında ekspertiza aparmış ekspertlerin təqdim edilmiş rəyləri məhkəmə tərəfindən materiallara əlavə edilir və dəyər sübutlarla yanaşı qiymətləndirilir.

Maddə 265. Təkbaşına və komissiyon ekspertiza

265.1. Ekspertizanı xüsusi biliklərcə malik olan, ekspert qismində təyin olunan bir və ya bir neçə şəxs apara bilər.

265.2. Təkbaşına ekspertizanın aparılması mövcud bir ekspert və ya mövcud eksperti təyin edən ekspert idarəsinin rəisincə tapşırılır.

265.3. Mürəkkəb və təkrar ekspertizalar eyni ixtisasdan olan ekspertlər komissiyası tərəfindən aparılır. Tərəflərin xahişi ilə ekspert komissiyasının tərkibində onların üstündəki ekspertlər daxil edilə bilər. Ekspertlər arasında fikir ayrılığı olduqda onlardan hər biri fikir ayrılığı döhrmüş bir və ya bir neçə suala dair ayrığa rəy verir.

265.4. Komissiyon ekspertiza aparılmasının iğrası ekspert idarəsinin rəhbəri üçün məcburidir. Hər hansı ekspertizanın aparılması ekspert idarəsinə tapşırıldıqda gəmin idarəsinin rəhbəri ekspertizanın aparılması üçün ekspertlər komissiyası təşkil edə bilər.

Maddə 266. Kompleks ekspertiza

266.1. Cinayət təqibi üçün gəcmiyyətli olan gəllər müxtəlif bilik və ya elm sahələri, yaxud biliyin bir sahəsi daxilində müxtəlif ösullar sistemi csasında yalnız bir neçə tədqiqat aparılmaqla mövcud edilə bildikdə kompleks ekspertiza təyin edilir.

266.2. Ekspertlər üzvləri daxilində kompleks ekspertiza çərçivəsində mövcud edilmiş faktiki məlumatların məğmüsü csasında mövcud edilməsi üçün ekspertizanın təyin edildiyi gəllər barədə əldəkləri nətiğəni ifadə edirlər.

266.3. Ekspert kompleks ekspertizanın rəyinin onun səlahiyyətinə aid olmayan hissəsini imzalaya bilməz.

266.4. Kompleks ekspertizanın aparılması ekspertiza idarəsinə tapşırıldıqda, kompleks tədqiqatların təşkili gəmin idarəsinin rəhbərliyinin özerinə düşür.

Maddə 267. Əlavə və təkrar ekspertiza

267.1. Qoyulmuş suallara ekspert tam cavab vermədikdə və ya tədqiqat aparılmış obyektlərə dair məstentiqin əlavə sualları yarandıqda aparılmış tədqiqatın və ya rəydəki boşluğun aradan qaldırılması üçün gəmin və ya başqa ekspert tərəfindən əlavə ekspertiza aparılır.

267.2. Ekspertin rəyi kifayət qədər əsaslı olmadıqda və şübhə doğurduqda, yaxud onun əsaslandırılı şübutlar etibarsız (qeyri-mütəbər) hesab edildikdə və ya ekspertiza aparılmasının prosessual qaydaları pozulduqda təkrar ekspertiza aparılır.

267.3. təkrar ekspertizanın aparılması başqa eksperte tapşırılır. Cvvəlki ekspertizanın aparılmasında iştirak edə və izahlar verə bilərlər, lakin tədqiqat zamanı və rəy tərtib edilərkən onlar iştirak etmirlər.

267.4. Təkrar ekspertizanın aparılması gəqqində qərarın cvvəlki ekspertizaların nəticələri ilə razı olmamağın motivləri əüsterilməlidir. Təkrar ekspertiza təyin edilərkən ekspert qarşısında cvvəlki tətbiq edilmiş tədqiqat ösullarının elmi əsaslılığı barədə sual qoyula bilər.

Maddə 268. Ekspertizanın təyin edilməsi və aparılması zamanı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqları

268.1. Məstentiqin qərarına əsasən ekspertizanın təyin edilməsi və aparılması zamanı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs aşahıdakı göquqlara malikdir:

268.1.1. protokol tərtib edilməklə ekspertizanın aparılmasından cvvəl onun təyin edilməsi gəqqində

möstentiqin qerarı ilc tanış olmaq vc ona mexsus olan göquqlarının izagını almaq;

268.1.2. eksperte etiraz etmck;

268.1.3. ekspertı onun əüstcrdiyi şexslcr içcrisindən tcyin edilmcsi barcdc vcsatct vermck;

268.1.4. üz tçşcbbösö ilc vc üz gesabına alternativ ekspertiza aparmaq vc onun rcyinin ğınayct işinc clavc edilmcsi barcdc vcsatct vermck;

268.1.5. rcy alınması öçön möstentiq tcrfından tcyin edilmiş ekspert qarşısında clavc suallar qoymaq;

268.1.6. möstentiqin iğazcsi ilc ekspertizanın aparılmasında iştirak etmck, bu zaman tctbiq edilmiş tcdqiqat ösullarının magiyyctini vc alınmış nctiğclcrin izagını ekspertdən tclcb etmck vc eksperte izaglar vermck;

268.1.7. ekspertin rcyi möstentiqc daxil olduhu vaxtdan cn əeği 10 (on) əön möddctində onunla tanış olmaq vc clavc vc ya tckrar ekspertizanın aparılması gaqqında vcsatct vermck;

268.1.8. onun vcsatcti özrc aparılan ekspertin dindirilmcsində iştirak etmck.

268.2. Sadalanan göquqlar, gcmçinin rugı vcziyycti imkan verdikdc gaqqında mcğburi xarakterli tibbi tcdbirclcrin tctbiqi özrc iğraat aparıldıhı şexsc dc mexsusdur.

Maddə 269. Ekspert idarəsində ekspertizanın aparılması

269.1. Möstentiq ekspertiza tcyin edilmcsi gaqqında qcrarını, tcdqiqat obyektclcrini, zcruri zallarda isc ğınayct işini rcy verilmesi öçön ekspert idarcsinin rcğbcricnc əündcrir. Ekspertiza ekspert idarcsinin cmckdaşı tcrfından aparılır. Qcrarda ekspertizanın kim tcrfından keçirilmcsi əüstcrilmcdikdc ekspertiza idarcsinin rcğbcrici ekspertizanın aparılmasını gcmın idarcnin cmckdaşlarından birinc vc ya bir ncçcsinc tapşırır vc bu barcdc ekspertiza tcyin etmiş şexsc mclumat verir.

269.2. Ekspertiza mödafiə tərfinin təşəbbüsə ilə və onun hesabına aparıldıqda gəmin tərcə ekspertiza idaresinin rəhbərinc suallar siyahısını və tədqiqat üçün obyektləri əündərir.

269.3. Ekspertiza idaresinin rəhbəri aşahıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

269.3.1. eksperte onun bu Məcəllənin 97.4. və 97.6.-ğ maddələrində nəzərdə tutulmuş göquq və vəzifələrini izah edir;

269.3.2. eksperte bilc-bilc yalan rəy verməyə əürə ğinayət məsuliyyəti qaqqında xəbərdarlıq edir və bu bərdə ekspertizanın təyin edilməsi, qaqqında qərdə ekspertin imzası təsdiq edilən mövafiq qeyd aparılır;

269.3.3. ekspertizanın aparılmasını təşkil edir;

269.3.4. tədqiqat obyektlərinin qorunub saxlanmasını təmin edir;

269.3.5. ekspertizanın qurtarma möddətini möyyəcn edir;

269.4. Ekspert idaresinin rəhbəri eksperte tədqiqatın əedişi və onun əldiyi nətiğələri cəvəlgədən gələn əüsterişlər vermək göququna malik deyil.

Maddə 270. Ekspert idarəsindən kənarda ekspertizanın aparılması

270.1 Ekspert idaresindən kənarda ekspertiza aparıldıqda, möstəntiq ekspertizanın təyin edilməsi qaqqında qərdə çıxarıldıqdan sonra aşahıdakı tədbirləri əürör:

270.1.1. ekspertiza aparılmasının tapşırıldığı şəxsi çahırır;

270.1.2. onun şəxsiyyətinə və səlagiyyətinə əmin olur;

270.1.3. ekspertin şəbgəli, təqsirləndirilən, zərər çəkmiş şəxs və ğinayət prosesinin diəer iştirakçılarının mönasibətini möyyəcnləşdirir və eksperte etiraz üçün əsasların olub-olmamasını yoxlayır;

270.1.4. ekspertiza tcyin edilməsi gaqqında qcrarı eksperte tcdqdim edir;

270.1.5. eksperte onun bu Mcğellənin 97.4. və 97.6-ğı maddələrində nəzərdə tutulmuş göquq və vəzifələrini izag edir;

270.1.6. eksperte bilc-bilc rcy verməyc əürə ğinayct məsuliycti gaqqında xəbcərdarlıq edir;

270.1.7. ekspertin mərəğıctlərini və xəğışlərini qeyd edir;

270.1.8. bu Mcğellənin 270.1.2.-270.1.7.-ğı maddələrində nəzərdə tutulmuş mövafiq gerckctlərin aparılması barədə ekspertizanın tcyin edilməsi gaqqında qcrarla ekspertin tanış edilməsi gaqqında protokolda qeyd edir;

270.1.9. ekspertin xəğışinin təmin və ya redd edilməsi gaqqında cəsəndirilmiş qcrar çıxarır;

270.2. Şöbgəli, tcdşirləndirilən, zərcə çckmiş şcxsin və şagidin bədəninin və ya ruğı vəziyyctinin tcdqıqatı zərurcti olduqda, yaxud gəmin şcxslərin ekspertizanın aparılmasında iştirakı zəruri gəsəb edildikdə, möstəntiq əüstərilən şcxslərin ekspertin yanına çatdırılmasını təmin etməlidir.

270.3. Ekspertiza mödafiə tərfinin təcşəbbösö ilə və onun gəsəbina aparıldıqda gəmin tərctf arasında möqavilə bəhlənir. Mödafiə tərctfi ekspertizanın aparılması özrc xərgləri üdcyir və eksperte suallar siyagısını və tcdqıqat öçön obyektlər verir.

Maddə 271. Ekspertin rəyi

271.1. Ekspertiza tcyin edilməsi gaqqında möstəntiqin qcrarının eksperte daxil olduhu və ya ekspertlə mödafiə tərctfi arasında möqavilənin bəhləndihı vaxtdan 1 (bir) aydan əğ olmayaraq ekspert zəruri tcdqıqatlar aparır, yazılı rcy tərctib edir, onu üz imzası ilə təcşdiq edir və dərgal

ekspertizanı tcyin etmiş şcxsc vc ya mödafiə tcrəfinə əündərir.

271.2. Ekspertin reyində aşahıdakılar əüstərilir:

271.2.1. ekspertizanın aparıldııı tarix, vaxt vc yer;

271.2.2. ekspertizanı aparən şcxsin soyadı, adı, atasının adı, tçgsili, ixtisası, ixtisas özrc iş ştaji, elmi adı vc elmi dcrəğəsi, tutduhu vəzifə;

271.2.3. bilc-bilc yalan rey verməycə əürə ğınayct məsulıyyctnin ekspertə məlum olmasını təsdiq edən qeyd;

271.2.4. ekspertizanın aparılması öçön cəaslar;

271.2.5. ekspertizanın aparılmasında iştirak etmiş şcxslər qaqqında qeyd (soyadları, adları, atalarının adları vc ev önvanları);

271.2.6. ekspertiza aparılmasının xösusiyyctləri, o ğömlədən ekspertin ğınayct işinin ğansı materiallarından istifadə etməsi, ğansı maddi sübutların, nömunculrın vc diəcr obyektlərin tədqiq edilməsi, ğansı ösulların tətbiq edilməsi vc onların etibarlılıq dcrəğəsi, qoyulmuş suallara cəaslandırılmış ğavablar, ekspertin təşəbbüsö ilə möcyyəcn edilmiş ğınayct təqibi öçön cəcmiyyctli olan ğallar barədə qeyd.

271.3. Ekspertin reyində ekspertin əldiyi nətiğcləri təsdiq edən maddi sübutlar, nömunculər, diəcr materiallar, gabelc fotoşkillər, sxemlər, ğcdvclər clavc edilir.

271.4. Tədqiqat zamanı təqdim edilmiş materialların vc ekspertin xösusi biliklərinin kifayct qədər olmaması aşkar edildikdə ekspertin reyində onun qarşısına qoyulmuş sualların ğamısına vc ya bir qismində ğavab verməyin qeyri-mömkönlöyönö cəaslandırən möddəə üz cksini tapmalıdır.

271.5. Ekspertin reyini ekspertizanı aparmış şcxslər tərəfindən imzalanır (bu imzaların ğcqiqliyi ekspertiza idarəsində idarənin rəğbəri tərəfindən təsdiq edilir).

Maddə 272. Ekspertin dindirilməsi

272.1. Ekspertin reyini kifayət qədər aydın olmadıqda və ya gəmin reyində əlavə tədqiqatlar aparılmasını tələb etməyən boşluqlar olduqda, gəbelc ekspertin tətbiq etdiyi ösulları və ya istifadə olunan terminləri dəqiqləşdirmək zərurətini yarandıqda möstəntiq eksperti dindirmək gövquna malikdir.

272.2. Ekspertin çəhırılması və dindirilməsi bu Məğəllənin 226, 227 və 230-ğü maddələrində nəzərdə tutulmuş möddəcalara uyğun olaraq aparılır.

272.3. Ekspert reyini təqdim edəndəck onun dindirilməsi yolverilməzdir.

XXXVI fəsil

Tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi

Maddə 273. Tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi şərtləri

273.1. Möstəntiq tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi məqsədilə mövafiq istintaq gərəckətini aşahıdakı gəllərdə apara bilər:

273.1.1. nümunələr gər gansı insanın, geyvanın, insan meyitinin, geyvan gəcədinin, gəbelc cəşya və ya maddələrin xassələrini eks etdirdikdə;

273.1.2. nömuncələr gınayct tçqibi öçön cçemiyctli olduqda.

273.2. Tcdqıqat öçön nömuncələrin әütörölmcsı mcqscdılc mövafıq istıntaq gerçckctının aparılması öçön möstctntıq csaslandırılmıř qçrar çıxarır. Gcmın qçrarda aşahıdakılar әüstcrilmclıdır:

273.2.1. qçrarın çıxarıldıhı tarıx, vaxt vc yer;

273.2.2. möstctntıqın soyadı, adı, atasının adı vc vczıfcsı;

273.2.3. tcdqıqat öçön nömuncələrin әütörölmcsınc csas vcrn obyctıv gallar vc onun motıvclcrının csaslandırılması;

273.2.4. tcdqıqat öçön nömuncclrı әütörölmclı olan řcxsnın soyadı, adı, atasının adı;

273.2.5. tcdqıqat öçön nömuncclcrın әütörölmclı olduhu řcxsnın soyadı, adı vc atasının adı;

273.2.6. tcdqıqat öçön nömuncclcrın vc gansı mıqdarda әütörölmclı olduhu;

273.2.7. tcdqıqat öçön nömuncclcrın әütörölmcsı öçön řcxsnın nc vaxt vc kımın yanına әclmclı olduhu;

273.2.8. tcdqıqat öçön nömuncclcr әütöröldökdcn sonra onlarınc nc vaxt vc kımı vcrilmclı olduhu.

273.3. Tcdqıqat öçön nömuncclcr, gcmçının bu Mcçcllcnnın möddcaları ilc ncçcrdc tutulmuş gallarda vc qaydada baxıř, axtarıř, әütörömc, cmlak vc ya yazıřma özcrcnc gcbs qoyulması zamanı da әütörölc bılc.

273.4. Zcrurı gallarda başqa řcxslcrın göquqlarını pozmamacaq řcrtı ilc tcdqıqat öçön nömuncclcr ekspert tcrfcındcn dc әütörölc bılc.

273.5. Tcdqıqat öçön nömuncclcrın әütörölmcsı ösulundan asılı olmayaraq onlarınc insana czab vcrn, onun gcyatına, scgçctınc vc ya bcdcn bötüvlöyönc tçglökc türccn ösulla әütörölmcsı qadahandır.

Maddə 274. Tədqiqat üçün götürülən nümunələrin növləri

274.0. Tədqiqat üçün aşahıdakı nümunələr əütörölç bilər:

274.0.1. qan sperma (meni), tük, dırnaq kəsintisi, bədən xariğı ürtöklərinin mikroskopik qazıntısı;

274.0.2. töpörğək, tər və orqanizmin diğər ifrazatları;

274.0.3. dəri naxışının (nəqşəsi), dişlərin və əl-ayahın izləri;

274.0.4. əlyazmalar, döyönlər, məmulatlar və insan bağarışını əks etdirən diğər materiallar;

274.0.5. səs fonogramı;

274.0.6. material, maddə, xammal və qazır məqsulun nümunələri;

274.0.7. alətlər, əöllər və əilizlər;

274.0.8. diğər maddələr və şeyələr.

Maddə 275. Müstəntiqin qərarı əsasında tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi

275.1. tədqiqat üçün nümunələr əütörölmesi məqsədi ilə möstəntiq nümunələri əütörölən şəxsi çahırış vərcəsi ilə üz yanına çahırır və ya onun olduhu yere əlir.

275.2. Təqsirləndirilən və ya şöbgəli şəxsdən tədqiqat üçün nümunələr əütöröldökcə onun mödafiçəsi iştirak etmək göququna malikdir. Bu istintaq gərəkətinin aparılması bərdə möstəntiq tərfindən cəvələğədən xəbərdarlıq edilmiş mödafiçə tədqiqat üçün nümunələrin əütörölmesində iştirak etmək arzusunu bildirdikdə möstəntiq onun bu göququnu təmin etməlidir.

275.3. Möstəntiqin dəvəti ilə tədqiqat üçün nümunələrin əütörölmesində, gəçinin mötəxəssis, möəllim, gəkim və diğər şəxslər iştirak edə bilər.

275.4. Tədqiqat üçün nümunələrin əütörölmesindən cəvəl möstəntiq bu istintaq gərəkətinin aparılmasında iştirak edən bötön şəxsləri imza etməklə tədqiqat üçün

nömunclərin əvətörölməsi gəqqında qəcrərlə tənış edir, onların göquq və vəzifələrini izəg edir.

275.5. Tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsində möstəntiq foto, video və kino çəkilişdən və ya diəcr yazan texniki vasitələrədən istifadə etmək göququna malikdir.

275.6. Möstəntiq və ya onun əvüstərişi cəsasında diəcr şəxs zəruri gərəkətləri aparır və cəks ğinsdən olan şəxsin soyunması ilə bəhlı gəllər istisna olmaqla, bu istintaq gərəkətinin aparılmasında iştirak edən diəcr şəxslərin yanında tədqiqət öçön nömuncləri əvətörör. Sənədlər istisna olmaqla, tədqiqət öçön əvətörölmüş nömunclər qəbləşdirilir və müğörlənir.

Maddə 276. Nömunələrin götürölməsi protokolu

276.1. Nömuncləri əvətördökədən sonra möstəntiq protokol tərrib edir və gəmin protokolda əşəhidəklər əvüstərilir:

276.1.1. nömunclərin əvətöröldyö tarix, vaxt və yer;

276.1.2. möstəntiqin soyadı, adı və atasının adı, vəzifəsi:

276.1.3. tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsində iştirak edən şəxslərin vəzifəsi, soyadı, adı və atasının adı, dohulduhu il, ay, əvön və yer, iş yeri, faktiki yaşadıhı və qeydiyyatda olduhu yer;

276.1.4. tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsində iştirak edən şəxslərə onların göquq və vəzifələrini izəg edilməsi bərcə qeyd;

276.1.5. tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsinin xösusiyyətləri, o ğömlədən tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsi zamanı gənsi nömunclərin və gənsi yolla əvətöröldyö, gəbelc tədqiqət öçön nömunclərin əvətörölməsi zamanı foto, video və kino çəkilişdən və ya diəcr yazan texniki vasitələrədən istifadə edilib-edilməməsi bərcə qeyd;

276.1.6. yerinc yetirilməsi ardıçılılı ilc nömunculcrin əütörölməsi öçön əürölmöş tcdbirler, tctbiq edilcn elmi-texniki ösul vc vasitclcr, gabelc nömunculcrin üzönön tcsviri;

276.1.7. möşagidc edilməsi ardıçılılı ilc nömunculcrin əütörölməsi zamanı bötön aşkar olunanlar (nömunculcrin əütörölmcsinin galları vc nctiğclcri tcferröatı ilc əüsterilir.

276.2. tcdqiqat öçön nömunculcrin əütörölməsi protokolu ona üz qeydlcrinin daxil edilmcsini tclcb etmck göququna malik olan bu istintaq gcrckctinin bötön iştirakçıları tcrfincn imzalanır. Protokol bir nccç scgifcdc tcrtib edildikdc, onun gcr bir vcrçqi əüsterilcn istintaq gcrckctinin iştirakçıları tcrfincn ayrığa imzalanır.

276.3. protokola tcdqiqat öçön əütörölmöş nömunculcr clavc edilir. tcdqiqat öçön nömunculcrin əütörölməsi zamanı foto, video vc kino çckilişdcn vc ya diəcrc yazan texniki vasitclcrdcn istifadc edildikdc, mövafiq yazılar, fotoşkillcr, çckiliş lcntlcri, yaxud başqa mclumat daşıyığıları protokola clavc olunur.

Maddə 331. Məhkəmə baxışında ekspertiza

331.1. Mcgkcmcydcck iğraat zamanı ekspertizanın keçirildiyi galda, mcgkcmc istintaqının əedişincd ekspertin mcgkcmcydcck iğraat mcrgclscincd verdiyi rcy tcdqiq edilir.

331.2. Mcgkcmcydcck iğraat zamanı rcy vcrmiş ekspert aşahıdaki göquqlara malikdir:

331.2.1. mcgkcmc baxışında vc ekspertizanın predmetinc aid olan söbutların tcdqiq edilmcsincd iştirak etmck;

331.2.2. tccşirlendirilcn, zcrccr çckmiş şcxsin, şagidlcrcn dindirilmcsincd, maddi söbutların möayincscincd vc diəcrc istintaq gcrckctlcrcnin aparılmasında iştirak etmck.

331.3. Ekspertin rcyi tcdqiq edildikdcn sonra mcgkcmc ğinayct prosesi tcrflcrincn gcr birinin fikrini dinlcmcklc, ğinayct prosesi tcrflcrincn vcsatcti csasında vc

ya üz teşebbösö ilc tckrar vc ya clavc ekspertiza tcyin etmck göququna malikdir.

331.4. Ğinayct işi özrc ibtidai araşdırma zamanı ekspertiza tcyin edilmekdc Ğinayct prosesinin tcrfleri mcgkcmc baxışında ekspertizanın tcyin edilmcsi gaqqında vcsatct qaldıra bilcrler.

331.5. Ğinayct prosesinin tcrfi üzönön yazılı vcsatctindc aşahıdakıları әüstcrmelidir:

331.5.1. ekspertin rcy vcrğcyi sualları;

331.5.2. gansı galların araşdırılmalı olduhunu;

331.5.3. kimin ekspert qismindc Ğclb edilmcsi mcsclesinc dair tcklifcrini.

331.6. Ğinayct prosesinin gcr bir tcrfi aşahıdaki göquqlara malikdir:

331.6.1. ekspertizanın tcyin edilmcsi gaqqında eks tcrfin vcsatcti ilc tanış olmaq;

331.6.2. bu Mcğcllcnin 331.5.-ği maddesindc nczcrdc tutulmuş mcscclerc dair üz fikrini bildirmck.

331.7. Bu Mcğcllcnin 140.0.1.-140.0.4-ğö maddclcrin-dc nczcrdc tutulmuş galların möcyycn edilmcsi öçön ibtidai araşdırma zamanı ekspcriza keçirilmcmişdirsc mcgkcmc ekspertizanın aparılmasını tcmn etmelidir. Bu vc diäcr gallarda ekspertiza tcyin edildikdc mcgkcmc iğlasında scdrlik edcn Ğinayct prosesinin tcrflcrinc ekspert qarşısında suallar qoymahı, ekspertizanın aparılmasının kimc tapşırılması vc ncyin tcdqiq edilmcsi barcdc üz mölagizclcrini bildirmeyi tcklif edir. Mcgkcmc Ğinayct prosesinin tcrflcrinc aid olan şcxslcrdcn gcr gansı birinin vcsatcti özrc tcrflerc üz mölagizc vc üz suallarını bildirmck öçön imkan yaradılması mcqscdile mcgkcmc iğlasında tcnffös elan edir.

331.8. Ğinayct prosesinin tcrfleri ekspert tcdqiqatının obycti kimi çşya vc scnccleri tcdqim etmck göququna malikdirler. Onları belc obyctler sırasından xariğ edcrck mcgkcmc csaslandırılmış qcrar çıxarmalıdır.

331.9. Məhkəmə baxışında ekspertizanın aparılması qaydası gəzində yekun nəticə məhkəmənin qərarında üz əksini tapır.

331.10. Ekspert təyin edilmiş şəxsə ekspertizanın təyin edilməsi gəzində məhkəmə qərarının surəti verilir və ona ekspertin gövəq və vəzifələri izah edilir.

331.11. Tədqiqat əvən zəruri gəldə məhkəmə gənayət prosesi tərəflərinin fikrini dinlədikdən sonra məhkəmə işərasını təxirə sala bilər.

331.12. Ekspertin rəyi yazılı şəkildə məhkəməyə təqdim edilir və sədrlik ədənin əvəstərişi ilə məhkəmə işləsində elan olunur.

Maddə 332. Ekspertin dindirilməsi

332.1. Məhkəmə işləsində çəhərilmiş ekspert aşahıdakı ardışğıllıqla dindirilir:

332.1.1. vəsatəti əsasında ekspertizanın aparıldığını şəxs;

332.1.2. gəmin tərəfə aid olan diəər şəxslər;

332.1.3. əks tərəfə aid olan şəxslər;

332.1.4. məhkəmə.

332.2. Ekspertizə gənayət prosesinin tərəflərin vəsatəti əsasında və ya məhkəmənin təşəbbəsə ilə aparıldıqda, ekspertə nüvə ilə ittəgam tərəfi, mədəfəic tərəfi və məhkəmə dindirir.

Əlavə 3

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ CİNAYƏT MƏCƏLLƏSİ (çixariş)

***Maddə 297. Bilə-bilə yalan ifadə vermə, yalan rəy vermə
və ya yanlış tərcümə etmə***

297.1. Məhkəmədə və ya ibtidai istintaqda şagid, zərərçəkmiş şəxs tərəfindən yalan ifadə vermə və ya ekspert tərəfindən bilc-bilc yalan rəy vermə, gəbelə tərgömcü tərəfindən bilc-bilc yanlış tərgömcə etmə - minimum cəza qaçqı məbləhinin beş yüz mislindən min mislinədək miqdarda cərimə və ya yüz altmış saatdan iki yüz saatadək ictimai işlər və ya bir ildən iki ilədək müddətdə işləg işləri və ya iki ilədək müddətdə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya altı ayadək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

297.2. Eyni cəzələr şəxsin ahır və ya xüsusilə ahır gınayət törətməkdə ittiqam olunması ilə bəhlə türəldikdə - iki ildən altı ilədək müddətdə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Qeyd:

1. Bu Məcəllənin 297.1.-ğə maddəsində əüstərilən şəxslər təgqiqatın, ibtidai istintaqın əedişində, məhkəmə baxışında məhkəmə tərəfindən gükm və ya qətnəmə çıxarılanədək verdikləri ifadənin, rəyin və ya etdikləri tərgömcənin yalan olduğunu küöllö olaraq bildirdikdə gınayət məsuliyyətindən azad olunurlar.

2. Şəxs üzönc, arvadına (ərinc), üvladlarına, valideynlərinə və qanunverğıliliklə dairəsi möcyən edilmiş diəcr yaxın qoqumlarına qarşı ifadə verməyə məğbur edilərək bilc-bilc yalan ifadə verdikdə gınayət məsuliyyətinə gəlb oluna bilməz.

Maddə 299. İfadə verməkdən boyun qaçırmağa, yalan ifadə və ya yalan rəy verməyə, yaxud yanlış tərcümə etmə və ya pulla ələ alma

299.1. Şagidin, zərərçəkmiş şəxsin yalan ifadə verməsi məqsədi ilə, gəbelə tərgömcünün yanlış tərgömcə etməsi məqsədi ilə onları pulla ələ alma - minimum cəza qaçqı məbləhinin beş yüz mislindən min mislinədək miqdarda

ğcrime vc ya yöz seksen saatdan iki yöz qırx saatadck iğtimai vc ya iki ilcdck möddctc islag işlcri vc ya altı ayadck möddctdc azadlıqdan mcgrum etmc ilc ğczalandırılır.

299.2. Şagidin, zcrrçckmiş şcxsi yalan ifade vermeyc, eksperti yalan rey vermeyc vc ya tcrğömcçini yanlış tcrğömc etmeyc mcğbur etmc, gabelc gemin şcxslcri ifade vermckden boyun qaçırmaha mcğbur etmc şantajla, gemin şcxslcri vc ya onların yaxın qogumlarını üldörmck, sahlamlıha zcrrc vurmaq vc ya cmlakını mcgv etmck vc ya zcdclcmck zcdcsi ilc türedildikdc - minimum cmck gaqqı meblchinin min mislinden öç min mislinedck miqdarda ğcrime vc ya öç ilcdck möddctc azadlıqdan mcgrumetmc ilc ğczalandırılır.

299.3. Bu Mcğcllcnin 299.2.-ği maddesinde nczcrdc tutulmuş cmclcr gemin şcxslcrin gcyatı vc ya sahlamlılı öçön tçglöckli olmayan zor tctbiq etmcklc türedildikdc - iki ildcn beş ilcdck möddctc azadlıqdan mcgrumetmc ilc ğczalandırılır.

299.4. Bu Mcğcllcnin 299.1. vc ya 299.2.-ği maddclcrindc nczcrdc tutulmuş cmclcr mötçşckkil dcmcc tcrfindcn vc ya gemin şcxslcrin gcyatı vc ya sahlamlılı öçön tçglöckli olan zor tctbiq etmcklc türedildikdc - öç ildcn yeddi ilcdck möddctc azadlıqdan mcgrumetmc ilc ğczalandırılır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikası CPM-in 85, 91.5.20, 96, 97, 107, 73, 76, 181-185, 124, 127, 264-272, 331-ci maddələri. Bakı, 2000
2. Azərbaycan Respublikası CM-in. 297-ci maddəsi. Bakı, 2000
3. Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 63, 64, 97-103, 205-207, 299-cu maddələri. Bakı, 2000

4. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 314, 315, 380, 381, 392-ci maddələri. Bakı, 2000
5. “Dövlət Məhkəmə Ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının 16 noyabr 2001 Qanunu.
6. «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikasının 16 noyabr 1999-cü il tarixli Qanunu
7. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 17 noyabr 1999-cu il.
8. Azərbaycan Respublikası DİN-in 16.10.2001-ci il tarixli 402 sayılı əmri
9. Sarıcalinskaya K.Q. “Kriminalistika texnikası”. Dərslik. Bakı, 1975
10. Sarıcalinskaya K.Q. “İstintaq taktikası”. Bakı, 1991
11. Sarıcalinskaya K.Q. “Kriminalistika”. Bakı, 1999
12. Cavadov F.M., Əfəndiyev E.M. “Məhkəmə ekspertizası qarşısında qoyulan sualların nümunəvi siyahısı”. Bakı, 1998
13. Cavadov F. M., Ataşova R. H. “Sənədlərin məhkəmə-texniki ekspertizasının yaranması və inkişafı”. Bakı, 1997
14. Джавадов Ф. М. “Экспертная деятельность и развитие науки о судебной экспертизе”, Баку, 1998
15. Джавадов Ф. М. “Частные теории судебной экспертизы” Баку, 1999
16. Россинская Е.Р. “Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе”. Москва, 1996
17. “Руководство для следователей”. Москва, 1998
18. Филиппов А.Г., Волынский А.Ф. “Криминалистика”. Москва, 1998
19. Белкин Р.С., Лузгин И.М. “Криминалистика”. Москва, 1978
20. “Криминалистическая экспертиза”. Москва, 1989
21. Пантелеев И.Ф., Селиванов Н.А. “Криминалистика”. Москва, 1993
22. “Qanunçuluq” jurnalı. Bakı, 2000 № 2
23. Алиев И.А. “Проблемы судебной экспертизы”. Баку, 1987
24. Əliyev R.Ə. və başqaları “Müstəntiqin kriminalistik məlumat kitabı”. Bakı, 1998
25. Иларионов В.А. “Экспертиза дорожно-транспортного происшествия”. Москва, 1989

26. Шляхов А.Р. и др. “Классификация судебных экспертиз и типизация их задач”. Москва, 1977
27. Резван С.В. “Подготовка и назначение экспертизы по делам о загрязнении атмосферного воздуха и водоёмов”. Волгоград, 1982
28. Mayilov Ü.A., Musayev H.Ə., Ələkbərov H.F., İbrahimova Ə.İ., Nacıyev Q.H. “Məhkəmə-xəşünaslıq ekspertizasına materialların hazırlanması”. Bakı, 1999
29. Колонутова А.И. “Исследование измененных почерков (письмо левой рукой)”. Москва, 1975
30. “Криминалистическая экспертиза”. Москва, 1973 Часть 2
31. Ляпичев В.Е. и др. “Диффузно-копировальный метод в технико-криминалистическом исследовании документов”. Волгоград, 1990
32. Корнеева И.Л. “Общие и частные признаки почерка”. Москва, 1975
33. “Криминалистическая экспертиза” под ред. Самойлова Г.А. Москва, 1968
34. Эджубов Л.Г. и др. “Статистическая дактилоскопия”. Москва, 1999. Главы 1-4
35. Шевченко Б.И. и др. “Криминалистическая техника”. Москва, 1959
36. Корнуков В.Е. и др. “Дактилоскопическая экспертиза”. Красноярск, 1990, главы I, III, IV, IX, X, XI, XIII.
37. Маландин Н.Г. “Дактилоскопия”. Саратов, 1967
38. Rəsulov R.Ə. “Cinayətkarların tapılıb ifşa edilməsində əl-barmaq izlərinin rolu”. Jurnal “Qanunçuluq”. Bakı, 1997 № 2
39. Камарисц Б.М. “Дактилоскопическая идентификация на расстоянии”. Москва, 1937
40. Коллектив авторов “Криминалистическая экспертиза”. Москва, 1967. Выпуск 5
41. Кустанович С.А. “Судебная баллистика”. Москва, 1957
42. Əliyev V.A. “AR DİN-in EKİ-nin “Güllə-giliz kartotekasının fəaliyyəti və cinayətlərin açılmasında əhəmiyyəti”. AR DİN-in məlumat bülleteni, 1999 № 2
43. Шляхов А.Р. “Судебная экспертиза - организация и проведение”. Москва, 1979

44. Mahmudov A.M., Əliyev V.Ə. “Kriminalistika”, albom-sxem, tədris vəsaiti. Bakı, 2003
45. Тихонов Е.Н. “Уголовно-правовая и криминалистическая оценка холодного оружия”. Томск, 1976
46. Снетков В.А. “Портретная криминалистическая экспертиза по фотокарточкам”. Москва, 1971
47. Цветков П.П., Петров В.П. “Идентификация по фотоснимкам”. Издательство ЛГУ, 1966
48. “Криминалистическая экспертиза”. Москва, 1967 Выпуск 2
49. Башкатов В.К. “Судебно-фотографическая экспертиза”. Москва, 1980
50. Саханова Т.В. “Судебная экспертиза”. Москва, 1999
51. Müəlliflər kollektivi “Narkomaniya və toksikomaniya haqqında məlumat, onun profilaktikası”. Bakı, 1996
52. “Məhkəmə ekspertizası məsələləri”. Müəlliflər kollektivi. Metodik vəsait. Bakı, 1971 № 13
53. Митричев В.С. “Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий”. Саратов, 1980
54. Подшибякин А.С. “Холодное оружие”. Москва, 2002
55. Корниенко Н. А. “Следы человека в криминалистике”. Санкт-Петербург, 2001
56. Вандер М. Б. “Использование микрочастиц при расследовании преступлений”. Санкт-Петербург, 2001
57. Степанов Г. Н., Бренников А. И. Трасология. “Справочник криминалиста”. т.1 Волгоград, 1997
58. Трасология. “Справочник криминалиста”. т.2 Волгоград, 1997
59. Ручкин В. А., Королев В. В. , Жигалов Н. Ю. “Сборник примерных образцов заключений эксперта на судебно-баллистической экспертизе”. Волгоград, 2002
60. Аверьянова Т. В., Россинская Е. Р. “Энциклопедия судебной экспертизы”. Москва, 1999
61. “Портретная экспертиза” под ред. Смагоринского Б. А. Волгоград, 1997
62. Белкин Р. С. Криминалистика. “Учебный словарь-справочник”. Москва, 1999
63. Моисеева Т. Ф. “Комплексное криминалистическое исследование потожировых следов человека”. Москва, 2000

64. Кязимов Г. И., Меликов А. С., Мусаев Г. А. “Особенности современного азербайджанского алфавита на базе латинской графики”. Баку, 1997
65. “Методики производства судебно-баллистических экспертиз”. Москва, 1997
66. Ручкин В. А. “Оружие и следы его применения”. Москва, 2003